

Anul XIII nr. 1/2021

INFOSFERA

Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare

Publicație indexată în bazele de date internaționale EBSCO și CEEOL

**Revistă cu prestigiu științific recunoscut de Consiliul Național de Atestare
a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)**

Direcția Generală de Informații a Apărării

CUPRINS

<i>Schimbarea structurală a securității naționale – 3SN</i>	3
Iulian CHIFU	
<i>Quo vadis NATO? Procesul de reflecție NATO 2030 și drumul către un nou Concept Strategic</i>	13
Adrian-Ion DUȚĂ Vasile CREȚU	
<i>Elemente de bază privind impactul pandemiei de COVID-19 asupra forțelor armate ale SUA</i>	25
Florin DIACONU	
<i>Managementul riscurilor vs. managementul de criză în perioada pandemiei</i>	34
Florinel-Eugen MĂNDOIU	
<i>Provocări majore la adresa rezilienței militarilor</i>	41
Cristian DOBRE	
<i>Instituția militară în societățile democratice contemporane. Studii de caz – Franța și Germania</i>	54
Dan Laurențiu MOCANU	
<i>Instrumentele soft power ale F. Ruse în Europa de Est</i>	61
Mirel STANCU	
<i>Social media - oportunitate în activitatea de Intelligence?</i>	68
Alina-Elena DUMINICĂ	
<i>Războiul electronic – componentă de bază a războiului informațional</i>	73
Cristian DAVID	
<i>Artificial intelligence</i>	83
Iulian ZAHARIA	
<i>Protecția informațiilor în cloud computing</i>	91
Livia Maria IORDACHE (BRUMĂ)	
<i>Armata Română și elitele în vâltoarea anilor 1919-1920. Un demers științific meritoriu (Recenzie)</i>	99
Colonel (r.) prof. univ. dr. Ioan GIURCĂ	

SCHIMBAREA STRUCTURALĂ A SECURITĂȚII NAȚIONALE - 3SN

*Iulian CHIFU**

Abstract

The structural change of the security is a process whose assessment involves, at the same time, a degree of amplitude of the changes, a full debate about the trust and confidence in the political leadership, as well as on the impact of technology and social media on the individual, society, politics, democracy and leadership, with a direct influence on the changes in the international relations and global security. Disinformation 2.0. and informational warfare are important threats and concerns of security, but they cannot explain neither cover the real problems and the rifts of the current society, and the legitimate requests from the citizen to their political leadership, in times of crisis. Resilience is also an ingredient, but not a panacea for solving the need for a high level of adaptability, in an anti-fragile manner, to the changes and turbulences of today's world.

Keywords: *confidence, informational warfare, pandemic, crisis, resilience.*

Securitatea orientată spre cetățean și formulele de alterare a percepției securității

Dezbaterea privind securitatea rămâne, în continuare, în spațiul criteriilor și al definițiilor școlii europene de securitate de la Copenhaga¹, bazată pe următorii piloni: (1) obiectele de securizat – stat/instituții, societate, individ/cetățean; (2) cele cinci aspecte ale securității extinse – militar, politic, economic, social, de mediu; (3) amenințările așa-numite emergente² – securitate energetică, securitate cibernetică, infrastructură critică; (4) noile tipuri de conflicte – război hibrid, război informațional, *lawfare*; (5) tehnologia disruptivă³, amenințări spațiale, noile tehnologii și schimbarea de generație a armelor de foc; (6) mai nou, efectele pandemiei de COVID-19 și ale măsurilor de combatere a acesteia⁴, precum și modificările produse la toate nivelurile – individ, societate, politic, *leadership*, democrație, relații internaționale, securitate națională și securitate globală.

Referința la Școala de la Copenhaga este utilă, și deloc trivială, și după 34 de ani de la apariția primei variante a documentului, din următoarele motive: (1) este o variantă cuprinzătoare și extinsă, adusă periodic la zi, fiind mult mai sofisticată decât cea dihotomică *hard – soft security*; (2) este abordarea utilizată ca bază în toate documentele curente de securitate la nivelul statelor membre ale NATO, în documentele Alianței, ale UE și SUA, începând cu Conceptul Strategic al NATO de la Roma⁵ și cu cel în vigoare, de la Lisabona, continuând cu definițiile din cadrul documentelor UE – Strategia de Securitate Europeană (2003), ulterior Strategia de Securitate Globală din 2016⁶; (3) reprezintă modul de gândire actual al zonei academice și de expertiză, în discipline mergând de la Relații Internaționale la Studii Strategice și Studii de Securitate, fiind baza de raportare a consilierilor și politicienilor implicați în domeniu; (4) nu există o formulă de concept

**Iulian Chifu este profesor la Universitatea Națională de Apărare Carol I din București și profesor asociat la SNSPA. Este președintele Centrului de prevenire a Conflictelor și Early Warning, București. Fost consilier prezidențial pentru Afaceri Strategice, Securitate și Politică Externă (2011-2014).*

alternativ puternic și profund, care să acopere această întindere și cu o asemenea relevanță internațională sau care să vină cu o viziune fundamental nouă și diferită.

Strategia Națională de Apărare a Țării menționează⁷, asemenea altor documente similare, interesul și centrarea obiectivelor de politici publice, de servicii oferite sau elemente de contract social în domeniul securității naționale, pe individ – în tripla sa calitate de cetățean, contribuabil, alegător. Nu ne raportăm strict la componenta de securizare a individului – acolo unde nu intră numai siguranța sa fizică, ci și drepturile omului, proprietatea sa, libertatea de a alege în cunoștință de cauză (vezi războiul informațional și explozia dezinformării 2.0., cu precădere în perioada de pandemie) – ci și la celelalte componente ale securității, odată ce omul este ființă socială și e direct interesat și beneficiar – sau afectat, în cazul unei amenințări – de securitatea societală, așa cum la nivel statal, fiind cetățean al unui stat, este beneficiarul elementelor de securizare a statului și instituțiilor sale, inclusiv componenta justiției independente, credibile și corecte, tradusă în sintagma „stat de drept”.

Și în acest caz, marea problemă rămâne relativizarea percepției amenințărilor. Participarea cetățeanului la acțiunile de obținere a rezilienței (sociale și securitare) poate conduce la privilegierea percepției publice în actul decizional. Percepție publică care, uneori, poate fi relativizată, alterată sau chiar dirijată prin instrumentarul specific războiului informațional, aspect care poate conduce la debalansarea priorităților pe altă scală decât cea dată de criterii obiective (mediul internațional de securitate, situația amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților). Când agenda e construită în funcție de percepții individuale rezultatul prioritizării diferitelor amenințări poate fi alterat, în ceea ce privește interesul și alocările resurselor, în funcție de percepția cetățenilor în spațiul public.

Încredere, *leadership* și timpul oamenilor serioși

Pandemia a evidențiat, cu asupra de măsură, faptul că principala problemă de astăzi a clasei politice, în plină criză, este încrederea publică! Și aici, înregistrăm, în mai toate statele democratice, un deficit tot mai important al încrederii publice în *leadership*-ul politic. Iar motivele sunt multiple, țin de evoluția democrației, de impactul tehnologiei și a social media asupra politicului și percepției publice, dar și de fenomene interne ale evoluției politicului, democrației și a participării în societățile contemporane.

Pe această dimensiune a securității politice trebuie subliniat că instituțiile la nivel statal au cea mai mică responsabilitate - și e normal să fie așa. Deja mecanismul de angajare și gestionare a acestor tipuri de crize și amenințări – nescontate în niciun document public sau clasificat de securitate națională – se raportează strict la alegeri democratice și fac apel la diversitatea și competiția politică și la opțiunile alternative și beneficiile capacității de a alege. E o variantă echivalentă cu cea a preamăririi pieței în reglarea prețurilor și a cantității de produse pe care o fac libertarienii, fără criteriile moderne și europene ale reglementării acestor mărfuri și a competiției. Și am văzut unde a dus această extremă mercantilă și strict pragmatică: la concentrarea producției manufacturiere și la lungirea lanțurilor de producție, cu captarea tot mai relevantă a marii părți a acestora de către China. Și aceasta este o lecție învățată din pandemie.

Revenind la problemele *leadership*-ului politic, putem afirma că o parte importantă a acestora se datorează unei schimbări sau reordonări a alegerilor, generată de evoluția tehnologiei și de social media, care, prin sistemul algoritmilor proprii, privilegiază popularitatea în fața expertizei și soluțiilor minuțios descrise, gândite și realizate de către oamenii politici din *mainstream*⁸. Ei bine, rezultatul a fost promovarea în prim-plan a exponenților și ideilor populiste și a celor extreme. E mai simplu să

apreciezi, după criteriile *social media*, cuvinte tari, exprimări tranșante – alb/negru – fără nuanțe și detalii, solicitări tari și extreme – acestea sunt prizate, apreciate și redistribuite, potrivit regulilor venite din *social media* – decât postări mai concrete, nuanțate, explicate, decente ca limbaj și diplomatice, ba chiar respectuoase, ale politicianilor din *mainstream*, ale elitelor profesionale sau ale experților care nu au răspuns la toate sau nu atât de exact, tranșant și direct precum populaștii atoateștiutori.

Rezultatul a fost promovarea politicianilor, politicilor, ideilor și partidelor populiste, care din start au asumat că reprezintă poporul, îl citesc și-l pot reproduce, care poartă ideile statistice a ceea ce vrea poporul, în traducere proprie, și luptă cu elita, cu expertiza, cu specialiștii, cu instituțiile și funcționarii, pentru că lucrează direct cu poporul. Acești lideri au capotat în criză, când au trebuit să-i aducă în prim-plan exact pe cei cu care se luptau și pe care-i considerau responsabili de situația curentă a lumii - experții, specialiștii, elitele profesionale credibile care puteau să explice populației ce se întâmplă și cum se reacționează, ba uneori le-au și contrazis, dar au pierdut alegerile pe toată linia. Acest tip de lideri politici au otrăvit spațiul public până la confruntarea cu realitatea unor crize majore, atunci când cuvintele și persuasiunea nu sunt suficiente, când e nevoie de fapte și acțiuni conjugate ale tuturor, iar încrederea guvernaților este absolut necesară pentru a urma regulile soluționării crizei și limitării pierderilor, timpuri care reclamă oameni serioși, profesioniști, experți, reprezentanți ai elitelor profesionale și a celor naturale ale societății⁹, care să catalizeze încrederea publică și să fie urmați în indicațiile pe care le fac. Și nu e ușor atunci când zona populistă ocupă funcțiile de conducere și *leadership*-ul politic într-un stat.

Dar problemele de încredere de care suferă azi *leadership*-ul politic nu țin numai de populism și de impactul regulilor *social media* și ale tehnologiei trollilor și boților care răspândesc și comentează, dirijând dezbaterile. Ci ele există

la nivelul mai larg, al partidelor democratice tradiționale, ca efect al rupturii *leadership*-ului politic de elitele naturale și profesionale ale societății¹⁰. Partidele politice au tendința de a se închide și de a nu deveni atractive pentru elite, de a prezerva structurile și rutinele interne, ca și lanțurile de promovare la nivelul activului imediat și funcțional. Prin urmare, este necesară reangajarea partidelor politice (și a vieții politice în întregime) într-o spirală virtuoasă care să aducă profesioniștii în partide¹¹. Oameni cu meserie trebuie să ia locul activiștilor și politicianilor de profesie, sau, oricum, trebuie să-i dubleze, asigurând credibilitatea demersurilor bazate pe expertiză și profesionalism, pentru ieșirea din criză, fiecare în domeniul lui, în casta lui, în zona de elită profesională pe care o reprezintă. Aceasta duce la reîmprospătarea și relansarea partidelor și a *leadership*-ului politic din funcțiile publice. Există, firește, metode diverse de a întreprinde acest demers: reformarea listelor în cadrul alegerilor, reforme interne de partid la congrese, deschiderea partidelor către elite la nivel programatic, nominalizări în funcții publice și testarea diferitelor personalități în funcție, cu recrutarea în consecință a performerilor. Doar așa partidele tradiționale pot să respire, să ocupe locul valorificat de partidele populiste, care folosesc oportunist lipsa majoră de încredere publică în politica clasică și ocupă conjunctural spațiul public și politic.

Dezinformarea 2.0 și încrederea publică

Războiul informațional rămâne una dintre marile probleme ale lumii contemporane¹². Aici nu avem în vedere doar inamicul extern care urmărește distrugerea încrederii publice și câștigarea de adepți care să pună presiune publică asupra decidenților, în scopul alterării/canalizării/determinării deciziei conform propriilor interese. Astfel, prin instrumentele din ce în ce mai sofisticate ale războiului informațional se urmărește crearea de realități alternative prin pervertirea/răstălmăcirea adevărului obiectiv,

utilizându-se o combinație de elemente, fapte și segmente de adevăr selectate intenționat, interpretate, combinate cu raționamente alterate, prin utilizarea de silogisme, sofisme, propagandă, interpretare forțată, totul împănate cu o multitudine de minciuni¹³. Obiectivul îl reprezintă proiectarea acestei realități paralele asupra unui grup-tintă și constituirea unei mase de manevră care să influențeze și să exercite presiuni asupra factorilor de decizie. Fără aceste componente, simpla creare de realități paralele și promovarea acestora la nivelul unui grup nu are relevanță directă din perspectivă securitară.

De data aceasta, gradul de sofisticare se imprimă în zona de „dezinformare 2.0.”¹⁴, în care nu mai este utilizată minciuna sfruntată (deși orice minciună are un public, după cum am demonstrat deja), ci grade diferite de adevăr amestecate cu minciună. Nuanțe de gri situate între verosimil și neadevărat înlocuiesc minciuna absolută și falsul evident, ostentativ chiar¹⁵. Dar lucrurile au evoluat, în generațiile succesive ale războiului informațional și ale dezinformării interne, create de competiții politice și de idei, și au ajuns, după relativizarea adevărului – prin crearea așa-numitei perioade de post-adevăr, chiar la post-realitate și post-factualitate. Astăzi asistăm deja, în cadrul războiului informațional și al elementelor dezinformării 2.0, la alterarea realității percepute de simțuri – „ceea ce vezi nu este adevărat” - și la o epocă de post-senzorial, care disturbă definitiv ființa umană în cele mai intime și concrete zone ale cunoașterii sale despre lumea înconjurătoare.

În acest context, discuția despre încredere – principalul atu și instrument în democrație și *leadership* – este complet subminată. Cu atât mai mult în criză (și am văzut-o cum a funcționat în pandemia de coronavirus), care a avut ca efect secundar mutarea muncii la domiciliu, în fața calculatorului, deci multiplicarea timpului petrecut în spațiul virtual și expunerea unui public mai larg influențelor războiului informațional și al dezinformării 2.0. Mai există un principiu legat de

umanitate și individ: aceștia trebuie să-și plaseze încrederea undeva, pentru că aceasta îi asigură necesarul de speranță, o emoție fundamentală necesară evoluției omenirii¹⁶ – alături de umilință și frică – și care este profund alterată în timpul crizelor majore, așa cum a fost în pandemie.

Atunci când în fața sa nu se află un *leadership* politic credibil, cu o comunicare serioasă și reală, eficientă, care să utilizeze resorturile clasice de retorică și elementele de comunicare empatică, emoțională și eficientă, încrederea se mișcă acolo unde există poveștile frumoase, oricât de false și necredibile ar fi în fața logicii și bunului simț.

Revenirea la sociologia calitativă și cunoașterea societății.

Nu trebuie, însă, să dăm întreaga vină pe *social media*, pe războiul informațional, pe inamicul extern sau pe competitorul politic intern. Cadrul creat de instrumentarul războiului informațional afectează, firește, și scindează societatea, o predispune la reacții inadecvate și la alterarea și dirijarea percepțiilor și a credințelor sale, a emoțiilor pe care le stârnește și a reacției pe care o dirijează, alterând, canalizând sau determinând chiar decizia liderilor politici puși sub presiune de aceste grupuri de influență. Cum *social media* a fragmentat spațiul public, prin design, ne-am trezit în camerele cu ecou și în bulele de informații închise, care nu primesc argumente contrare și limitează, dacă nu exclud, dezbaterile. Pe această bază, astăzi nu mai există spațiu public și informația corectă unică, acceptată și cunoscută de către toată lumea – venind să afecteze un alt panaceu al democrației, care pe baza existenței spațiului public, a informației accesibile tuturor, a dialogului și dezbaterilor în fața întregii comunități, să determine alegerea în cunoștință de cauză, una educată și inspirată, care este fundamentul exercițiului democratic. Ei bine și această formulă ideală a manifestării democratice este alterată astăzi de către *social media*.

Totuși, spuneam că nu totul se rezumă la acest tip de evoluții și influențe, ci există și probleme reale, factuale, rupturi fundamentale

și divergențe în societate¹⁷, probleme majore acoperite sub sloganul dezinformării și a războiului informațional lansat la adresa autorității și *leadership*-ului politic de la un moment dat. De aceea, e nevoie de revenirea la sociologia calitativă și la cunoașterea societății în care se dezvoltă și se aplică politicile publice, în care se dezvoltă actul de conducere, de decizie și *leadership*. Lipsesc tot mai mult și studiile de impact ale transformărilor curente venite din direcția evoluției tehnologiei, a *social media* și a pandemiei și efectele lor asupra omului, societății, politicului și democrației, care alterează relațiile internaționale și, totodată, securitatea națională și globală.

Astfel, e necesară cunoașterea reală a societății căreia îi sunt destinate politicile și deciziile, o cunoaștere care, în multe cazuri, a fost dată uitării din cauza vitezei de avansare a tehnologiei, capacității de schimbare și adaptare îmbrățișată de societate, dar ale căror efecte nu au ajuns să fie studiate atât de repede de către sociologi. În plus, pe dimensiunea politică a cercetării sociologice, mirajul și utopia metodologică din spațiul sondajelor de opinie, a studiilor cantitative, necesare prin viteza de calibrare și necesitățile de adaptare, comparativ cu minuțiozitatea și lipsa de spectaculozitate a studiilor calitative, au dus la superficialitate și lipsă de temeuri bazate pe studii profunde și comprehensive, care să dea o frescă corectă și deplină, multifacetată, a societății în care trăim. Doar prin studii sociologice aprofundate care să depășească percepțiile oamenilor, mergând spre problematice și îngrijorări, cunoașterea modului de viață și a problemelor societății la nivel mai larg, a faliiilor interne structurale create în timp, putem adresa și angaja abordarea vulnerabilităților reale ale societății. Fără a le acoperi printr-o pânză de păianjen, transparentă, a aparenței soluționării prin găsirea unui vinovat, eventual extern, care vrea să altereze percepțiile, ci prin atacarea directă a problemelor reale identificate, a faliiilor și divergențelor reale din societate, cu politici

publice adecvate și mulțumitoare, care să rezolve problemele celor guvernați.

Evitarea decalibrării și subfinanțării Apărării și instituțiilor de *hard security* în vremuri de pandemie.

După cum am văzut, efectul secundar al raportării la percepția publică a amenințărilor și priorităților din domeniul securității, în detrimentul expertizei, poate genera vulnerabilități importante, între care alterarea percepției publice prin ingerință directă și război informațional venit din partea unui actor terț interesat sau, pur și simplu, prin fenomenul de obișnuință cu crizele și amenințările cunoscute și privilegierea „crizelor noi”, de strictă actualitate, care ocupă spațiul public, și a căror impact este direct, imediat și acut.

Pe un asemenea scenariu, există posibilitatea ca prioritizarea concretă aferentă preocupărilor și investițiilor în domeniul securității să discrimineze zona instituțiilor din spațiul *hard security* și al apărării naționale. Din acest motiv, e nevoie de atenție specială pentru evitarea decalibrării și subfinanțării Apărării și instituțiilor din domeniul *hard security* în vremuri de criză și turbulențe majore, cu efecte asupra amenințărilor structurale cunoscute și acute¹⁸. Este, *mutatis mutandis*, procesul care are loc cu ultima boală identificată sau chiar cu pandemia de coronavirus. Toată atenția se deplasează pe ultima criză, necunoscută, cu multe imponderabile, către care se acumulează interesul public, frica, și se alocă resursele. Totuși, la final de an sau de etapă, realizăm că, în continuare, topul deceselor rămâne tot în zona cunoscută, a „amenințărilor *hard*” la sănătatea publică a cetățenilor – cancer, atac de cord și atac vascular cerebral. Zone în care am redus resursele, am diminuat alocările și atenția, iar pandemia a limitat adresabilitatea bolnavilor, de frică de noul coronavirus.

Tot astfel, în cazul *hard security* și al Apărării, tendința de a soluționa ultima criză apărută, cea necunoscută, cu mult imponderabil și

impredictibil, poate duce la văduvirea de resurse a instituțiilor Apărării care se ocupă de amenințările *hard*, de interesul și atenția decidenților, perturbați de prioritățile percepției publice. Pe de altă parte, nu putem ignora, în aceeași zonă de abordare *hard*, faptul că situația internațională se schimbă dramatic. Nu numai paleta de riscuri, amenințări și vulnerabilități se multiplică și se rafinează, dar și mediul de securitate în care se desfășoară eforturile politicilor din zona securității naționale se transformă dramatic.

Astfel, pe lângă „politica de putere” (power politics) – revenită în prim-planul instrumentelor și argumentelor pentru a atinge obiective de politică externă și reconstrucție a eșafodajului internațional, și de politica de „mare putere” (great power politics) – caracterizată de rivalități directe, dar de decantare a conflictelor în zone periferice sau prin intermediari, combinată cu „mari înțelegeri” (great bargains) pe seama terților - înregistrăm o creștere a relevanței puterilor mijlocii și intrarea în prim-planul intereselor a puterilor minore. Totul are loc pe fondul unui efort de reechilibrare a dominației copleșitoare necesară setării regulilor pentru reșezarea globală, prin înlocuirea formulei unilaterale cu consultare binevoitoare a hegemonului/putere dominantă cu membrii alianței transatlantice și a partenerilor globali prin constituirea Alianței democrațiilor, o alianță globală. Aici sunt chemate toate categoriile de puteri mijlocii și puteri minore democratice pentru a-și conjuga eforturile și a funcționa coeziv în vederea sumării eficiente a acestui aport de putere real, într-un efort multilateral autentic, pentru a avea greutatea specifică necesară convenirii și impunerii regulilor generale bazate pe multilateralism și stat de drept, respectiv a lumii bazate pe reguli¹⁹.

În caz contrar, există riscul de a juca după regulile altora, la nivel global, dacă autocrațiile își asumă, se conjugă și impun aceste reguli în instituțiile multilaterale globale, sau ne putem trezi cu existența și ființarea unor spații

organizate și dominate și de către autocrații – F.Rusă în spațiul post-sovietic și, de ce nu, Orientul Mijlociu, China în Asia de Sud-Est, Iran în Orientul Mijlociu sau căderea în anarhie generală. Vidul de putere și voință se ocupă imediat, iar revenirea și revizuirea unor elemente consacrate, fie și prin constrângere și impunere, e mult mai grea decât stabilirea de la început a regulilor jocului în lumea secolul 21.

Reșezările globale, geopolitică post-pandemie, rezistență și reziliență societală

În plus, în perioada viitoare post-pandemie, ciocnirea SUA-China devine definitorie, concomitent cu cea între modelul liberal-democratic și al lumii bazate pe reguli și cel autocratic și al politicilor de putere aplicate unilateral, în lipsa reglementărilor globale și a reacțiilor de limitare a utilizării forței²⁰. Reșezarea globală pentru contracararea Chinei și a Rusiei pare să fi început deja. Firește că abordarea vine prin politici complementare, cu componente de cooperare, competiție și confruntare/sancțiuni/limitare în același timp. Ideea coagulării unei coaliții globale a statelor democratice a fost lansată deja la Conferința pe probleme de securitate de la Munchen (19.02.2021), unde liderii SUA, Franței, Germaniei, UE, NATO și Marii Britanii au pronunțat la unison această hotărâre de stabilire a politicilor unice și coerente, care să excludă angajările anterioare repetate și ratate, cărora nu li s-a răspuns, cu condiția ca tipurile de politici paralele să excludă ca politica de angajare și cooperare la nivel bilateral să ducă la eventuala alterare a constrângerilor, sancțiunilor și politicilor active de îndiguire și limitare a influenței autocrațiilor vizate, în primul rând a Chinei și Rusiei. Acesta reprezintă și primul test al Administrației Biden: asumarea leadership-ului în reșezarea lumii. Pe acest fundal al reșezărilor globale, China devine rivalul strategic definit de SUA și de UE, iar competiția se mișcă tot mai

mult în spațiul noilor tehnologii și a unor noi generații de arme care exced și marginalizează, pas cu pas, arma nucleară.

Însă, postura cea mai ingrată revine Rusiei, care trebuie să-și recalibreze noile geopolitici post-pandemie. Constatăm existența unei F.Ruse asertive, supusă la numeroase tulburări interne, reasezări și convertiri, care a intrat în tangaj la simplul gest provocator și nescontat al revenirii opozantului Alexei Navalnii în țară după tentativa de asasinat, prin otrăvirea cu *noviciok*, și expunerea publică a pregătirii asasinatului de către serviciile secrete ruse FSB/GRU. Iar aceste provocări vin în contextul în care modificările la nivel global și rivalitatea SUA-China sunt dublate de reconfigurarea statutului și posturii globale a Rusiei însăși, în condițiile mișcării de la nivelul de ambiție dorit – cel de superputere, putere globală, în paritate strategică față de SUA – la postura realistă și credibilă de putere regională mijlocie. O asemenea schimbare creează nevoia unei noi geopolitici ruse²¹, pentru a nu fi obligată sau chiar constrânsă să aleagă între cei doi grei, ci din contră, să mențină distanțele și opțiunile deschise și nuanțate între China și SUA. Ceea ce reclamă o nouă abordare, un eșafodaj de relații strategice de încredere și cooperare cu puterile mijlocii și, în consecință, o nouă generație de lideri.

Pe acest fond al pandemiei de coronavirus și al crizelor interdependente și auto-potențatoare, concomitent cu turbulențele și reasezările relațiilor internaționale și a raporturilor din sfera securității globale, apare și dezbaterea despre rezistență și reziliență societală ca instrument de perpetuare și conservare a modului de viață democratic, în condițiile lumii bazate pe reguli. Rezistența și reziliența fac trimitere, nu întâmplător, la teoriile lui Nassim Taleb din volumul „Anti-fragil”²². El susține că opusul sau antonimul fragilității nu este întotdeauna robustețea – cum ar fi normal și corect în vremuri așezate, cu tendințe

identificabile cu grad mare de probabilitate spre certitudine - ci anti-fragilul, adaptabilitatea la stres și schimbare, la criză majoră, adoptarea fluidității necesare așezărilor în corpuri și forme diverse, pentru anumite intervale de timp, până la reasezarea deplină dorită și eventuala revenire adaptată la noile realități. Așa arată și raportul între rezistența în fața crizei și reziliență, *mutatis mutandis*. Reziliența vizează, ca obiectiv primordial, menținerea funcțiilor serviciilor publice, a realizării politicilor publice convenite prin noile tipologii secvențiale și specializate ale contractului social, asociat unui domeniu sau unei instituții. O variantă de această factură, cu grad înalt de adaptabilitate, anti-fragilă, în viziunea lui Taleb, ar fi nuanțat diferită, altelei chiar opusă, pe anumite secvențe, menținerii instituționale tradiționale, rezistentă în fața schimbărilor. Este, de fapt, o dezbateră între conservatorism instituțional și funcțional, cu elemente și accente de imobilism și opunere la schimbare, și formula de adaptare.

Nu trebuie uitat, însă, că aici se conjugă tematicile componentelor legate de încrederea în leadership-ul politic²³ – element al securității politice din sistemul lui Barry Buzan – și construcția rezilienței bazate pe colaborarea între stat/instituții, organizații ale societății civile, sindicate și companii private și cetățean, singura care dă viabilitate reală, funcționalitate și eficiență rezilienței societale și securitare. De asemenea, vorbim deja despre reziliența care trece de la faza de stabilitate și prevenire a șocurilor, preîntâmpinare a lor, la cea care se raportează la acțiune pro-activă, respectiv adaptabilitate dinamică - ca cea de-a treia generație de reziliență, aspirațională²⁴. În toate aceste cazuri, încrederea în leadership-ul politic rămâne crucială, iar încrederea se detașează, astăzi, ca principalul ingredient al noii schimbări structurale a securității.

Bibliografie:

1. BÂRGĂOANU, Alina, *Fakenews. Noua cursă a înarmării*, București, Evrika Publishing, 2018.
2. BUZAN, Barry, *Pofoarele, Statele și Teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2012, ISBN 9975-79-046-1, 386 p.
3. DUNGACIU, Dan, „Triada Gândirii Războiului informațional”, în Lucian Dumitrescu ed., *Războiul informațional sub lupă. Concepte, metodologie, analize*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C.Brătianu”, București, 2017.
4. MOÏSI, Dominique, *The Geopolitics of Emotion*, Anchor Books, 2010, ISBN 978-0-307-38737-0, 176 p.
5. *From Vision to Action, EU Global Strategy in Practice, Three Years on, looking forward*, https://eeas.europa.eu/topics/eu-global-strategy/64034/vision-action-eu-global-strategy-practice-three-years-looking-forward_en, 17 June 2019.
6. SIMONS Greg, Iulian CHIFU, *The Changing Face of Warfare in the 21st Century*, Editura Routledge, London and New York, 2017, ISBN 978-1-472-48212-9, 278 p.
7. CHIFU, Iulian, „Conflicte, reasezări și dialog China-SUA după discuția telefonică Biden-Xi”, în *Adevărul*, 16 februarie 2021, la adevarul.ro/qolul0.
8. CHIFU, Iulian, Dumitru Șaranuță, *Coronavirus pandemic and the changes of the world*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu” al Academiei Române, București, 2020, ISBN 978-606-8656-92-2, 361p.
9. CHIFU, Iulian, „Geopolitica, diplomația și confruntarea vaccinurilor: noua arhitectură relațională globală”, în *Adevărul*, 17 februarie 2021, la https://adevarul.ro/international/in-lume/geopolitica-diplomatia-confruntarea-vaccinurilor-noua-arhitectura-relationala-globala-1_602c15235163ec4271101e20/index.html.
10. CHIFU, Iulian, „Întoarcerea oglinzilor: America și sprijinul multilateral al democrațiilor pentru reasezarea lumii”, în *Adevărul*, 19 februarie 2021, la adevarul.ro/qorl8g.
11. CHIFU, Iulian; Lavinia SAVU, *The Impact of Technology on Human Being, Society and Politics*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu” al Academiei Române, București, 2020, ISBN 978-606-8656-91-5, 398 p.
12. CHIFU, Iulian, „Noua geopolitică a Rusiei post-COVID-19”, *Adevărul*, 15 mai 2020, la adevarul.ro/qacyw8.
13. CHIFU, Iulian; Oazu NANTOI, *Război informațional: tipizarea agresiunii informaționale a Federației Ruse*, Editura ISPRI, București, 2016.
14. CHIFU, Iulian, „Războiul hibrid și reziliența societală. Planificarea apărării hibride”, *Revista INFOSFERA*, februarie 2018, ISSN 2065-3395, pp. 23-30.
15. CHIFU, Iulian, „Reziliență strategică: de la stabilitate și prevenție la acțiune pro-activă și adaptabilitate dinamică/Strategic Resilience: from stability and prevention to pro-active action and dynamic adaptability”, Conferința internațională *Romanian Military Thinking. Military Strategy coordinates under the circumstances of a synergistic approach to resilience in the security field*, lucrare prezentată la conferința Gândirea Militară a SMAp, Secțiunea informații și securitate, 12-14 noiembrie 2020, București. În curs de publicare în revista *Gândirea Militară Românească* (română/engleză).
16. CHIFU, Iulian, „Timpul oamenilor serioși: revenirea elitelor profesionale la conducerea statului democratic”, în Maria Mihaela-Nistor (coord.), 112 din #staredeurgentă, Editura RAO, 2020, ISBN 978-606-006-449-7 pp.263-267.
17. CHIFU, Iulian, *When technology and social media are meeting Covid-19. Relativization of the truth and the fate of social media*, IKS, sub tipar.
18. CHIFU, Iulian, „Bătălia publică, subterană și ocultă pentru conducerea lumii post-Covid-19”, *Calea Europeana.ro*, 9 aprilie 2020, la <https://www.caleauropeana.ro/iulian-chifu-batalia-publica-subterana-si-oculta-pentru-conducerea-lumii-de-dupa-covid-19/>.

19. *NATO Strategic Concept Rome 1991*.
20. *NATO's new division: A serious look at 'emerging security challenges' or an attempt at shoring up relevance and credibility?*, ISIS Europe Briefing Note, No. 51, September 2010, https://www.natowatch.org/sites/default/files/NATOs_New_Division_0.pdf.
21. RICE, Condoleezza; Amy ZEGART, *Political Risk. Facing the Threat of Global Insecurity in the Twenty First Century*, London, Weidenfeld & Nicolson, 2018.
22. *Shared Vision, Common Action, A Stronger Europe: A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*, European External Action Service, iunie 2016, http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf.
23. *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024: „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”*.
24. TALEB, Nicholas Nassim, *Antifragil*, Editura Curtea Veche, 2014, ISBN 978-606-588-702-2, 545 p.
25. *The European Union Global Strategy. Three Years on, looking forward*, EEAS, la https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_global_strategy_2019.pdf.

¹ Barry Buzan, *Poipoarele, statele și teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2012, ISBN 9975-79-046-1, 386 p.

² *NATO's new division: A serious look at 'emerging security challenges' or an attempt at shoring up relevance and credibility?*, ISIS Europe Briefing Note, No. 51, September 2010, https://www.natowatch.org/sites/default/files/NATOs_New_Division_0.pdf.

³ *The European Union Global Strategy. Three Years on, looking forward*, EEAS, la https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_global_strategy_2019.pdf; *From Vision to Action, EU Global Strategy in Practice, Three Years on, looking forward*, https://eeas.europa.eu/topics/eu-global-strategy/64034/vision-action-eu-global-strategy-practice-three-years-looking-forward_en, 17 June 2019.

⁴ Iulian Chifu, Dumitru Șaranuță, *Coronavirus pandemic and the changes of the world*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu” al Academiei Române, București, 2020, ISBN 978-606-8656-92-2, 361pp.

⁵ *NATO Strategic Concept Rome 1991*.

⁶ *Shared Vision, Common Action, A Stronger Europe: A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*, European External Action Service, iunie 2016, http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf.

⁷ *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024: „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”*, la https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf.

⁸ Iulian Chifu, Lavinia Savu, *The impact of Technology on Human Being, Society and Politics*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu” al Academiei Române, București, 2020, ISBN 978-606-8656-91-5, 398 p.

⁹ Iulian Chifu, „Bătălia publică, subterană și ocultă pentru conducerea lumii post Covid-19”, *Caleaeuropeana.ro*, 9 aprilie 2020, la <https://www.caleaeuropeana.ro/iulian-chifu-batalia-publica-subterana-si-oculta-pentru-conducerea-lumii-de-dupa-covid-19/>.

¹⁰ Iulian Chifu, „Timpul oamenilor serioși: revenirea elitelor profesionale la conducerea statului democratic”, în Maria Mihaela-Nistor (coord.), 112 din #staredeurgentă, Editura RAO, 2020, ISBN 978-606-006-449-7 pp.263-267.

¹¹ Rice Condoleezza & Zegart Amy, *Political Risk. Facing the Threat of Global Insecurity in the Twenty First Century*, London, Weidenfeld & Nicolson, 2018.

¹² Greg Simons, Iulian Chifu, *The Changing Face of Warfare in the 21st Century*, Editura Routledge, London and New York, 2017, ISBN 978-1-472-48212-9, 278 p.

- ¹³ Iulian Chifu, Oazu Nantoi, *Război informațional: tipizarea agresiunii informaționale a Federației Ruse*, Editura ISPRI, București, 2016.
- ¹⁴ Alina Bârgăoanu, *Fakenews. Noua cursă a înarmării*, București, Evrika Publishing, 2018.
- ¹⁵ Iulian Chifu, *When technology and social media are meeting Covid-19. Relativization of the truth and the fate of social media*, IKS, sub tipar.
- ¹⁶ Dominique Moïsi, *The Geopolitics of Emotion*, Anchor Books, 2010, ISBN 978-0-307-38737-0, 176 p.
- ¹⁷ Dan Dungaciu, „Triada Gândirii Războiului informațional”, în Lucian Dumitrescu ed., *Războiul informațional sub lupă. Concepte, metodologie, analize*, București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C.Brătianu”, București, 2017.
- ¹⁸ Iulian Chifu, *Geopolitica, diplomația și confruntarea vaccinurilor: noua arhitectură relațională globală*, în *Adevărul*, 17 februarie 2021, la https://adevarul.ro/international/in-lume/geopolitica-diplomatia-confruntarea-vaccinurilor-noua-arhitectura-relationala-globala-1_602c15235163ec4271101e20/index.html.
- ¹⁹ Iulian Chifu, *Întoarcerea oglinzilor: America și sprijinul multilateral al democrațiilor pentru reșezarea lumii*, în *Adevărul*, 19 februarie 2021, la adev.ro/qorl8g.
- ²⁰ Iulian Chifu, *Conflicte, reșezări și dialog China-SUA după discuția telefonică Biden-Xi*, în *Adevărul*, 16 februarie 2021, la adev.ro/qolu1o.
- ²¹ Iulian Chifu, *Noua geopolitică a Rusiei post-COVID-19*, *Adevărul*, 15 mai 2020, la adev.ro/qacyw8.
- ²² Taleb Nicholas Nassim, *Antifragil*, Editura Curtea Veche, 2014, ISBN 978-606-588-702-2, 545 p.
- ²³ Iulian Chifu, *Războiul hibrid și reziliența societală. Planificarea apărării hibride*, *Revista Infosfera*, februarie 2018, ISSN 2065-3395, pp. 23-30.
- ²⁴ Iulian Chifu, *Reziliență strategică: de la stabilitate și prevenție la acțiune pro-activă și adaptabilitate dinamică/Strategic Resilience: from stability and prevention to pro-active action and dynamic adaptability*, Conferința internațională *Romanian Military Thinking. Military Strategy coordinates under the circumstances of a synergistic approach to resilience in the security field*, lucrare prezentată la conferința Gândirea Militară a SMAp, Secțiunea informații și securitate, 12-14 noiembrie 2020, București. În curs de publicare în revista *Gândirea Militară Românească* (română/engleză).

QUO VADIS NATO? PROCESUL DE REFLECȚIE NATO 2030 ȘI DRUMUL CĂTRE UN NOU CONCEPT STRATEGIC

*Adrian-Ion DUȚĂ
Vasile CREȚU**

Abstract

NATO is often described as the most successful and powerful alliance in history, but the recent events may portray the Alliance as being in the middle of an internal crisis. Against this background, in December 2019, the Member States commissioned the Secretary General with the task of launching a forward-looking reflection process, aimed at adapting the Alliance in order to manage the future challenges. With a mixed approach between international relations and institutional theories, this paper looks at the NATO 2030 Reflection Process with the purpose of identifying the main directions of the next NATO Strategic Concept and those major ideas that will likely guide the future political and academic debates.

Keywords: NATO 2030, adaptation, security, defence, alliance

1. NATO – „cea mai puternică alianță din istorie” vs. „o alianță într-o criză permanentă”

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) este adesea caracterizată ca fiind „cea mai puternică și de succes alianță din istorie”¹, argumente în acest sens fiind longevitatea Alianței (72 de ani, la 4 aprilie 2021), persistența acesteia într-un mediu de securitate totalmente diferit față de cel din momentul înființării, succesul misiunii sale principale – apărarea colectivă, care în baza articolului 5 al Tratatului Nord-Atlantic, asigură protecția împotriva unui atac armat pentru toți membrii săi prin garanția unui răspuns comun –, precum și atractivitatea garanțiilor de securitate (numărul de membri a crescut de la 12 la 30, iar în prezent alte trei state aspiră la această calitate). Cu toate acestea, evoluțiile din ultimii ani, marcate de declarații politice controversate, poziții contrastante privind politicile în cadrul NATO (exemplul notabil fiind împărțirea echitabilă a cheltuielilor – *burden sharing*)

sau privind întreaga arhitectură europeană de securitate, precum și acțiunile discutabile ale unor membri, pot creiona imaginea unei Alianțe aflate în mijlocul unei crize interne.

Nu este pentru prima dată în istoria Alianței când apar divergențe sau crize interne, însă, prin adaptarea continuă la noile circumstanțe, NATO a reușit, de fiecare dată, să depășească situațiile de criză. În aceeași notă, la Summit-ul aniversar de la Londra (3-4 decembrie 2019), statele membre au adoptat decizia de a lansa „un proces de reflecție orientat spre viitor [...] pentru a consolida în continuare dimensiunea politică a NATO, inclusiv prin consultare”².

Ținând cont de acest mandat, la 31 martie 2020, Secretarul General (SG) al NATO, Jens Stoltenberg, a constituit un Grup de Experți³, care să ofere recomandări pentru consolidarea unității Alianței, intensificarea consultării și coordonării politice între aliați și creșterea rolului politic al NATO. Ulterior, la 8 iunie 2020, SG a stabilit anul 2030 ca limită de reflecție, destinată identificării

*Autorii sunt experți în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

modului în care ar trebui să se adapteze Alianța pentru a face față provocărilor, trasând trei priorități în acest sens: „să rămânem puternici din punct de vedere militar; să fim mai uniți politic; să dezvoltăm o abordare globală”⁴. Drept urmare, în mediile politice și academice din statele membre și partenerii a început o amplă dezbateră privind readaptarea NATO, fiind oferit un număr mare de recomandări, care pot servi drept indicii privind așteptările și rezultatele Procesului de Reflecție.

În acest context, prezentul articol are ca obiectiv examinarea procesului de adaptare, prin contextualizarea acestuia și corelarea cu dinamica specifice relației transatlantice. Lucrarea este orientată de următoarele întrebări de cercetare: (1) Cum se adaptează NATO? (2) Care este rolul Procesului de Reflecție NATO 2030 și care sunt direcțiile majore de adaptare?

2. Perspective teoretice privind NATO

Literatura de specialitate care abordează NATO și activitățile sale este vastă și poate fi împărțită, potrivit lui Mark Webber, în patru mari categorii: analiza episoadelor cheie din istoria Alianței, teme specifice (ex: activitatea unor organisme, misiunile și operațiile NATO, relațiile cu F.Rusă etc.), prioritățile statelor membre și, nu în ultimul rând, analizele cu caracter prescriptiv (viziunile critice constructive destinate formulării de recomandări, precum și cele sceptice/ostile privind importanța NATO)⁵. Acestea sunt însă perspective ateorice în caracterul lor, care conduc la aprofundarea înțelegerii privind NATO, dar care sunt completate de viziunile din zona teoriilor relațiilor internaționale (realism, liberalism, constructivism – în diferitele lor forme), precum și de contribuțiile instituționaliste⁶. Subiectul adaptării NATO este regăsit în ambele categorii, adesea în strânsă legătură cu „crizele interne” prin care trece organizația.

În timp ce realismul, liberalismul și constructivismul nu par să ofere o explicație acceptabilă/satisfăcătoare pentru persistența NATO după sfârșitul Războiului Rece⁷,

instituționalismul pune accent pe gradul ridicat de instituționalizare al NATO, ca elementul explicativ central. În viziunea lui Celeste A. Wallander, instituțiile de securitate dispun de două tipuri de „active” (definite ca ansamblul de norme, reguli și proceduri) – generale sau specifice – care condiționează procesul de adaptare la dinamica mediului internațional. Cu cât activele sunt mai generale, cu atât adaptarea este mai facilă. La polul opus, dacă o instituție este creată exclusiv pentru a gestiona o amenințare externă și nu oferă active pentru gestionarea instabilității sau lipsei de încredere între statele membre, aceasta poate scădea în relevanță sau va dispărea. În cazul NATO, pe lângă activele specifice create inițial pentru a face față amenințării sovietice, statele membre au considerat că activele generale (transparența, mecanismele de consultare, structura de comandă integrată, interoperabilitatea etc.) erau potrivite pentru a gestiona noile provocări generate de sfârșitul Războiului Rece⁸.

2.1. „NATO în criză” în literatura de specialitate

Potrivit lui Stanley Sloan, una dintre cele mai uzitate fraze în comunitatea occidentală subliniază că „NATO este în criză; descurajarea nu mai funcționează și este necesară o nouă gândire”.⁹ Astfel, o mare parte din literatura de specialitate tratează subiectul crizelor interne din perspectiva unei abordări constructive.

Analizând activitatea NATO după sfârșitul Războiului Rece (un eveniment considerat „ceasul morții” pentru Alianță), James Sperling și Mark Webber identifică mai multe „crize existențiale” prin care ar fi trecut NATO, și anume modalitatea de abordare a situației din Bosnia, răspunsul comun la atacurile teroriste din 9/11 sau implicarea în Afganistan și Irak. În acest fel, se creează percepția că aceste situații conflictuale sunt o normalitate, însă această perspectivă este problematică din cel puțin trei motive: (1) linia narativă este imprecisă, nefiind clar care este

punctul în care criza devine terminală și nici cum ar arăta disoluția NATO; (2) mesajul este întâlnit mult prea des, încât tinde să-și piardă însemnătatea și (3) având în vedere situațiile de criză pe care le-a depășit, Alianța pare să dispună de o capacitate imensă de recuperare, fiind într-un permanent proces de adaptare după 1989.¹⁰

Cu toate acestea, ideea că NATO se află într-un moment de răscruce este utilă atât celor din interior, pentru care reprezintă un „foc de avertizare” pentru a acționa în sensul remedierii problemelor, cât și pentru cei din exterior (presa sau mediul academic), care adesea dramatizează diviziunile pentru a trage un „semnal de alarmă” astfel încât îngrijorările lor să fie luate în seamă¹¹.

Privind retrospectiv, crizele din trecut par a fi un fenomen tranzitoriu, care au dominat prima pagină a ziarelor până când locul lor a fost luat de următoarele surse de diviziune, de fiecare dată prezentate ca fiind mai grave decât precedentele și cu potențial de a pune în pericol existența sau funcționalitatea Alianței. Wallace J. Thies numește această aparență „sindromul alianței în criză”, care se manifestă prin afirmații exagerate bazate pe premise neexamine și sprijinite de comparații superficiale din istoria organizației.¹²

2.2. Perspective conceptuale privind adaptarea NATO

Într-o abordare instituționalistă a NATO, Seth A. Johnson teoretizează modalitatea în care Alianța se adaptează, identificând un tipar exprimat de-a lungul timpului (Fig. 1). Astfel, autorul tratează crizele interne ca fiind „puncte critice” în evoluția Alianței, care afectează stabilitatea organizațională și care conduc, în esență, la o situație în care este necesară alegerea între două seturi de opțiuni: în cadrul Alianței (stabilitate – menținerea stării actuale sau lansarea unui proces de adaptare), respectiv în afara acesteia (dezvoltarea unor alternative instituționale non-NATO)¹³. De exemplu, la începutul anilor '60, când credibilitatea descurajării nucleare oferite de SUA era pusă

sub semnul întrebării, părea că se intră într-o perioadă în care politicile naționale vor prima în fața celor la nivel aliat (Franța și Marea Britanie și-au dezvoltat propriul arsenal nuclear, Franța s-a retras din structura militară a NATO etc.), însă în cele din urmă Alianța s-a adaptat prin crearea Grupului de Planificare Nucleară, dezvoltarea Doctrinei Răspunsului Flexibil, precum și prin întărirea dimensiunii politice în urma Raportului Harmel¹⁴. De asemenea, în anii '90, moment în care rațiunea existenței și a misiunii NATO nu mai era suficient de clară, OSCE sau Uniunea Europei Occidentale se prezentau ca alternative viabile, însă Alianța s-a adaptat prin admiterea unor state membre din fostul bloc sovietic și implicarea în misiuni de gestionare a crizelor în Balcanii de Vest¹⁵.

Modelul teoretic avansat de Seth A. Johnson pune accent pe autonomia instituțională a NATO prin antiteză cu viziunile stato-centrice și pornește de la ideea că adaptarea este un rezultat al acțiunilor anumitor actori instituționali. De pildă, autorul sugerează că în anii '90 rolurile cheie în direcția adaptării NATO au fost deținute de SG Manfred Wornier, SG Willy Claes, Asistentul SG Michael Legge, precum și col. Klaus Wittmann din cadrul Statului Major Militar Internațional¹⁶. Astfel, viziunea lui Johnson diferă de cea a lui Wallander, chiar dacă ambele au la bază instituționalismul, prin faptul că cea din urmă se concentrează asupra raportării statelor la NATO ca instituție de securitate.

Chiar dacă NATO are un istoric bogat în privința schimbărilor și adaptării, aceasta nu înseamnă că adaptarea s-a produs prin condiționarea de momente critice. De asemenea, adaptarea nu este un panaceu pentru fiecare problemă. În fapt, fiecare proces de adaptare are și propriile efecte secundare, denumite de Thierry Tardy „riscurile relei-adaptări”. În cazul NATO, dilema este cauzată de necesitatea menținerii rolului de actor credibil în domeniul apărării (concentrarea eforturilor strict în domeniul militar), pe de o parte, și de presiunea de a

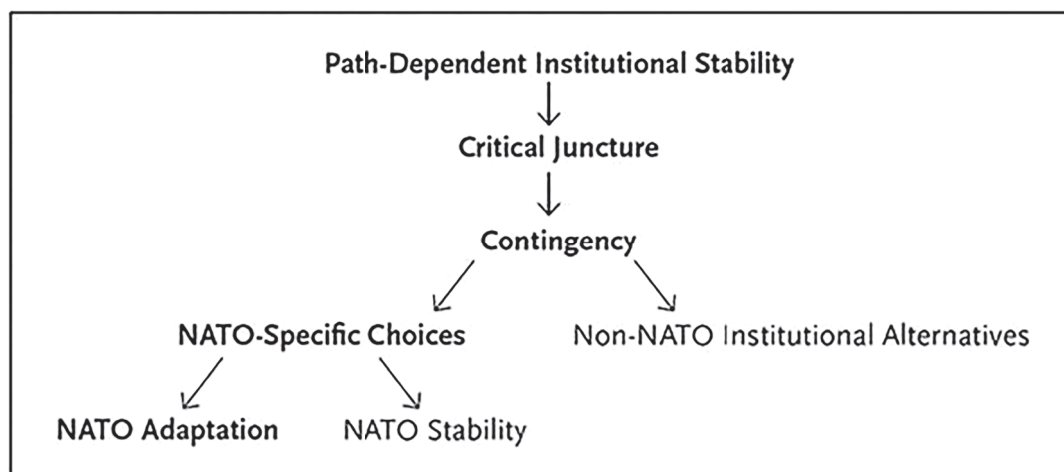

Fig. 1 – Adaptarea NATO. Sursa: Johnson, Seth A. *How NATO adapts: strategy and organization in the Atlantic Alliance since 1950*. Baltimore: John Hopkins University Press, 2017, p. 18,

extinde sarcinile pentru a gestiona un spectru larg de amenințări din domeniul de securitate, pe de altă parte. În primul caz, tratarea cu prioritate a aspectelor militare incumbă riscul ca organizația să fie depășită de gama largă de amenințări de securitate. De asemenea, riscurile specifice celei de-a doua situații sunt diluarea rolului militar de bază, crearea unui deficit de legitimitate, nivel scăzut de expertiză, duplicare și competiție inter-instituțională, precum și sprijin neuniform din partea statelor membre¹⁷.

Adaptarea NATO este un proces continuu, fiind orientată prin deciziile luate în cadrul summit-urilor la nivel înalt, dar cel mai adesea este formalizată prin adoptarea unui nou Concept Strategic, care prezintă scopul și sarcinile NATO în contextul schimbării mediului de securitate.¹⁸ În fapt, Conceptul Strategic prezintă viziunea dinamică și operațională a Tratatului de la Washington, care nu stabilește o listă de amenințări sau o prioritizare a zonelor de interes strategic¹⁹.

Conceptul îndeplinește cel puțin trei roluri: două interne (codificarea deciziilor și practicilor deja implementate, respectiv oferirea unei noi direcții strategice) și unul extern specific diplomației publice²⁰. De-a lungul timpului, au fost adoptate șapte astfel de documente (1950, 1952, 1957, 1967, 1991, 1999 și 2010),

primele patru fiind elaborate de Comitetul Militar în variantă clasificată și având o abordare eminentamente militară. Începând cu 1991, conceptele au fost întocmite ținând cont de criteriile politice și au devenit publice, servind astfel scopului extern²¹. Nu există o modalitate agreeată privind redactarea conceptului strategic, care diferă de la caz la caz, comun fiind procesul de consultare derulat între organismele NATO și statele membre, dar și adoptarea acestuia în Consiliul Nord-Atlantic (NAC) la nivel de șefi de stat și de guvern²².

3. O nouă adaptare a Alianței. Noul Concept Strategic al NATO

3.1. Schimbarea mediului de securitate, diviziuni interne și un nou „punct critic” în evoluția NATO

Mediul de securitate s-a schimbat fundamental de la momentul adoptării ultimului Concept Strategic (2010), care evalua că „amenințarea unui atac convențional la adresa teritoriului NATO este redusă”²³. Anexarea Pen. Crimeea de către Federația Rusă și alimentarea conflictului din estul Ucrainei în 2014, care simbolizează disponibilitatea pentru utilizarea forței pentru atingerea scopurilor proprii, a schimbat fundamental percepția amenințării la nivel aliat. În acest context, NATO a revenit la elementul de

bază („*back to the basics*”) – apărarea colectivă, începând un proces de reasigurare a aliaților din flancul estic și de întărire a posturii de descurajare și apărare. O serie de măsuri de ordin militar au fost adoptate, precum Planul de acțiune pentru creșterea nivelului de reacție (*Readiness Action Plan/RAP*), stabilirea unei prezențe înaintate în flancul estic, schimbări în structura de comandă etc., însă acest ritm de schimbări nu s-a reflectat și la nivel politic²⁴.

Deși era evident că era nevoie de o adaptare a Conceptului Strategic²⁵, aspect menționat și de fostul SG Adjunct, Rose Gottemoeller, demersul a fost considerat ca fiind „dezbinator”²⁶. În schimb, nu au lipsit declarațiile politice controversate, cum ar fi cea a fostului președinte al SUA, Donald Trump, care a numit Alianța ca fiind „învechită” și a pus la îndoială angajamentul SUA pentru Art. 5²⁷ (deși SUA nu și-au redus implicarea pentru asigurarea securității europene, efectele declarației rămân²⁸). De asemenea, președintele Franței, Emmanuel Macron, a șocat cu diagnosticul său cu privire la starea NATO – „în moarte cerebrală”²⁹.

Toate acestea au creionat imaginea unei Alianțe segregate, în criză, măcinată de provocări interne (revigorarea leadership-ului american, restaurarea puterii sectorului apărării din Europa, menținerea valorilor democratice, raționalizarea mecanismului de decizie), externe (îngrădirea Rusiei, retragerea trupelor SUA și ale Alianței din Afganistan, reconcentrarea parteneriatelor, menținerea politicii „ușilor deschise” pentru admiterea de noi membri) și emergente (con competiția tehnologică și rivalitatea cu R.P.Chineză)³⁰. Simultan, relația transatlantică în ansamblul său s-a deteriorat, în urma pozițiilor divergente în diferite dosare de politică externă.

În fapt, aceste evoluții sunt mai bine caracterizate de sintagma lui Seth A. Johnson și reprezintă un nou „punct critic” în evoluția Alianței³¹, în care nu lipsesc nici alternative instituționale non-NATO (a se vedea, de pildă, obiectivul autonomiei strategice a UE, care se află în prezent în procesul de elaborare a Busolei Strategice³²).

3.2. Procesul de Reflecție NATO 2030

În urma lansării Procesului de Reflecție NATO 2030, în mediul academic euro-atlantic a început o amplă dezbatere privind direcțiile de adaptare pe care Alianța le-ar putea îmbrățișa, astfel încât să-și păstreze relevanța în actualul context geopolitic. Modalitatea în care acest proces are loc confirmă modelul teoretic avansat de Seth A. Johnson, în care poziția-cheie este ocupată de SG Jens Stoltenberg, care a încurajat schimbul de idei pe această temă, atât prin numirea Grupului de Experti și a Grupului de Lideri Tineri, cât și prin participarea la diferite evenimente ale think-tank-urilor relevante, într-un impresionant exercițiu de diplomatie publică.

La următorul summit (2021, Bruxelles), SG va prezenta liderilor de stat și de guvern recomandările strategice rezultate în urma Procesului de Reflecție. Având în vedere pozițiile publice ale acestuia, precum și volumul mare de recomandări înaintate, pot fi desprinse unele idei care pot orienta viitorul parcurs al NATO.

Detaliind viziunea sa pentru 2030 pe cele trei coordonate (militar, politic și global), SG a precizat că este nevoie ca statele membre să investească în forțele armate și în noi tehnologii pentru ca Alianța să rămână puternică din punct de vedere militar. De asemenea, este nevoie de voință politică pentru a utiliza NATO ca platformă de „discuții sincere și consultare veritabilă”.³³ Totodată, având în vedere competiția dintre marile puteri, este necesară o abordare globală din partea NATO, prin întărirea parteneriatelor și conlucrarea cu statele *like-minded* pentru apărarea ordinii internaționale bazate pe reguli și pentru a seta norme și standarde.³⁴

Deși inițial declarase că nu este clar dacă procesul de reflecție va conduce la schimbarea Conceptului Strategic, începând cu luna octombrie 2020 SG a nuanțat necesitatea dezvoltării unui nou, având în vedere schimbările din mediul de securitate.³⁵ În fapt, revizuirea Conceptului Strategic a fost și prima recomandare din raportul Grupului de Experti, intitulat „*NATO 2030: United*

for a New Era”, elaborat în urma consultării cu entități din statele membre și parteneri. Raportul cuprinde 138 de recomandări, într-o abordare comprehensivă cu privire la activitatea NATO, și precizează că „adaptarea politică este în sângele NATO, dar reprezintă, de asemenea, și o cerință de bază a supraviețuirii acesteia”³⁶. Viziunea Grupului este că NATO trebuie să acționeze într-un mediu caracterizat de intensificarea rivalității sistemice, în care Rusia rămâne cea mai profundă provocare, dar în care calculele strategice ale Alianței sunt schimbate și de ascensiunea Chinei. Totodată, Grupul anticipează un deceniu în care un număr ridicat de riscuri cu valențe globale (de la terorism, proliferarea armelor de distrugere în masă, migrație ilegală și până la efectele schimbărilor climatice) nu vor înceta să se manifeste³⁷.

În acest context, rolul politic al Alianței în secolul al XXI-lea ar trebui să fie construit cu o mentalitate proactivă, care să vizeze mai degrabă o abordare preventivă, decât reactivă, și să funcționeze ca instrument destinat modelării mediului de securitate și nu ca factor de gestionare a crizelor.³⁸ Evocativă este gama largă de amenințări și provocări față de care NATO trebuie să formuleze o modalitate de abordare, după cum urmează: Rusia, China, tehnologiile emergente și disruptive, terorismul, provocările din Sud, controlul armamentelor și descurajarea nucleară, securitatea energetică, schimbările climatice, securitatea umană, pandemiile și dezastrelor naturale, spațiul cosmic, dezinformare. În afară de ordinea tratării acestora, Grupul nu oferă o prioritizare și face puține trimiteri la resursele necesare. Prin raportare la Rusia, abordarea propusă este mai degrabă una de continuitate (menținerea abordării duale, bazată pe descurajare și dialog), iar în ceea ce privește China este recomandată alocarea de timp și resurse pentru înțelegerea provocărilor generate de ascensiunea acesteia.

Raportul recunoaște existența diviziunilor interne în cadrul NATO, exemplificând cu incertitudinile pe termen lung, marcate de îngrijorarea statelor europene cu privire la o posibilă diminuare a angajamentului SUA pentru securitatea Europei, ca urmare a reorientării către regiunea Indo-Pacific, precum și demersurile europene de obținere a autonomiei strategice.³⁹ Limbajul este însă limitat la aceste mențiuni, reflectând astfel sensibilitățile politice din cadrul grupului și din rândul statelor membre.⁴⁰

Pentru întărirea coeziunii politice și a unității NATO, Grupul propune crearea unui cod de conduită, prin care statele membre să respecte valorile comune, să dezvolte capacitatea de a rezista atacurilor armate, să inițieze consultări cu privire la toate problemele majore (inclusiv la operațiile militare care ar putea afecta interesele aliaților), să se abțină de la blocarea unor decizii din motive externe NATO și să informeze cu privire la interacțiunile bilaterale cu statele terțe⁴¹. Cele mai ambițioase propuneri tratează subiectul consultării politice, context în care se recomandă ca NAC (North Atlantic Council) să se transforme într-un forum în care să fie tratate toate problemele care pot afecta interesele statelor membre, prin întâlniri mai dese la nivelul miniștrilor de externe și ai apărării, atât la Bruxelles, cât și în capitalele aliate⁴².

În privința procesului decizional, grupul recomandă consolidarea măsurilor care asigură implementarea deciziilor bazate pe consens, având în vedere că unele dintre acestea sunt predispuse la eroziune în documentele subsecvente. Totodată, Secretarului General ar trebui să-i fie conferite puteri executive sporite pentru aspectele curente, dar și pentru a putea introduce pe agendă noi subiecte, într-o manieră oportună. De asemenea, se propune un mecanism structurat care să sprijine crearea de coaliții în cadrul structurilor NATO, care să permită noi operații sub egida NATO, fără condiționarea participării tuturor aliaților. Totodată, trebuie luată în considerare ridicarea pragului pentru

exercitarea dreptului de veto de către o singură țară de la nivelul reprezentanților permanenți la nivel ministerial⁴³.

Cum procesul de reflecție ar trebui să se finalizeze cu adoptarea unui nou Concept Strategic, care să echipeze Alianța cu instrumentele necesare pentru a face față provocărilor care vor urma, Raportul consideră că sarcinile de bază din precedentul concept rămân actuale (apărare colectivă, managementul crizelor și securitate cooperativă), dar ar trebui ca terorismul în toate formele sale să fie încorporat în aceste sarcini. Acest demers ar trebui inițiat la summitul din 2021 și nu ar trebui să dureze mai mult de un an, oferind astfel oportunitatea stabilirii unor priorități clare, întăririi coeziunii și integrării tuturor viziunilor de adaptare⁴⁴. Ca modalitate de acțiune, Timo Koster și Ivanka Barzashka propun un proces de analiză strategică colectivă, care să conecteze procesul de reflecție cu cel de redactare efectivă a noului Concept Strategic. În această situație, organismele NATO ar reprezenta punctul de legătură între viziunile informale din societatea civilă și cele formale, din cadrul NAC.⁴⁵

O viziune mult mai energică a fost prezentată de Grupul Tinerilor Lideri, format din 14 tineri din statele membre numiți de SG⁴⁶, care chiar dacă a precizat că apărarea teritorială trebuie să rămână misiunea de bază, a subliniat necesitatea includerii pe agenda NATO a provocărilor de securitate non-tradiționale, cum ar fi securitatea umană (care nu ține cont de frontiere) sau schimbările climatice⁴⁷. Referitor la acest subiect, SG consideră că trebuie evaluate implicațiile schimbărilor climatice asupra securității și operațiilor NATO, urmând ca Alianța să stabilească standarde privind reducerea emisiilor din sectorul militar.⁴⁸

Pe lângă recomandările din partea grupurilor de experți numiți de SG, o serie de institute de cercetare au abordat subiectul NATO 2030, putând fi regăsite viziuni care pun accent pe importanța tinerilor⁴⁹, pe elaborarea unei strategii comune de

acțiuni în fața Chinei⁵⁰ etc. Majoritatea punctelor de vedere tratează dimensiunea politică a Alianței, neglijând astfel adaptările și transformările aflate în curs la nivel militar, atât la nivel conceptual, cât și la nivel operațional.

În schimb, subiectul tehnologiilor emergente a fost tratat *in extenso*, numai că dă naștere unei dileme. În timp ce este clară nevoia de investiții pentru a menține avansul tehnologic în raport cu competitorii strategici, pe termen lung, Strategia Militară a NATO (2019) și documentele subsecvente marchează o schimbare în planificarea militară de la una bazată pe capacități (toate capacitățile disponibile) la una orientată de amenințările la care trebuie să răspundă. Astfel, pe termen lung, e posibil ca unele state să prefere alocarea de resurse pentru sisteme bazate pe tehnologie înaltă, care incumbă mai puține riscuri decât sistemele de luptă⁵¹.

După ce, pe timpul Administrației Trump, subiectul împărțirii echitabile a cheltuielilor a ocupat un rol central, la ministeriala apărării din data de 17-18 februarie 2021, SG a solicitat creșterea finanțării pentru activitățile principale din cadrul misiunilor de descurajare și apărare (în sprijinul dislocării de forțe și misiunilor de poliție aeriană din flancul estic al NATO, dislocărilor maritime și exercițiilor), astfel încât Alianța să poată finanța o parte din costul acestor misiuni alături de statul care pune la dispoziție resursele umane și materiale⁵². În timp ce se păstrează obiectivul alocării a 2% din PIB pentru apărare, această măsură ar putea marca și o schimbare de abordare în privința modalității de calcul a împărțirii cheltuielilor, prin mutarea accentului către contribuțiile efective pentru misiunile Alianței.

Cu toate acestea, dezbaterea cu privire la modalitatea corectă de calcul se menține deschisă, cu precădere în contextul în care NATO se îndreaptă și către asumarea unui control crescut în ceea ce privește consolidarea rezilienței⁵³, față de care propune adoptarea unor obiective naționale de reziliență și realizarea unei analize anuale a

vulnerabilităților din infrastructura critică (în special pentru evitarea situației ca acestea să fie deținute sau influențabile de actori străini ostili)⁵⁴.

În timp ce NATO va rămâne o Alianță regională, are nevoie de o abordare globală pentru a face față provocărilor specifice mediului de securitate, în care se întrepătrund efectele competiției dintre marile puteri și cele specifice altor riscuri cu valențe globale. Pentru a da curs acestui obiectiv, în primul rând, este esențială clarificarea cooperării cu UE, care, la rândul său, are ambiții globale și trece printr-un proces de reflecție circumscris elaborării Busolei Strategice. Cele două procese de adaptare trebuie să fie conectate astfel încât să fie clarificate aspectele controversate, să fie stabilite sinergiile și să fie partajate responsabilitățile. O astfel de evoluție ar putea crește credibilitatea ambelor organizații și ar menține concentrarea NATO pe aspectele specifice apărării colective, în timp ce UE s-ar concentra pe securitatea umană și reziliență⁵⁵. În al doilea rând, o abordare globală presupune și o mai bună întrebuintare a parteneriatelor, prin reevaluarea acestora în acord cu interesele statelor membre, precum și prin inițierea unor noi (ex.: India, Brazilia)⁵⁶.

Un prim pas care poate facilita adaptarea NATO este poziția exprimată de principalii actori internaționali cu prilejul reuniunii miniștrilor apărării NATO, din 17-18 februarie 2021, precum și al Conferinței de securitate de la Munchen, din 19-21 februarie 2021, de revenire la multilateralism, precum și reafirmarea angajamentului total al SUA față de Articolul 5, considerând NATO drept fundamentul de securitate trans-atlantic și bastionul valorilor comune – democrație, libertăți individuale, domnia legii.

Concluzii

Procesul de Reflecție NATO 2030 are loc într-un context tensionat, care întrevide însă o fereastră de oportunitate pentru Alianță de a se adapta noilor realități geopolitice, în acord cu

interesele și așteptările statelor membre. În ultimii ani, activitatea Alianței a fost deseori eclipsată de declarații și acțiuni controversate, situație care a adus deservicii de imagine, dar care au contribuit major la procesul de reformare și readaptare a organizației.

Viziunile prezentate în marja Procesului de Reflecție NATO 2030, în măsura în care vor putea fi implementate, conturează imaginea unei Alianțe reformate din punct de vedere politic, care va putea impulsiona relația transatlantică pe dimensiunea securitară. Însă, oricât de ambițioase ar fi obiectivele trasate pentru extinderea sarcinilor Alianței și pentru dezvoltarea unei abordări globale, resursele limitate avute la dispoziție (financiare, umane și de *know how*), alături de „sensibilitățile politice” specifice fiecărui stat, pot constitui factori modelatori ai viitoarei abordări la nivelul organizației. Cu toate acestea se mențin o serie de divergențe între membrii Alianței, unii dintre aceștia fiind sceptici în legătură cu propunerile SG, ceea ce conduce la concluzia că ponderea cea mai însemnată în definirea noului Concept Strategic al NATO va reveni pozițiilor formale ale capitalelor statelor membre în cadrul unui proces coordonat de NAC. Recomandările Grupului de Experți vor constitui doar un punct de plecare în procesul de reformă al NATO pentru adaptarea la noile provocări ale mediului de securitate global.

Bibliografie

1. BARANY, Zoltan și RAUCHHAUS, Robert. “Explaining NATO’s Resilience: Is International Relations Theory Useful?”. *Contemporary Security Policy*, 2011, Vol. 32, No. 2, pp. 286-307;
2. BLACKWILL, Robert. “Trump’s Foreign Policies Are Better Than They Seem”. Council on Foreign Relations. April 2019. Disponibil online la <https://www.cfr.org/report/trumps-foreign-policies-are-better-they-seem> și accesat la data de 10.01.2020;
3. BORRELL, Josep. “Why European strategic autonomy matters”. *European External Action Service Blog*. 03.12.2020. Disponibil online la <https://eeas.europa.eu/headquarters/>

- headquarters-homepage/89865/why-european-strategic-autonomy-matters_en și accesat la data de 14.01.2021;
4. GOTTEMOELLER, Rose. "NATO, 'brain dead' no more". *POLITICO*. 18.12.2020. Disponibil online la <https://www.politico.eu/article/nato-military-alliance-emmanuel-macron-russia-baltic-brain-dead-no-more/> și accesat la 20.01.2021;
 5. HAMILTON, Daniel S. "Why NATO Needs a New Strategic Concept, What It Should Say, and How to Achieve It" în SPRUDS, Andris, and VARGULIS, Martins (ed.) 2020. "Transatlantic Futures: Towards #NATO2030". *The Riga Conference Papers*
 6. JOHNSON, Seth A. *How NATO adapts: strategy and organization in the Atlantic Alliance since 1950*. Baltimore: John Hopkins University Press, 2017, pp. 2-4, 15-20;
 7. JOHNSON, Seth. A. "From Obsolete to Brain Dead: Crises in the Transatlantic Alliance and the Future of European Defence." Belfer Center for Science and International Affairs. Februarie 2020. Disponibil la belfercenter.org/index.php/publication/obsolete-brain-dead-crises-transatlantic-alliance-and-future-europeandefence și accesat la data de 20.01.2021;
 8. KAMP, Karl-Heinz. "Why NATO Needs a New Strategic Concept". NATO Defense College. 2016;
 9. KUPCHAN, Charles. "NATO is Thriving in Spite of Trump". *Foreign Affairs*. March 20, 2019. Disponibil online la <https://www.foreignaffairs.com/articles/2019-03-20/nato-thriving-spite-trump> și accesat la data de 10.01.2021;
 10. LAȚICI, Tania. "From one master of survival to another: a tardigrade's plea for NATO 2030". *Egmont Royal Institute for International Relations*. Security Policy Brief. January 2021, No. 134;
 11. LUTE, Douglas și BURNS, Nicholas. "NATO at Seventy: An Alliance in Crisis". Belfer Center for Science and International Affairs. February 2019.
 12. MORCOS, Pierre. "NATO in 2030: Charting a New Path for the Transatlantic Alliance". Center for Strategic and International Studies (CSIS). 03.12.2020. Disponibil online la [csis.org/analysis/nato-2030-charting-new-path-transatlantic-alliance](https://www.csis.org/analysis/nato-2030-charting-new-path-transatlantic-alliance) și accesat la data de 06.01.2020;
 13. NATO Reflection Group. "NATO 2030: United for a New Era", 25.11.2020. Disponibil online la https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf și accesat la 03.01.2021;
 14. NATO Young Leaders Group. "NATO 2030: Embrace the change, guard the values". Februarie 2021. Disponibil online la https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/2/pdf/210204-NATO2030-YoungLeadersReport.pdf și accesat la data de 04.02.2021;
 15. NATO. "Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg on launching #NATO2030 - Strengthening the Alliance in an increasingly competitive world". 08.06.2020. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/fr/natohq/opinions_176197.htm și accesat la 06.01.2021;
 16. NATO. "Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation". 2010. Disponibil online la <https://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf> și accesat la 07.01.2021;
 17. NATO. "London Declaration: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019". 04.12.2019. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm și accesat în data de 03.01.2021;
 18. NATO. "Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg ahead of the meetings of NATO Defence Ministers on 17 and 18 February at NATO Headquarters". 16.02.2021. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_181427.htm?selectedLocale=en și accesat la data de 20.02.2021;
 19. NATO. "Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Global Security 2020 (GLOBSEC) Bratislava Forum". 07.10.2020. Disponibil online la [nato.int/cps/en/natohq/opinions_178605.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_178605.htm) și accesat la data de 08.01.2021;
 20. NATO. "Secretary General appoints group as part of NATO reflection process". 21.03.2020. Disponibil la https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174756.htm și accesat la 02.01.2021;

21. NATO. "Strategic Concepts". Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm și accesat la 07.01.2021;
22. RINGSMOSE, Jens și RYNNING, Sten. "Come Home, NATO? The Atlantic Alliance's New Strategic Concept". *Danish Institute for International Studies/DIIS*, Report. 2009:04;
23. ROBERTS, Peter. "NATO 2030: Difficult Times Ahead". *RUSI*. 15.06.2020. Disponibil online la rusi.org/commentary/nato-2030-difficult-times-ahead, accesat la data de 07.01.2021
24. SCHAKE, Kori. "NATO in Crisis! (Again)." *Foreign Policy*. 16.02.2017. Disponibil online la <https://foreignpolicy.com/2017/02/16/natos-in-crisis-again/#> și accesat la data de 09.01.2021
25. SPERANZA, Lauren. "An Agenda for NATO's Next Generation". Center for European Policy Analysis (CEPA). Strategy Paper. 2020
26. SPERLING, James. Weber, Mark. "NATO: From Kosovo to Kabul". *International Affairs*. Vol. 85, No. 3, The War over Kosovo: Ten Years On (May, 2009), pp. 491-511;
27. TARDY, Thierry. "The risks of NATO's maladaptation." *European Security*. Vol. 30, No. 1, 2021, pp. 24-42;
28. TARDY, Thierry. "For a New NATO-EU Bargain". *Egmont Royal Institute for International Relations*. Security Policy Brief. February 2021, No. 138;
29. The Economist. "Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead". November 2019. Disponibil online la <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead> și accesat la data de 10.01.2021;
30. THIES, Wallace J. "Was the US Invasion of Iraq NATO's Worst Crisis Ever? How Would We Know? Why Should We Care?". *European Security*. Vol. 16, No. 1, March 2007, p. 29-50;
31. WALLANDER, Celeste A. "Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War". *International Organization*, Vol. 54, No. 4, 2000, pp. 705-735.
32. WEBBER, Mark and HYDE-PRICE, Adrian (Ed.). *Theorising NATO: New perspectives on the Atlantic alliance*. Routledge: Abingdon and New York. 2016, pp. 2-7;

¹ NATO. "London Declaration: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019". 04.12.2019. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm și accesat în data de 03.01.2021;

² Ibidem;

³ Membrii Grupului de Experți: Greta Bossenmaier (Canada), Anja Dalgaard-Nielsen (Danemarca), Hubert Védrine (Franța), Thomas de Maizière (Germania), Marta Dassù (Italia), Herna Verhagen (Țările de Jos), Anna Fotyga (Polonia), Tacan Ildem (Turcia), John Bew (Marea Britanie) and Wess Mitchell (SUA). Pentru mai multe detalii, vezi NATO. "Secretary General appoints group as part of NATO reflection process". 21.03.2020. Disponibil la https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174756.htm și accesat la 02.01.2021;

⁴ NATO. "Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg on launching #NATO2030 - Strengthening the Alliance in an increasingly competitive world". 08.06.2020. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/fr/natohq/opinions_176197.htm și accesat la 06.01.2021;

⁵ WEBBER, Mark. "Is NATO a theory-free zone?", în WEBBER, Mark and HYDE-PRICE, Adrian (Ed.). *Theorising NATO: New perspectives on the Atlantic alliance*. Routledge: Abingdon and New York. 2016, pp. 2-7;

⁶ În realitate, cele trei școli de gândire se întrepătrund cu perspectivele instituționaliste, existând variante realiste, liberale și constructiviste ale instituționalismului. Pentru o abordare instituționalistă a NATO, vezi SCHIMMELFENNIG, Frank. "NATO and institutional theories of international relations" în WEBBER, Mark and Hyde-Price, Adrian (Ed.). *Theorising NATO: New perspectives on the Atlantic alliance*. Routledge: Abingdon and New York. 2016, pp. 93-115;

⁷ Pentru o analiză integrată a explicațiilor oferite de cele trei școli de gândire pentru modalitatea în care NATO și-a păstrat relevanța după destrămarea Uniunii Sovietice, prin admiterea de noi membri și operațiile în afara spațiului euro-atlantic, vezi BARANY, Zoltan și RAUCHHAUS, Robert. "Explaining NATO's Resilience: Is International Relations Theory Useful?". *Contemporary Security Policy*, 2011, Vol. 32, No. 2, pp. 286-307.

- ⁸ WALLANDER, Celeste A. "Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War". *International Organization*, Vol. 54, No. 4, 2000, pp. 705-735.
- ⁹ Citat în SCHAKE, Kori. "NATO in Crisis! (Again)." *Foreign Policy*. 16.02.2017. Disponibil online la <https://foreignpolicy.com/2017/02/16/natos-in-crisis-again/#> și accesat la data de 09.01.2021;
- ¹⁰ SPERLING, James. Weber, Mark. "NATO: From Kosovo to Kabul". *International Affairs*. Vol. 85, No. 3, The War over Kosovo: Ten Years On (May, 2009), p. 491;
- ¹¹ THIES, Wallace J. "Was the US Invasion of Iraq NATO's Worst Crisis Ever? How Would We Know? Why Should We Care?". *European Security*. Vol. 16, No. 1, March 2007, p. 29
- ¹² Ibidem, pp. 30-32;
- ¹³ JOHNSON, Seth A. *How NATO adapts: strategy and organization in the Atlantic Alliance since 1950*. Baltimore: John Hopkins University Press, 2017, pp. 2-4, 15-20;
- ¹⁴ Ibidem, p. 6;
- ¹⁵ Ibidem;
- ¹⁶ Ibidem;
- ¹⁷ TARDY, Thierry. "The risks of NATO's maladaptation." *European Security*. Vol. 30, No. 1, 2021, pp. 24-26. 35;
- ¹⁸ NATO. "Strategic Concepts". Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm și accesat la 07.01.2021;
- ¹⁹ RINGSMOSE, Jens și RYNNING, Sten. "Come Home, NATO? The Atlantic Alliance's New Strategic Concept". *Danish Institute for International Studies/DIIS*, Report. 2009:04, p. 6;
- ²⁰ Ibidem, pp. 7-8;
- ²¹ KAMP, Karl-Heinz. "Why NATO Needs a New Strategic Concept". *NATO Defense College*. 2016, p 3;
- ²² RINGSMOSE, Jens și Rynning, Sten. *Op. Cit.*, p. 6;
- ²³ NATO. "Strategic Concept for the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organization". 2010. Disponibil online la <https://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf> și accesat la 07.01.2021;
- ²⁴ GOTTEMOELLER, Rose. "NATO, 'brain dead' no more". *POLITICO*. 18.12.2020. Disponibil online la <https://www.politico.eu/article/nato-military-alliance-emmanuel-macron-russia-baltic-brain-dead-no-more/> și accesat la 20.01.2021;
- ²⁵ KAMP, Karl-Heinz. *Op.cit*;
- ²⁶ Ibidem; Vezi, de asemenea și Hamilton, Daniel S. "Why NATO Needs a New Strategic Concept, What It Should Say, and How to Achieve It" în Spruds, Andris, and Vargulis, Martins (ed.) 2020. "Transatlantic Futures: Towards #NATO2030". *The Riga Conference Papers*;
- ²⁷ BLACKWILL, Robert. "Trump's Foreign Policies Are Better Than They Seem". Council on Foreign Relations. April 2019. Disponibil online la <https://www.cfr.org/report/trumps-foreign-policies-are-better-they-seem> și accesat la data de 10.01.2020;
- ²⁸ KUPCHAN, Charles. "NATO is Thriving in Spite of Trump". *Foreign Affairs*. March 20, 2019. Disponibil online la <https://www.foreignaffairs.com/articles/2019-03-20/nato-thriving-spite-trump> și accesat la data de 10.01.2021;
- ²⁹ The Economist. "Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead". November 2019. Disponibil online la <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead> și accesat la data de 10.01.2021;
- ³⁰ LUTE, Douglas și BURNS, Nicholas. "NATO at Seventy: An Alliance in Crisis". *Belfer Center for Science and International Affairs*. February 2019.
- ³¹ JOHNSON, Seth. A. "From Obsolete to Brain Dead: Crises in the Transatlantic Alliance and the Future of European Defence." *Belfer Center for Science and International Affairs*. Febuarie 2020. Disponibil la belfercenter.org/index.php/publication/obsolete-brain-dead-crises-transatlantic-alliance-and-future-europeandefence și accesat la data de 20.01.2021;
- ³² BORRELL, Josep. "Why European strategic autonomy matters". *European External Action Service Blog*. 03.12.2020. Disponibil online la https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/89865/why-european-strategic-autonomy-matters_en și accesat la data de 14.01.2021;
- ³³ NATO. "Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg on launching #NATO2030 - Strengthening the Alliance in an increasingly competitive world". 08.06.2020. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/fr/natohq/opinions_176197.htm și accesat la 06.01.2021;
- ³⁴ Idem;
- ³⁵ NATO. "Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Global Security 2020 (GLOBSEC) Bratislava Forum". 07.10.2020. Disponibil online la [nato.int/cps/en/natohq/opinions_178605.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_178605.htm) și accesat la data de 08.01.2021;

- ³⁶ NATO Reflection Group. “NATO 2030: United for a New Era”, 25.11.2020, p. 64; Disponibil online la https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf și accesat la 03.01.2021;
- ³⁷ Ibidem, p. 16-20;
- ³⁸ Ibidem, p. 21;
- ³⁹ Ibidem, p. 5;
- ⁴⁰ MORCOS, Pierre. “NATO in 2030: Charting a New Path for the Transatlantic Alliance”. Center for Strategic and International Studies (CSIS). 03.12.2020. Disponibil online la [csis.org/analysis/nato-2030-charting-new-path-transatlantic-alliance](https://www.csis.org/analysis/nato-2030-charting-new-path-transatlantic-alliance) și accesat la data de 06.01.2020;
- ⁴¹ NATO Reflection Group. “NATO 2030: United for a New Era”, 25.11.2020, p. 51; Disponibil online la https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf și accesat la 03.01.2021;
- ⁴² Ibidem, pp. 53-54;
- ⁴³ Ibidem, pp. 60-61;
- ⁴⁴ Ibidem, pp. 23-24;
- ⁴⁵ KOSTER, Timo și BARZASHKA, Ivanka. “Revitalize NATO’s Grand Strategy”. În Atlantic Council. “NATO 20/2020: Twenty Bold Ideas to Reimagine the Alliance After the 2020 US Election”. Pp. 52-55;
- ⁴⁶ Tania Lațici, Ulrik Trolle Smed, Alice Billon-Galland, Don Ceder, Martin Dimitrov, Cori Fleser, Anne-Marie Imafidon, Gyde Jensen, Katarina Kertysova, Jan Lukačević, Claudia Maneggia, Andrea G. Rodríguez, Măra Steinberga, și Kevin Vuong.
- ⁴⁷ NATO Young Leaders Group. “NATO 2030: Embrace the change, guard the values”. Februarie 2021. Disponibil online la https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/2/pdf/210204-NATO2030-YoungLeadersReport.pdf și accesat la data de 04.02.2021;
- ⁴⁸ NATO. “Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg ahead of the meetings of NATO Defence Ministers on 17 and 18 February at NATO Headquarters”. 16.02.2021. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_181427.htm?selectedLocale=en și accesat la data de 20.02.2021;
- ⁴⁹ Lauren Speranza argumentează că generația de „mileniali” (1981-1996) și generația Z (1997-2012) este sceptică sau nu realizează importanța NATO, fiind mai interesați de dimensiunile non-militare ale securității, cu accent asupra securității umane. În timp ce aceștia vor începe să ocupe funcții importante la nivel național sau aliat, priorităților lor vor începe să orienteze și mediul în care NATO funcționează (Speranza, Lauren. “An Agenda for NATO’s Next Generation”. *Center for European Policy Analysis (CEPA)*. Strategy Paper. 2020).
- ⁵⁰ BERZINA-CERENKOVA, Una Aleksanda. “Towards a NATO China Strategy”. International Centre for Defence and Security. January 2021.
- ⁵¹ ROBERTS, Peter. “NATO 2030: Difficult Times Ahead”. *RUSI*. 15.06.2020. Disponibil online la [rusi.org/commentary/nato-2030-difficult-times-ahead](https://www.rusi.org/commentary/nato-2030-difficult-times-ahead), accesat la data de 07.01.2021;
- ⁵² NATO. “Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg ahead of the meetings of NATO Defence Ministers on 17 and 18 February at NATO Headquarters”. 16.02.2021. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_181427.htm?selectedLocale=en și accesat la data de 20.02.2021;
- ⁵³ LAȚICI, Tania. “From one master of survival to another: a tardigrade’s plea for NATO2030”. *Egmont Royal Institute for International Relations*. Security Policy Brief. January 2021, No. 134, p. 2;
- ⁵⁴ NATO. “Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg ahead of the meetings of NATO Defence Ministers on 17 and 18 February at NATO Headquarters”. 16.02.2021. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_181427.htm?selectedLocale=en și accesat la data de 20.02.2021;
- ⁵⁵ TARDY, Thierry. “For a New NATO-EU Bargain”. *Egmont Royal Institute for International Relations*. Security Policy Brief. February 2021, No. 138;
- ⁵⁶ NATO Reflection Group. “NATO 2030: United for a New Era”, 25.11.2020, p. 57-60;

ELEMENTE DE BAZĂ PRIVIND IMPACTUL PANDEMIEI DE COVID-19 ASUPRA FORȚELOR ARMATE ALE SUA

*Florin DIACONU**

Abstract

The text is exploring, with some details, several topics directly connected to the impact of the COVID-19 pandemic on the U.S. military forces. The text offers some data concerning the pace of the pandemic within the ranks of the U.S. military forces of all sorts. Some consequences of the pandemic are explored as well – for example, different types of activities, including major international military exercises, have been delayed or even postponed. Some activities of the U.S. armed forces in actively coping with the pandemic are explored as well (help offered, in different ways, to non-military authorities and local communities, vaccination program, increased protection of military forces, etc.). In the end, as far as we can understand, the high-level resilience of the military forces prevailed, on most occasions we know about, and in the opening stages of 2021, a quite significant part of the massive shock generated by the pandemic in its early stages has broadly been coped with.

Keywords: *military forces, pandemic, COVID-19, resiliency, U.S. Army, U.S. Navy, USAF, military exercises, force protection, U.S. DoD.*

Spre sfârșitul lui iulie 2020, surse de presă credibile publicau un text ce indica, foarte clar (făcând trimitere inclusiv la documente oficiale ale Guvernului canadian), că practic cele mai timpurii informații detaliate oferite decidenților occidentali în legătură cu riscul major al unei pandemii de COVID-19 au fost furnizate de serviciile *militare* de informații. Textul la care facem trimitere se referă în principal la situația din Canada, unde, la 17 ianuarie 2020, ministrul Apărării a primit o informare consistentă, furnizată de *MEDINT*, unitate specializată în intelligence medical, din cadrul Comandamentului pentru Intelligence al Forțelor Militare Canadiene (*Canadian Forces Intelligence Command*). Sursa deschisă pe care o cităm aici preciza și că, în cazul SUA, structura militară numită *National Center for Medical Intelligence (NCMI)*

monitoriza evoluția virusului încă din *noiembrie 2019*, trimițând pe cale ierarhică rapoarte care avertizau, în mod repetat, asupra iminenței unui eveniment de tip *cataclism*¹.

Dinamica numărului de cazuri: cifre generale și situații speciale.

În cazul SUA, avem – și anume *din surse oficiale* – seturi de cifre, practic complete (sau aproape complete și, oricum, semnificativ mai amănunțite decât datele pe care le avem pentru forțele armate ale altor mari puteri), care indică, foarte clar, dinamica numărului de cazuri de COVID-19 în rândul diverselor categorii de forțe armate, ca și un număr de situații mai grave/dificile decât media.

Conform datelor oficiale publicate de ministerul american al Apărării, până la 12

* *Florin DIACONU este conf. univ. dr. la Facultatea de Științe Politice a Universității din București (FSPUB); predă, între altele, Studii Strategice și Geopolitică.*

februarie 2021, numărul *total* de cazuri de COVID-19 în rândul militarilor activi ai SUA ajunsese, pentru întreg intervalul scurs de la începutul pandemiei, la 150.910, cu 1.378 de persoane spitalizate și peste 105.0000 persoane vindecate. Pandemia a ucis, începând de anul trecut, un număr total de 21 de militari americani. Pe genuri de armă, numărul îmbolnăvirilor este următorul: forțele terestre (*Army*) – 53.030 cazuri; forțele navale (*Navy*) – 31.326; infanteria marină (*Marine Corps*) – 18.783; forțele aeriene (*Air Force*) – 27.343; Garda Națională (*National Guard*) – 19.422; și diverse alte structuri subordonate Ministerului Apărării (*DoD agencies*) – 1.006 cazuri². Ponderea scăzută a numărului total de decese este, în bună măsură, relativ lesne explicabilă: e clar că starea de sănătate a militarului *activ* mediu statistic este semnificativ mai bună decât a locuitorului mediu statistic (e practic imposibil, de exemplu, să găsim în rândul militarilor activi o pondere a comorbidităților care să fie egală sau comparabilă cu aceea a ansamblului populației, inclusiv civili vârstnici și bolnavi cronici).

În rândul forțelor aeriene (*U.S. Air Force – USAF*), de exemplu, la 20 martie 2020 existau deja, în total, 37 de cazuri (16 dintre persoanele bolnave erau militari, 5 dintre aceștia fiind spitalizați). O lună mai târziu, pe 20 aprilie 2020, numărul total de cazuri de COVID-19 în rândul *USAF* ajunsese la 800 (ceea ce înseamnă o creștere de peste 20 de ori); în rândul cadrelor militare, erau deja 338 de cazuri, ca și 98 de persoane deja vindecate. Până la 20 mai 2020, numărul total de cazuri de COVID-19 în rândul *USAF* crescuse la 1.023 (cu 462 de cazuri în rândul militarilor; dintre aceștia, 231 se vindecaseră deja). La 20 iulie, *USAF* avea, în total (militari plus personal civil, plus membri de familie, plus personal al firmelor cu care *USAF* avea contracte de diverse tipuri) un număr de 5.087 de cazuri, 3.263 dintre acestea fiind în rândul militarilor (21 spitalizați, 794 vindecați). La 20 octombrie, erau deja consemnate în datele oficiale ale *USAF* 13.436 de cazuri, dintre care

8.081 militari (5.795 vindecați, 7 spitalizați). La 21 decembrie 2020, numărul total de cazuri în cadrul *USAF* ajunsese la 31.756 (18.563 în rândul militarilor; dintre aceștia, 13 erau spitalizați, iar numărul celor vindecați ajunsese la 12.355). Cele mai recente cifre oficiale pe care le-am putut consulta, înainte de încheierea redactării textului de față, sunt cele valabile pentru 1 februarie 2021: 44,939 de cazuri, dintre care 25.845 în rândul militarilor. De menționat aici și faptul că niciuna dintre persoanele decedate (60 la număr), luate în calcul în statisticile *USAF*, nu a fost din rândurile militarilor activi, precum și faptul că numărul total de cazuri spitalizate din rândul militarilor activi e mic (doar 44 din peste 44.000, de exemplu, la 1 februarie 2021)³.

Tot în legătură cu dinamica numărului de cazuri de COVID-19 în rândul militarilor americani, precizăm că, spre sfârșitul lui martie 2020, agenția de știri *Reuters* publica un text în care cita afirmații făcute de înalte oficialități civile și militare americane – inclusiv Mark Esper, la vremea aceea ministrul Apărării (*U.S. Defense Secretary*) – cu referire directă la tema discutată aici. Știm din această sursă deschisă, între altele, că dinamica numărului de cazuri confirmate era una înaltă, în unele zile cu o creștere de peste 33 % la fiecare 24 de ore; aceeași sursă indică și faptul că, la momentul respectiv, deși primul caz clar confirmat fusese într-una din unitățile americane aflate în Coreea de Sud, majoritatea militarilor americani afectați de noul virus contractaseră boala și/sau se aflau pe teritoriul SUA și nicidecum peste hotare: aproximativ 85 % în cazul militarilor cu COVID-19 din *USAF* și în jur de 90% în cazul militarilor din *U.S. Navy*. Sursa în cauză mai menționa și faptul că ritmul în care evolua numărul de cazuri în rândul trupelor SUA era inegal în diverse regiuni ale lumii, precum și că, în general, comandanții trupelor americane aflate peste hotare aveau posibilități mai consistente de a impune restricții și măsuri de protecție atât militarilor, cât și familiilor acestora. În acest context, menționăm și faptul că ministrul

american al Apărării declara și că „rata infectării și impactul său nu ne afectează la nivelul în care să avem acum vreun fel de îngrijorări” majore; altfel spus, capacitatea de luptă a forțelor militare ale SUA era considerată a fi, în ciuda debutului în forță al pandemiei, „mai mult decât suficientă”⁴.

Informațiile pe care le avem la dispoziție ne permit să identificăm acum și unele momente sau episoade realmente foarte dificile cu care s-au confruntat militarii SUA, în special în prima parte a anului trecut. E, de exemplu, cazul infectării cu COVID-19, în martie 2020, a unei cote-părți consistente din echipajul portavionului cu propulsivă nucleară *USS Theodore Roosevelt*. În legătură cu acest episod, un articol de presă publicat la începutul lui iunie 2020 preciza, între altele, că „aproape 1.200” dintre marinarii de pe portavion au fost confirmați ca având COVID-19, marea lor majoritate „fiind asimptomatici sau prezentând doar simptome ușoare”. Aceeași sursă de presă indica faptul că „mai puțin de 10” dintre membrii echipajului portavionului american au avut nevoie de spitalizare și doar unul dintre aceștia a decedat „ulterior”. Articolul la care facem trimitere mai preciza și că numărul mare de cazuri de COVID-19 de la bordul lui *USS Theodore Roosevelt* (cam un sfert din efectivul total, de 5.000 de oameni, al echipajului) a dus la întreruperea, vreme de *10 săptămâni*, a misiunii pe care portavionul o executa, la vremea respectivă, în Pacificul de Vest. În plus, mai mult de 350 de membri ai echipajului navei nu și-au putut relua responsabilitățile profesionale nici măcar după acest interval de două luni și jumătate, fiind fie în faza de recuperare/convalescență, fie în situația de a trebui să îngrijească alți membri ai echipajului⁵.

În mod firesc, echipajele navelor de diverse tipuri și mărimi din *U.S. Navy* s-au confruntat cu dificultăți mai consistente decât unități militare de alte tipuri; dificultăți oarecum firești în condițiile în care, de exemplu, e greu de imaginat cum ar putea funcționa, realmente eficient, în toate ocaziile, distanțarea socială strictă la bordul unei nave de luptă (atât la posturile de luptă, cât și în

spațiile de dormit, de exemplu). Așa se și explică faptul că, în total, până în toamna anului trecut, mai mult de 190 de nave militare americane înregistraseră cel puțin câte un caz de COVID-19, cu mențiunea că situații de o dificultate majoră s-au petrecut, pe cât știm, pe doar două nave (portavionul *USS Roosevelt*, deja amintit aici, și distrugătorul *USS Kidd*)⁶.

Impactul pandemiei: mai multe straturi ale discuției

Creșterea rapidă a numărului de cazuri de COVID-19 a generat, în cazul forțelor armate ale SUA, mai multe tipuri de *consecințe și reacții*. Vorbim, în primul rând, despre măsuri menite să asigure un nivel sporit de protecție a tuturor categoriilor de personal (în egală măsură militari și civili).

La 30 ianuarie 2020, Matthew P. Donovan, care ocupa la momentul acela, numit fiind de către președintele în exercițiu al SUA, funcția de subsecretar al Apărării⁷ (cu atribuții direct legate de încadrarea cu personal și capacitatea imediată de acțiune – *Personnel and Readiness*), trimitea altor înalte oficialități civile și militare din cadrul DoD un memorandum referitor la măsuri de protecție a forțelor armate în condițiile apariției, în mai multe regiuni ale lumii, a primelor cazuri de COVID-19. Menționăm aici că documentul în cauză preciza, între altele, că la momentul respectiv, Departamentul American al Apărării (*DoD*) întreprindea deja acțiuni de limitare a răspândirii virusului, întreprinse în cooperare cu alte instituții federale; iar autoritățile din SUA estimau că, în condițiile în care CDC⁸ raporta că există doar „câteva mii de cazuri în întreaga lume”, nou apărutul virus constituie, pentru populația și forțele armate ale SUA, „un risc imediat despre care credem că e scăzut”. Chiar și în aceste condiții, DoD lua deja măsuri stricte, între care: suspendarea călătoriilor neesențiale spre China; măsuri sanitare (inclusive izolare) în cazul persoanelor cu simptome probabil cauzate de COVID-19; măsuri de protecție anti-

epidemică: purtarea măștii, spălarea frecventă a mâinilor, evitarea atingerii feței, ochilor, nasului și gurii, evitarea contactului cu persoane bolnave⁹. Menționăm această sursă întrucât este, conform informațiilor existente, cel mai timpuriu document public al DoD care radiografiază reacția complexă și nuanțată a instituțiilor militare ale SUA față de debutul pandemiei.

Spre sfârșitul lui martie 2020, când situația devenise cu mult mai complicată, forțele terestre (*Army*) luau măsuri drastice, menite să protejeze unitățile militare, și în special pe acelea care, în caz de nevoie, ar fi urmat să fie trimise, rapid, în misiuni de diverse tipuri, peste hotare. Surse oficiale din cadrul U.S. Army anunțau introducerea *HPCON* (*Health Protection Condition*) de nivel *Charlie*. Accesul în/la instalații și obiective militare era limitat la personalul strict esențial, iar măsuri stricte de distanțare socială deveneau obligatorii în toate unitățile militare. În acest context, declara generalul James C. McConville, Șeful Statului Major al forțelor terestre, era adoptată inclusiv decizia aplicării *HPCON* de nivel *Delta* (nivelul cel mai înalt), care presupunea, între altele, izolarea la domiciliu, pentru intervale lungi, a întregului personal militar din unitățile care, în situații urgente, urmau să fie trimise peste hotare într-un interval de cel mult 18 ore de la notificare¹⁰.

În al doilea rând, numeroase activități (inclusiv deplasarea trupelor, programe de instruire, ca și mari exerciții militare, inclusiv multinaționale) au fost semnificativ reduse, iar în unele ocazii întrerupte, suspendate sau amânate. La jumătatea lui martie 2020, *U.S. Army Europe* anunța că reduce masiv, în contextul pandemiei de COVID-19, dimensiunile marelui exercițiu militar numit *Defender 2020*. În cadrul acestuia, forțe militare americane de dimensiunile unei divizii urmau să fie aduse în Europa, împreună cu cantități notabile de armament și echipament greu. În contextul creșterii rapide a numărului de cazuri de COVID-19, trupe americane aflate deja în Europa pentru acest exercițiu erau

trimise de urgență înapoi, în SUA, și mai multe exerciții militare conexe – *Dynamic Front*, *Joint Warfighting Assessment*, *Saber Strike* și *Swift Response* – erau suspendate, oficialități militare americane anunțând că respectivele activități „nu vor mai avea loc”¹¹.

Pe parcursul anului 2020 astfel de episoade au avut loc în destule alte ocazii. Așa de exemplu, conform unui text actualizat la 19 mai 2020, au fost „suspendate sau amânate” și cele mai multe dintre exercițiile de instrucție destinate rezerviștilor din trupele terestre ale SUA (*U.S. Army Reserve*)¹². La începutul lui august 2020, Thailanda a anunțat că suspendă planurile de instruire militară comună cu SUA, după ce nouă ofițeri dintre cei 151 care participaseră, în luna iulie, vreme de trei săptămâni, la programe de pregătire de luptă desfășurate în Hawaii (în cadrul exercițiului numit *Lightning Forge 2020*), s-au îmbolnăvit de COVID-19¹³. În a doua jumătate a lui august 2020 au avut loc exerciții militare comune americano-sud-coreene. Dar, spre deosebire de anii anteriori, când la aceste aplicații cu trupe participau zeci de mii de militari, în 2020 această formă de pregătire de luptă a avut dimensiuni mult reduse, din pricina pandemiei. Încă de la jumătatea lui august, anunța presa internațională, era clar că, măcar temporar, aplicațiile de mari dimensiuni urmau să fie înlocuite în special cu jocuri de simulare specializate, pe calculator. Sursa pe care o cităm aici preciza și că SUA, împreună cu Coreea de Sud, suspendaseră deja, în aprilie, exercițiile militare comune care ar fi trebuit să se desfășoare în zona orașului Daegu, din sudul Peninsulei Coreene¹⁴. În unele ocazii, și alte tipuri de misiuni ale forțelor armate ale SUA au fost reduse, ca durată sau ca dimensiuni, în 2020, fără să existe însă informații suficiente despre vreo legătură certă între acest fapt și pandemia în curs. Este, de exemplu, cazul prezenței unor nave de război americane în Marea Neagră. Un articol publicat în *Star and Stripes* la sfârșitul lui ianuarie 2021 menționează explicit faptul că, în

anul anterior, nave americane au fost prezente în Marea Neagră vreme de 82 de zile, în total, cu 19 zile mai puține decât în 2019¹⁵.

În al treilea rând, în situația cu totul excepțională generată de pandemie, forțele militare ale SUA au fost puse în situația de a-și asuma, cel puțin temporar, *noi roluri* (sau, mai precis, roluri într-o anume măsură *atipice*). Știm, de exemplu, că unități medicale aparținând diverselor categorii de forțe armate ale SUA furnizează, încă din primele etape ale pandemiei, servicii medicale (în special de urgență, dar nu numai) și populației civile, chiar dacă persoanele în cauză nu au nicio legătură cu structurile militare; există știri, inclusiv foarte recente, referitoare, de exemplu, la faptul că spitale ale forțelor terestre (Army) efectuează, la cerere, teste pentru depistarea COVID, și pentru populația civilă de toate vârstele¹⁶. În cazul concret la care facem trimitere aici, este vorba despre *Brooke Army Medical Center*, din Fort Sam Houston, Texas, cel mai mare dintre spitalele ce aparțin Departamentului American al Apărării (U.S. Department of Defense - DoD).

În primele etape ale pandemiei, două mari nave-spital militare, respectiv *USNS Mercy* și *USNS Comfort*, au fost trimise, în martie 2020, să ofere sprijin medical marilor concentrații urbane de pe ambele coaste ale SUA (*Mercy* la Los Angeles, iar *Comfort* la New York). Numărul de cazuri tratate a fost modest (77 de pacienți la Los Angeles și 182 la New York)¹⁷. Au existat și numeroase discuții legate de utilitatea trimiterii în misiune a acestor două bastimente masive, dar merită aici amintit faptul că, în primele zile ale lui ianuarie 2021, oficialități din statul american California intenționau – relatează *United States Naval Institute News (USNI News)* – să solicite U.S. Navy trimiterea din nou către zonele portuare ale marilor orașe de pe coasta de Vest a SUA a navei-spital *USNS Mercy* (pentru a reduce astfel presiunea exercitată asupra spitalelor locale de creșterea foarte rapidă a numărului de cazuri de

COVID-19, ca și de impactul noilor tulpini virale ajunse și în SUA). Tot atunci, sursa deschisă la care facem trimitere aici informa, între altele, că U.S. Navy (mai precis, *BUMED*, adică *Bureau of Medicine and Surgery*) avea, la momentul respectiv, patru echipe medicale de câte 6 oameni fiecare, pe teren, în statele New Mexico și Arizona, pentru a oferi sprijin medical anti-COVID-19 amerindienilor din cadrul Națiunii Navajo (*Navajo Nation*), cu mențiunea că triburile respective solicitaseră în mod explicit intervenția medicilor militari¹⁸ (acest episod este ilustrativ, credem, pentru capacitatea și disponibilitatea forțelor armate de a se implica în acțiuni ce nu țin, în mod uzual, de responsabilitățile instituțiilor și structurilor militare).

Câteva elemente ale situației de la începutul lui 2021.

Dintre elementele care merită, credem, a fi menționate pentru prima lună și jumătate din anul 2021 amintim aici următoarele: la începutul lui 2021, constatăm că sunt deja planificate (și practic iminente, cu etapele preliminare deja în derulare) noi manevre (exerciții cu trupe) multinaționale, de dimensiuni mari – aceasta în contextul în care, exact acum un an, un astfel de exercițiu a fost mult redus, ca amploare, în Europa (inclusiv prin anularea participării unor întregi contingente naționale), în condițiile izbucnirii pandemiei și a creșterii rapide a numărului de cazuri. Vorbim, în acest context, în special despre intenția structurii numite *U.S. European Command* de a întreprinde, anul acesta, un mare exercițiu cu trupe, numit *Defender Europe*; la acesta urmează să participe 31.000 de militari din SUA și alte 25 de state, iar activitățile care compun această aplicație majoră vor avea loc în 12 state din întreaga zonă aflată între Baltica și Africa de Nord¹⁹.

Există și episoade punctuale care par să indice faptul că, într-un fel sau altul, activitățile militare intră, *progresiv*, într-un ritm și într-o logică ceva mai apropiate de cele din perioada pre-pandemie.

Așa de exemplu, la 2 februarie 2021, pe pagina de Facebook a bazei navale americane de la Rota (Spania) a fost publicat un text referitor la faptul că în port a intrat portavionul italian *Cavour*. Plecat din portul său de bază, baza navală Taranto, la 28 ianuarie, bastimentul italian se afla în marș – ne informa sursa citată – spre coasta de Est a SUA. Aici, în largul statului Virginia, marinarii italieni urmau să desfășoare exerciții în cadrul cărora avioane navale americane, de tipul *F-35 B* (aparate de zbor *STOVL*, altfel spus cu capacitatea de a decola de pe piste de zbor foarte scurte – cum sunt și cele aflate pe punțile portavioanelor – și de a ateriza pe verticală) vor apunța pe *Cavour*²⁰. Știm, dintr-o știre de presă anterioară, publicată la începutul celei de-a doua decade a lui ianuarie 2021, ca la bordul lui *Cavour* s-a aflat, vreme de aproape șase săptămâni, un detașament (cu efective neprecizate) al *USMC* (Corpul de Infanterie Marină al SUA), care a instruit suplimentar echipajul bastimentului militar italian, astfel încât marinarii italieni să poată utiliza fără probleme avioanele *F-35*, care urmează să înlocuiască deja învechitele *Sea Harriers*²¹. Episodul ilustrează, credem, relativ clar, faptul că atât forțele navale ale SUA, cât și cele italiene (precum și instituțiile și autoritățile politice din ambele țări), evaluează, în condițiile concrete de la începutul anului 2021, riscurile direct asociate pandemiei ca fiind mai mici (sau cel puțin mai puțin relevante) decât avantajele exersării și consolidării interoperabilității între *US Navy* și marina militară italiană. Altfel spus, măcar parțial, șocul generat inițial de pandemie e pe punctul de a fi depășit.

În ceea ce privește *consolidarea protecției personalului*, știm că, la momentul încheierii redactării acestui text (la jumătatea lui februarie 2021), procesul de vaccinare a militarilor americani era în plină desfășurare. Conform informațiilor existente, până la 2 februarie 2021, 816.175 de doze de vaccin fuseseră deja distribuite unităților militare americane de toate

tipurile, aflate pe teritoriul național sau în diverse regiuni ale lumii. 485.125 de doze fuseseră deja administrate militarilor, cu mențiunea că 67.913 primiseră deja ambele doze de vaccin. Sursa din care cităm aici precizează și că distribuția vaccinului către unitățile militare a început încă „de la jumătatea lunii decembrie” a anului trecut²².

Mai știm și că efective crescute de militari ai SUA vor fi implicate în accelerarea campaniei naționale de vaccinare din SUA. Inițial, Pentagonul luase în calcul disponibilizarea a 5 echipe de câte 222 de oameni fiecare, dar spre sfârșitul primei jumătăți a lui februarie 2021, noul Secretar al Apărării, Lloyd J. Austin III, a dat dispoziție ca în efortul național de vaccinare să fie implicați 4.700 de militari activi, care vor oferi sprijin direct *FEMA* (*Federal Emergency Management Agency*)²³.

Scurte concluzii

Intenția de a relua, în 2021, o seamă din activitățile de toate tipurile întrerupte, reduse sau amânate în 2020 probează, relativ clar, faptul că tipul de realitate pe care îl numim reziliență a permis deja forțelor militare ale SUA să absoarbă și să depășească o parte din șocul generat inițial de pandemie. Menționăm aici și faptul că, în ciuda presiunii extreme exercitate de pandemie asupra instituției militare, forțele armate ale SUA și-au menținut, în linii mari, capacitatea de a funcționa pe arena internațională (capacitatea de descurajare, de acțiune, de ripostă, ca și implicarea în aranjamentele de apărare și securitate deja existente), chiar dacă în unele situații s-au produs modificări notabile de ritm și intensitate ale unor activități de diverse tipuri. Important e, credem, și faptul că, în condițiile cu totul excepționale generate de pandemie, militarii SUA au preluat și *roluri atipice* (vezi, de exemplu, implicarea a mii de militari activi ai SUA în campania de vaccinare la nivel național, alături de *FEMA*).

Bibliografie:

1. BHOJWANI, Janhvi, „4th grade girl dies in her sleep 3 days after positive COVID-19 test, family says”, în *Today.com*, 8 februarie 2021, la <https://www.today.com/health/4th-grade-girl-dies-3-days-after-positive-covid-19-t208298>, text accesat la 10 februarie 2021.
2. „CNO: Most U.S. Navy Ships Have Experienced COVID-19”, *The Maritime Executive*, 11 octombrie 2020, la <https://www.maritime-executive.com/article/cno-despite-precautions-most-navy-ships-have-experienced-covid-19>, text accesat la 12 februarie 2021.
3. „DOD COVID-19 Cumulative Totals”, pe pagina web a *U.S. Dept. of Defense*, text adus la zi la 12 februarie 2021, la <https://www.defense.gov/Explore/Spotlight/Coronavirus/>, accesat la 13 februarie 2021.
4. ECKSTEIN, Megan, „Hospital Ship USNS Mercy Tied Up in Maintenance, Can't Deploy for COVID Relief”, *USNI News*, 5 ianuarie 2021, la <https://news.usni.org/2021/01/05/hospital-ship-usns-mercy-tied-up-in-maintenance-cant-deploy-for-covid-relief>, text accesat la 8 februarie 2021.
5. EVERSTINE, Brian W., „EUCOM Moving Ahead with Massive 'Defender Europe' Exercise Despite COVID-19”, în *Air Force Magazine*, 3 februarie 2021, la <https://www.airforcemag.com/eucom-moving-ahead-with-massive-defender-europe-exercise-despite-covid-19/>, text accesat la 4 februarie 2021.
6. EVERSTINE, Brian V., „DOD Now Deploying 4,700 Troops for National Vaccination Drive”, *Air Force Magazine*, 12 februarie 2021, la <https://www.airforcemag.com/dod-now-deploying-4700-troops-for-national-vaccination-drive/>, text accesat la 13 februarie 2021.
7. „FAQs: COVID-19 impact to the U.S. Army Reserve”, pe pagina web oficială a *U.S. Army Reserve*, text updatat la 19 mai 2020 și (re)publicat în decembrie 2020, la <https://www.usar.army.mil/News/Article/2121404/faqs-covid-19-impact-to-the-us-army-reserve/>, text accesat la 2 februarie 2021.
8. FUENTES, Gidget, „Beyond Mercy: Navy's COVID-19 Hospital Ship Missions and the Future of Medicine at Sea”, *USNI News*, 25 mai 2020, la <https://news.usni.org/2020/05/25/beyond-mercy-navys-covid-19-hospital-ship-missions-and-the-future-of-medicine-at-sea>, text accesat pe 14 februarie 2021.
9. „Matthew P. Donovan. Former Under Secretary of Defense for Personnel and Readiness”, pe pagina web a *U.S. Dept. of Defense*, la <https://www.defense.gov/Our-Story/Biographies/Biography/Article/1903127/matthew-p-donovan/>, text accesat la 7 februarie 2021.
10. MARTINEZ, Luis, „More than 60% of the 400 sailors tested on carrier had COVID-19 antibodies”, *ABC News*, 9 iunie 2020, la <https://abcnews.go.com/Politics/60-400-sailors-tested-carrier-covid-19-antibodies/story?id=71136476>, text accesat la 18 decembrie 2020.
11. „Memorandum for Secretaries of the military departments, Chairman of the Joint Chiefs of Staff... Subject: Force Health Protection Guidance for the Novel Coronavirus Outbreak”, pe pagina web a *U.S. DoD*, 30 ianuarie 2020, la https://media.defense.gov/2020/Jan/31/2002242035/-1/-1/1/FORCE_HEALTH_PROTECTION_GUIDANCE_FOR_THE_NOVEL_CORONAVIRUS_OUTBREAK_JAN_30_2020.PDF, accesat la 6 februarie 2021.
12. „Mission, Role and Pledge”, pe pagina web a *CDC*, la adresa <https://www.cdc.gov/about/organization/mission.htm>, text accesat la 8 februarie 2021.
13. Myers, Meghann, „This is why so few troops have gotten the COVID-19 vaccine”, în *Military Times*, la https://www.militarytimes.com/news/your-military/2021/02/02/this-is-why-so-few-troops-have-gotten-the-covid-19-vaccine/?utm_source=clavis, text accesat la 12 februarie 2021.
14. Rempfer, Kyle, „Soldiers in Europe for Defender 2020 to return home amid pandemic”, *Army Times*, 16 martie 2020, la <https://www.armytimes.com/news/your-army/2020/03/16/soldiers-in-europe-for-defender-2020-to-return-home-amid-pandemic-2/>, text accesat la 3 februarie 2021.
15. „Rota Naval Base Hosts Italian Aircraft Carrier. The Cavour stops in Rota on her maiden voyage to the United States”, pe pagina de Facebook a bazei navale americane de la Rota (*US Naval*

- Station Rota*, Spain), la <https://www.facebook.com/USNavalStationRota>, 2 februarie 2021, text accesat la 2 februarie 2021.
16. Secretary of the Air Force Public Affairs, „Air Force update for COVID-19”, updatat la 2 februarie 2021, la <https://www.af.mil/News/Article-Display/Article/2184415/air-force-update-for-covid-19/>, text accesat la 4 februarie 2021.
 17. Stewart, Phil, Idrees Ali, „Exclusive: As coronavirus spreads, U.S. military to withhold some infection data”, *Reuters*, 26 martie 2020, la <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-usa-pentagon-secre-idUSKBN21D1YL>, text accesat la 11 februarie 2021.
 18. TASKER, John Paul, „Military intelligence unit briefed Sajjan on COVID-19 risk on January 17: documents”, *CBC News*, 22 iulie 2020, la <https://www.cbc.ca/news/politics/military-intelligence-unit-covid-19-briefing-1.5657796>, text accesat la 9 februarie 2021.
 19. „Thai army suspends U.S. training plans after soldiers contract COVID-19”, *Reuters*, 2 august 2020, la <https://www.reuters.com/article/uk-health-coronavirus-thailand/thai-army-suspends-u-s-training-plans-after-soldiers-contract-covid-19-idUKKBN24Y0E0?edition-redirect=uk>, text accesat la 1 februarie 2021.
 20. U.S. Army Public Affairs, „U.S. Army raises health protection across all installations”, pe pagina web oficială a *U.S. Army*, 24 martie 2020, la https://www.army.mil/article/233962/us_army_raises_health_protection_across_all_installations, text accesat la 12 februarie 2021.
 21. „U.S., South Korea to begin scaled back military drills amid coronavirus spike”, *AP / NBCNews*, 16 august 2020, la <https://www.nbcnews.com/world/u-s-south-korea-begin-scaled-back-military-drills-amid-n1236884>, text accesat la 11 februarie 2021.
 22. Vandiver, John, „Navy sends three ships into Black Sea as Russia takes notice”, în *Stars and Stripes*, 28 ianuarie 2021, la <https://www.stripes.com/news/europe/navy-sends-three-ships-into-black-sea-as-russia-takes-notice-1.660114>, text accesat la 10 februarie 2021.
 23. VAVASSEUR, Xavier, Luca Peruzzi, „Italian Navy Aircraft Carrier Cavour To Start F-35B Qualification Next Month”, în *Naval News*, 12 ianuarie 2021, la <https://www.navalnews.com/naval-news/2021/01/italian-navy-aircraft-carrier-cavour-to-start-f-35b-qualification-next-month/>, text accesat la 2 februarie 2021.

¹ John Paul Tasker, „Military intelligence unit briefed Sajjan on COVID-19 risk on January 17: documents”, *CBC News*, 22 iulie 2020, la <https://www.cbc.ca/news/politics/military-intelligence-unit-covid-19-briefing-1.5657796>, text accesat la 9 februarie 2021.

² Pentru aceste cifre vezi „DOD COVID-19 Cumulative Totals”, pe pagina web a *U.S. DoD*, text adus la zi la 12 februarie 2021, la <https://www.defense.gov/Explore/Spotlight/Coronavirus/>, accesat la 13 februarie 2021.

³ Pentru aceste cifre vezi textul: Secretary of the Air Force Public Affairs, „Air Force update for COVID-19”, updatat la 2 februarie 2021, la <https://www.af.mil/News/Article-Display/Article/2184415/air-force-update-for-covid-19/>, text accesat la 4 februarie 2021.

⁴ Phil Stewart, Idrees Ali, „Exclusive: As coronavirus spreads, U.S. military to withhold some infection data”, *Reuters*, 26 martie 2020, la <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-usa-pentagon-secre-idUSKBN21D1YL>, text accesat la 11 februarie 2021.

⁵ Luis Martinez, „More than 60% of the 400 sailors tested on carrier had COVID-19 antibodies”, *ABC News*, 9 iunie 2020, la <https://abcnews.go.com/Politics/60-400-sailors-tested-carrier-covid-19-antibodies/story?id=71136476>, text accesat la 18 decembrie 2020.

⁶ „CNO: Most U.S. Navy Ships Have Experienced COVID-19”, *The Maritime Executive*, 11 octombrie 2020, la <https://www.maritime-executive.com/article/cno-despite-precautions-most-navy-ships-have-experienced-covid-19>, text accesat la 12 februarie 2021.

- ⁷ Donovan urma să fie confirmat pe funcție, dar abia în martie 2020, printr-o decizie a Senatului SUA – vezi textul „Matthew P. Donovan. Former Under Secretary of Defense for Personnel and Readiness”, pe pagina web a *U.S. Dept. of Defense*, la <https://www.defense.gov/Our-Story/Biographies/Biography/Article/1903127/matthew-p-donovan/>, text accesat la 7 februarie 2021.
- ⁸ Pentru rolul și misiunea structurii instituționale federale numită *CDC (Centers for Disease Control and Prevention)* vezi, între altele, textul „Mission, Role and Pledge”, pe pagina web a *CDC*, la <https://www.cdc.gov/about/organization/mission.htm>, text accesat la 8 februarie 2021.
- ⁹ Pentru toate acestea vezi textul „Memorandum for Secretaries of the military departments, Chairman of the Joint Chiefs of Staff... Subject: Force Health Protection Guidance for the Novel Coronavirus Outbreak”, pe pagina web a *U.S. DoD*, 30 ianuarie 2020, la https://media.defense.gov/2020/Jan/31/2002242035/-1/-1/1/FORCE_HEALTH_PROTECTION_GUIDANCE_FOR_THE_NOVEL_CORONAVIRUS_OUTBREAK_JAN_30_2020.PDF, accesat la 6 februarie 2021, pp. 1-2.
- ¹⁰ U.S. Army Public Affairs, „U.S. Army raises health protection across all installations”, pe pagina web a *U.S. Army*, 24 martie 2020, la https://www.army.mil/article/233962/us_army_raises_health_protection_across_all_installations, text accesat la 12 februarie 2021.
- ¹¹ Kyle Rempfer, „Soldiers in Europe for Defender 2020 to return home amid pandemic”, *Army Times*, 16 martie 2020, la <https://www.armytimes.com/news/your-army/2020/03/16/soldiers-in-europe-for-defender-2020-to-return-home-amid-pandemic-2/>, text accesat la 3 februarie 2021.
- ¹² „FAQs: COVID-19 impact to the U.S. Army Reserve”, pe pagina web oficială a *U.S. Army Reserve*, text updatat la 19 mai 2020 și (re)publicat în decembrie 2020, la <https://www.usar.army.mil/News/Article/2121404/faqs-covid-19-impact-to-the-us-army-reserve/>, text accesat la 2 februarie 2021.
- ¹³ „Thai army suspends U.S. training plans after soldiers contract COVID-19”, *Reuters*, 2 august 2020, la <https://www.reuters.com/article/uk-health-coronavirus-thailand/thai-army-suspends-u-s-training-plans-after-soldiers-contrast-covid-19-idUKKKB24Y0E0?edition-redirect=uk>, text accesat la 1 februarie 2021.
- ¹⁴ „U.S., South Korea to begin scaled back military drills amid coronavirus spike”, *AP / NBCNews*, 16 august 2020, la <https://www.nbcnews.com/news/world/u-s-south-korea-begin-scaled-back-military-drills-amid-n1236884>, text accesat la 11 februarie 2021.
- ¹⁵ John Vandiver, „Navy sends three ships into Black Sea as Russia takes notice”, în *Stars and Stripes*, 28 ianuarie 2021, la <https://www.stripes.com/news/europe/navy-sends-three-ships-into-black-sea-as-russia-takes-notice-1.660114>, text accesat la 10 februarie 2021.
- ¹⁶ Janhvi Bhojwani, „4th grade girl dies in her sleep 3 days after positive COVID-19 test, family says”, în publicația electronică *Today.com*, 8 februarie 2021, la <https://www.today.com/health/4th-grade-girl-dies-3-days-after-positive-covid-19-t208298>, text accesat la 10 februarie 2021.
- ¹⁷ Gidget Fuentes, „Beyond Mercy: Navy’s COVID-19 Hospital Ship Missions and the Future of Medicine at Sea”, *USNI News*, 25 mai 2020, la <https://news.usni.org/2020/05/25/beyond-mercy-navys-covid-19-hospital-ship-missions-and-the-future-of-medicine-at-sea>, text accesat pe 14 februarie 2021.
- ¹⁸ Megan Eckstein, „Hospital Ship USNS Mercy Tied Up in Maintenance, Can’t Deploy for COVID Relief”, *USNI News*, 5 ianuarie 2021, la <https://news.usni.org/2021/01/05/hospital-ship-usns-mercy-tied-up-in-maintenance-cant-deploy-for-covid-relief>, text accesat la 8 februarie 2021.
- ¹⁹ Brian W. Everstine, „EUCOM Moving Ahead with Massive ‘Defender Europe’ Exercise Despite COVID-19”, în publicația online *Air Force Magazine*, 3 februarie 2021, la <https://www.airforcemag.com/eucom-moving-ahead-with-massive-defender-europe-exercise-despite-covid-19/>, text accesat la 4 februarie 2021.
- ²⁰ Vezi textul intitulat „ROTA NAVAL BASE HOSTS ITALIAN AIRCRAFT CARRIER. The CAVOUR stops in Rota on her maiden voyage to the United States”, pe pagina de Facebook a bazei navale americane de la Rota (*US Naval Station Rota*, Spain), la <https://www.facebook.com/USNavalStationRota>, 2 februarie 2021, text accesat la 2 februarie 2021.
- ²¹ Vezi Xavier Vavasseur, Luca Peruzzi, „Italian Navy Aircraft Carrier Cavour To Start F-35B Qualification Next Month”, în *Naval News*, la <https://www.navalnews.com/naval-news/2021/01/italian-navy-aircraft-carrier-cavour-to-start-f-35b-qualification-next-month/>, 12 ianuarie 2021, text accesat la 2 februarie 2021.
- ²² Meghann Myers, „This is why so few troops have gotten the COVID-19 vaccine”, în *Military Times*, la https://www.militarytimes.com/news/your-military/2021/02/02/this-is-why-so-few-troops-have-gotten-the-covid-19-vaccine/?utm_source=clavis, text accesat la 12 februarie 2021.
- ²³ Brian V. Everstine, „DOD Now Deploying 4,700 Troops for National Vaccination Drive”, *Air Force Magazine*, 12 februarie 2021, la <https://www.airforcemag.com/dod-now-deploying-4700-troops-for-national-vaccination-drive/>, text accesat la 13 februarie 2021.

MANAGEMENTUL RISCURILOR VS. MANAGEMENTUL DE CRIZĂ ÎN PERIOADA PANDEMIEI

*Florinel-Eugen MĂNDOIU**

Abstract

The crisis may be seen as a constructive experience but also as a determined effort to diminish the risks towards the forces, missions and accomplishment of the objectives. Managing the crisis is directing around the need of anticipating the potentially crisis-triggering situations, gathering relevant information during the crisis and providing adequate reaction to newly appeared situations. From this perspective, the management of crisis is more reactive-oriented by comparison with the management of crisis proactive-oriented – predicting. Obviously, the reflection on what goes wrong is useful to any management and capitalizing on the experience of each organization becomes more cautious, projecting its own prevention mechanisms.

Keywords: *management, crisis, risk, warning, decision, early warning, plan.*

Considerații generale asupra funcțiilor managementului pe timp de criză

Decretarea stării de urgență, continuată cu instituirea stării de alertă, ca urmare a răspândirii virusului SARS-CoV-2, a reprezentat un moment de cotitură pentru toate instituțiile cu atribuții în domeniul securității naționale, provocând redimensionări și reasezări la nivelul activităților, obiectivelor, priorităților și misiunilor.

Criza sanitară a pus în fața examenului realității conținuturile planurilor de acțiune în situații de criză, a planurilor pentru menținerea capacității operaționale, asigurarea capacității de reacție și de contingență.

În acest context, procesul decizional a fost puternic influențat de analizele de risc din domeniul sanitar și de necesitatea de a stabili standarde valide de siguranță pentru personal. Însă, în fața noilor provocări rămâne o întrebare: suntem pregătiți pentru a face față crizei?

Astfel, la nivelul funcțiilor managementului au fost observate unele particularități de abordare a problemelor diverse apărute pe timpul crizei.

Planificarea

Pe perioada pandemiei, ipotezele care au stat la baza îndeplinirii planurilor cu principalele activități au suferit mutații, iar nevoia punerii în concordanță a activităților cu resursele necesare pentru atingerea obiectivelor a readus în atenție plusurile și minusurile concepției asigurării cu materiale (în acest caz sanitare și de protecție), nivelurile stocurilor și dotarea cu echipamente necesare gestionării crizei.

În general, planificarea răspunsului la criză este abordată în termeni precum indici de avertizare, evaluări, conștientizare situațională, opțiuni de răspuns, activități operaționale, execuție rapidă și tranziție la starea inițială.

Pe timpul crizei epidemiologice, provocările structurilor de planificare au sporit în intensitate și complexitate, acestea fiind chemate să răspundă la:

- stringența elaborării și aprobării documentelor de planificare și conducere specifice situației de criză;
- necesitatea coordonării măsurilor cu cele dispuse la nivelul celorlalte autorități publice;

* *Autorul este expert în Ministerul Apărării Naționale.*

- constrângerile/restricțiile impuse asupra disponibilității infrastructurilor/echipamentelor esențiale pentru îndeplinirea misiunilor;

- reducerea efectivelor pentru îndeplinirea sarcinilor/activităților ca urmare a indisponibilizării celor infectați/carantinați/izolați;

- replanificarea/anularea desfășurării unor activități.

Evident, există unele diferențe între situația restrângerii activităților cauzată de crize cum sunt catastrofele naturale sau avariile tehnologice și cea generată de evenimente pandemice.

Aceste diferențe constau, în principal, în larga răspândire, gravitatea și durata evenimentelor pandemice și impun la nivelul instituțiilor o abordare care depășește strategiile tradiționale de planificare pentru reziliență. Se poate aprecia că planificarea de criză înseamnă inițiativă, iar reziliența devine mai importantă decât eficiența, în aceste momente în care planificarea pe termen lung nu este posibilă.

Organizarea

Conform definiției clasice, organizarea reprezintă gruparea activităților omogene și specializate utilizând resursele (umane, materiale, financiare) în concordanță cu condițiile mediului intern și extern de funcționare al entităților pentru îndeplinirea misiunilor aflate în responsabilitate.

Pandemia a adus și în domeniul organizării particularități, manifestate în principal prin:

- acordarea unei atenții sporite activităților și funcțiilor esențiale pentru transferul acestora în locații și sedii alternative în situația unor întreruperi/blocaje departamentale/regionale;

- modificarea programului zilnic;

- reorganizarea spațiilor de lucru, schimbarea rutinei zilnice;

- desfășurarea activităților cu număr redus de participanți;

- limitarea interacțiunii fizice la nivel inter și intra-instituțional;

- executarea unor activități în format alternativ (care nu generează riscuri) – online, corespondență pe mail, VTC etc.

În cazul pandemiei, una din sarcinile esențiale pentru management devine menținerea capacității de a asigura continuitatea funcționării, organizarea activităților fiind subsumată acestui deziderat.

Conducerea (coordonare - antrenare)

Coordonarea poate fi nemijlocită, prin instruirea și direcționarea personalului, sau poate fi realizată prin proceduri, instrucțiuni, dispoziții și precizări. Motivarea, ca proces de stimulare a personalului pentru atingerea unor scopuri, reflectă rolul managementului în a mobiliza energia angajaților pentru a îndeplini cu maximă eficiență obiectivele generale și specifice stabilite.

În centrul oricărei definiții a fenomenului de criză figurează decizia. În acest sens, apare ca o necesitate delegarea autorității de comandă cu cel puțin două niveluri mai jos pentru asigurarea continuității conducerii, în cazul indisponibilizării eșaloanelor superioare de management a entităților organizaționale.

Uneori, chiar în rândul specialiștilor, predomină opinia potrivit căreia autoritatea poate fi delegată, nu însă și responsabilitatea. Se pleacă de la premisa gradului de extensie și a modului de exercitare a responsabilității care rămâne integral la nivelul managerului, indiferent dacă a rezolvat direct anumite sarcini sau prin intermediul colaboratorilor sau subordonaților săi.

De asemenea, dozajul măsurilor dispuse și alegerea momentului potrivit pentru implementarea lor devin esențiale. A lua prea repede măsuri drastice înseamnă a induce și amplifica stresul și panica, a le lua prea târziu înseamnă a pierde controlul crizei. Totodată, aplicarea îndelungată a măsurilor poate avea ca efecte superficialitate în aplicarea acestora și chiar tendința de a fi încălcate.

Controlul și evaluarea

În situații de criză, controlul asupra evenimentelor, activităților și rezultatelor descrește. Resursele sunt orientate cu precădere asupra gestionării crizei, iar ritmul alert de implementare a măsurilor oferă puțin timp de acomodare a personalului, unele sarcini/restricții

putând fi înțelese sau aplicate necorespunzător. Un rol important revine, însă, evaluării capacității organizației pentru gestionarea situației de criză pe cele trei dimensiuni esențiale: înțelegerea crizei, cu efect direct asupra procesului de luare a deciziei, voința și capabilitățile necesare pentru gestionarea eficientă a crizei. În acest sens, activitățile de control sunt orientate pe:

- evaluarea eficienței acțiunilor de management al crizei;
- identificarea modalităților de îmbunătățire și eficientizare a măsurilor de răspuns la criză;
- stabilirea nevoilor de completare/actualizare a procedurilor și planurilor operaționale;
- actualizarea obiectivelor în funcție de evoluția situației.

Procesul de management al crizei nu se oprește odată cu criza. Este necesar a fi trase concluziile și operate ajustările la nivelul procedurilor operaționale și planurilor de acțiune.

În acest context rămân întrebările: care sunt elementele relevante de feed-back, cum pot fi obținute acestea și cum se face integrarea lecțiilor învățate în planul de criză actualizat?

Managementul riscului

Managementul riscului a apărut ca o nevoie de a anticipa și recunoaște potențialele pericole, de a analiza opțiunile și variantele de acțiune în perioada de criză. Riscul apare ca fiind efectul incertitudinii asupra realizării obiectivelor, iar procesul de management al riscului presupune identificarea, analiza, controlul și tratarea riscului.

Probabilitatea producerii unui eveniment care afectează îndeplinirea obiectivelor stabilite

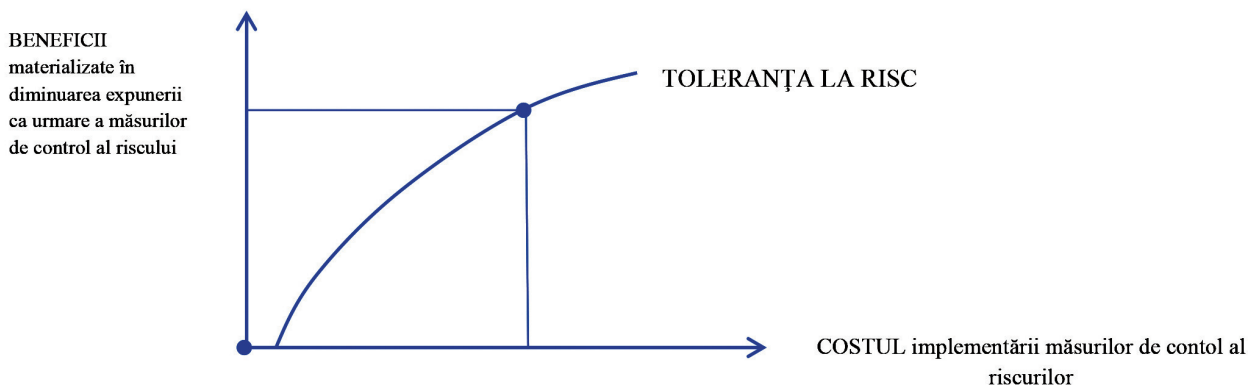
și consecințele acestuia sunt principalele componente care caracterizează dimensiunea riscului.

În acest sens, trebuie gândite, planificate și pregătite în avans anumite activități care reduc probabilitatea de producere a evenimentelor de risc (limitarea contaminării sau afectarea capacității operaționale în cazul pandemiei) și apariția consecințelor nedorite (indisponibilizarea personalului, blocarea activității etc.).

Procesul de identificare începe cu găsirea și definirea evenimentelor de risc. Pentru aceasta au fost dezvoltati indicatori care să semnaleze domeniile/procesele/activitățile vulnerabile la evoluțiile negative ale mediului intern/extern și schimbările în starea de echilibru, cu ajutorul cărora să poată fi monitorizată în timp evoluția tendințelor din domeniile de interes.

Acești senzori ai schimbării sunt înglobați în sisteme de avertizare timpurie (early warning) în scopul anticipării escaladării crizelor, dezvoltării de răspunsuri adecvate și prezentării de opțiuni în procesul de luare a deciziilor. Astfel, au fost proiectate sisteme de avertizare a dezastrelor, pandemiilor, crizelor economice și de securitate, etc., menite să prevină evoluții nedorite sau să gestioneze crize în desfășurare astfel încât să nu degenereze până la nivelul în care nu mai pot fi controlate.

Modelele bazate pe indicatori se fundamentează pe sursele primare de date calitative (evenimente relevante, cunoașterea oferită de experți) și cantitative (indici, statistici), interpretarea, corelarea și verificarea acestora fiind procese menite să identifice situațiile de risc ori să prevină potențialele crize.

Din perspectivă managerială, dacă se are în vedere faptul că așa numitele costuri ale riscurilor (costul expunerii la risc) pot fi privite ca beneficii ale nematerializării riscurilor, problema stabilirii limitei de toleranță la risc constă în a găsi punctul de echilibru pe curba cost-beneficiu.

Privită numai ca funcție matematică, curba cost-beneficiu, în cazul toleranței la risc, rareori poate fi reprezentată exact, având în vedere variabilele/incertitudinile care o determină. Însă aceasta trebuie privită din perspectiva unui mod de gândire care evidențiază faptul că, de la un anumit punct pe curba toleranței la risc, plusurile de costuri pe care le presupune implementarea măsurilor de control a riscurilor nu se mai regăsesc într-un plus semnificativ, justificabil, de beneficii¹.

În concluzie, stabilirea limitei de toleranță la risc este un act de responsabilitate managerială care stabilește practic expunerea la risc asumată, în corelare cu costurile măsurilor de control al riscurilor.

Managementul de criză

Termenul de criză își are originea în cuvântul grecesc *krisis*. Prezentând la început o paletă mai largă de semnificații (Tucidide îi atribuia înțelesul de judecată sau decizie care nu rezultă și nu se sprijină pe probele existente), în latina Evului Mediu termenul devine *crisin* sau *crisis*, care se transforma mai târziu în criză².

K. Fearn-Banks definește managementul crizei ca pe un proces de planificare strategică având ca obiective reducerea unor riscuri și incertitudini cauzate de evenimentele negative și care permite organizației să mențină controlul asupra propriei evoluții³.

În general, în studierea crizelor sunt întâlnite două abordări majore: abordarea tip eveniment, care o asociază cu surpriza, imprevizibilitatea (cum ar fi în cazul unui cutremur sau accident major), și abordarea procesuală, care îi conferă o progresie în intensitate și lasă să se prevadă existența etapelor, semnele precursorare, declanșarea, amplificarea și rezolvarea.

O criză poate fi interpretată și ca o criză a informațiilor: nu se cunosc datele problemei,

lipsesc elementele necesare înțelegerii evenimentului ori sunt prea multe și depășesc capacitatea de procesare și analiză.

Modelele teoretice depind, la rândul lor, de colectarea sistematică de date și informații necesare validării indicatorilor de avertizare, evaluării obiective a acestora și valorificării oportune prin emiterea de avertizări. Avertizarea se bazează pe două componente esențiale: cea de trend (oferă parametri de evoluție și indicatori cunoscuți) și cea de incident (când un risc convențional se transformă în criză sau este neverosimilă, neconvențională).

Manifestarea stărilor potențial generatoare de criză, analizând relația cauză-efect, poate semnala schimbări ce necesită atenție imediată din partea decidenților astfel încât să poată fi făcute ajustări la nivelul planurilor de acțiune elaborate.

Unii cercetători⁴ ai fenomenului sunt de părere că, deși determină mari dificultăți de management, în unele împrejurări criza deschide o fereastră către noi oportunități, cum ar fi:

- sub presiunea crizei multe organizații ies din inerție și conservatorism și adoptă un ritm alert al schimbărilor;
- disfuncții îndelung ignorate sunt soluționate rapid;
- aduce schimbări la nivelul personalului, fie prin modificarea comportamentului profesional al acestora, fie prin afirmarea angajaților mai competitivi;
- gestionată corespunzător, criza poate naște eroi;
- contribuie la dezvoltarea unor noi strategii/tehnici de lucru cu eficiență crescută.

Prin contrast, ferestrele de vulnerabilitate sunt caracteristice situațiilor în care disfuncțiile ignorate își produc efectele negative în mod accentuat sau sunt identificate noi vulnerabilități aflate în stare latentă, sub nivelul de detecție și reacție la nivel instituțional.

Managementul de criză se caracterizează prin cerințe sporite față de componentele de analiză și anticipare, prin proiectarea unor măsuri orientate spre depășirea fenomenelor negative manifestate în situațiile de criză.

O paralelă a funcțiilor managementului, manifestate la nivelul desfășurării activităților, cu principalii vectori implicați în gestionarea riscurilor și crizelor, este prezentată mai jos:

o înțelegere mai aprofundată a crizei (când începe/se încheie, ce se întâmplă pe diferite niveluri ierarhice, care sunt procedurile/instrumentele rutinele care au contribuit la

<i>Funcțiile managementului</i>	<i>Managementul riscului</i>	<i>Managementul crizei</i>	<i>Planul cu activități</i>
Planificare (previziune)	Identificare (localizarea, cunoașterea riscului, cauze, consecințe early warning)	Anticipare (contextualizare, determinarea consecințelor)	Implementarea politicilor din domeniile de responsabilitate (briefinguri de pregătire/ conștientizare a riscurilor și amenințărilor)
Organizare și conducere (coordonare, antrenare, motivare)	Analiză (ierarhizare, evaluarea impactului, probabilității, tipologiei)	Analiză (obținerea de informații relevante, avertizare, sprijin decizional)	Instruire (exersarea procedurilor și planurilor de acțiune, exerciții, instructaje, convocări, lecții învățate)
Control evaluare	Răspuns (acceptare, monitorizare, evitare, transfer, tratare, evaluarea, corectarea proceselor de management)	Controlul crizei (acțiuni corective, limitarea efectelor)	Activități de control și evaluare

Într-o oarecare măsură, opusul managementului de criză este *early warning*-ul. Astfel, pentru a nu se ajunge la restricții și situații critice, este nevoie de capacitatea de a prognoza crizele și de a avea pentru acestea scenarii de răspuns din timp.

Având în vedere complexitatea și eterogenitatea factorilor care stau la baza declanșării crizelor și conflictelor, este puțin probabilă identificarea unui model/mecanism general valabil astfel încât problemele ivite pe parcursul unei crize să fie strict încadrabile în modelul propus.

Modelul CRISMART – Crisis Management Research and Training (dezvoltat în cadrul The Swedish National Defence College - Suedia) propune o abordare în patru pași pentru analiza crizelor și conflictelor și zece direcții de analiză. Pașii propuși vizează:

a. Contextualizarea crizei – plasarea acesteia în contextul istoric, instituțional și caracterizarea cadrului actual;

b. Stabilirea cadrului temporar (de evoluție) – identificarea elementelor care pot duce la

luarea unor decizii de către factorii decidenți în contextul instituțional dat);

c. Analiza problemelor (disecarea crizei) – identificarea factorilor declanșatori și ai celor de amplificare/atenuare, cum ar putea fi soluționate problemele, profunzimea și efectele acestora, alegerea sau crearea unor ferestre de oportunitate pentru luarea deciziilor;

d. Reasamblarea crizei și așezarea ei într-o perspectivă mai largă. Reașezarea crizei având în vedere analiza următoarelor elemente:

- prevenirea, pregătirea și diminuarea efectelor;

- leadership-ul – analiza tipurilor de management și a stilurilor de conducere adoptate în gestionarea crizei;

- unitățile de decizie – unde și cum se iau deciziile relevante pentru managementul crizelor;

- cadrul în care se desfășoară criza – analiza problemelor de percepție, analiza contextului istoric și a cadrului actual;

- procesul de escaladare – definirea și analiza problemelor, care au fost punctele cheie de decizie;

- conflictele de valori – tratarea tensiunilor/ conflictelor care iau naștere ca urmare a reierarhizării valorilor în timpul unei crize;

- cooperarea și conflictul – analiza situațiilor de convergență/divergență care se formează între actorii/decidenții implicați;

- criza de comunicare și credibilitatea – analiza mesajelor și a relației cu mass-media;

- efecte în timp – secvențialitate, sincronizarea efectelor temporare, dezvoltarea formei cronologice a celor mai importante evenimente în legătură cu criza;

- lecții învățate – identificarea actorilor capabili să evalueze experiența proprie și să utilizeze rezultatele pentru schimbare.

Direcțiile de analiză enumerate evidențiază faptul că în alcătuirea unei crize o proporție semnificativă o reprezintă aspectele legate de amplificatorii crizei (percepție, panică, imagine, puncte și mecanisme de decizie).

Reprezentarea grafică a unei crize depinde de doi factori principali: nivelul de risc și capacitatea structurii de răspuns.

sau disfuncționalități care ar putea conduce în timp la apariția unei crize.

Instituțiile cu atribuții în gestionarea crizelor trebuie să abordeze și să dezvolte strategii de cooperare interinstituțională pentru depășirea barierelor regionale sau procedurale/birocratice în gestionarea crizelor.

De asemenea, pot fi evidențiate și unele elemente care vin în sprijinul asigurării succesului în gestionarea crizelor, cum sunt:

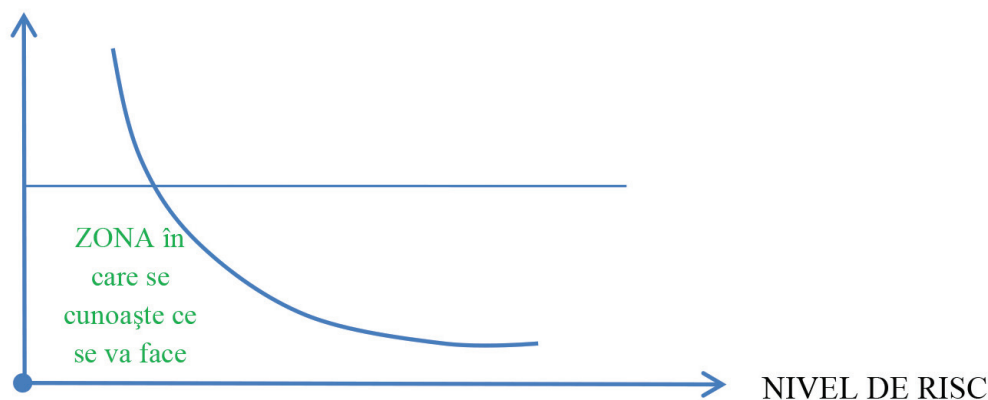
- necesitatea evaluării periodice, prin simulare, a viabilității planurilor de răspuns la criză;

- intensificarea coordonării inter-instituționale între furnizorii de management al crizelor;

- integrarea planurilor de management al crizelor în strategiile și politicile instituțiilor cu atribuții în domeniul securității naționale;

- proiectarea/consolidarea mecanismelor *early warning*.

Capacitate de răspuns

Zona de criză

Concluzii

Având în vedere considerațiile anterioare, putem concluziona că prevenirea crizelor presupune gestionarea riscurilor. Altfel spus, semnificativă nu este, în primul rând, capacitatea de a prezice momentul de apariție (probabilitatea de manifestare în cazul riscului) sau forma de manifestare (efectele) unei crize, ci mai degrabă capacitatea de a identifica acele manifestări latente

Având în vedere posibilitatea suprapunerii a două sau mai multe tipuri de criză, la nivelul instituțiilor publice cu atribuții în gestionarea riscurilor⁵ se impune creșterea nivelului de complexitate a scenariilor utilizate pentru evaluarea gradului de pregătire pentru răspunsul la criză, accentuându-se, astfel, dimensiunile de prevenire și acțiune în gestionarea crizelor.

Bibliografie:

1. CHIFU, Iulian și Britta RAMBERG, *Crisis Management in Transitional Societies*, 2007;
2. BOARU, Gheorghe, Marcel RĂDUCU, Vasile PĂUN, *Managementul riscurilor în acțiunile militare*, 2003;
3. COMAN, Cristian, *Comunicarea de criză. Tehnici și strategii*, 1996;
4. STAINER, Nicolae și Radu ANDRICIUC, *Elemente fundamentale ale managementului crizelor și urgențelor civile din perspectiva protecției civile*, 2004;
5. CRĂCIUN, Ioan, *Curs pentru prevenirea conflictelor și managementul crizelor*, 2006;
6. NICOLESCU, Ovidiu, *Sisteme metode și tehnici manageriale ale organizației*, 2000;
7. FEARN-BANKS, Kathleen, *Crisis Communication*, 1996;
8. MEYERS, Gerald C. și John HOLUSHA, *Managing crisis*, 1986;
9. REGESTER, Michael și Judz LARKIN, *Managementul crizelor și al situațiilor de risc*, 2003.

¹ Metodologia de implementare a standardului de control intern managerial managementul riscurilor (MFP), 2007 – p. 54;

² Cristian Coman, *Comunicarea de criză. Tehnici și strategii*, 1996, p. 13;

³ Fearn-Banks Kathleen, *Crisis Communication*, 1996 – p. 19.

⁴ Gerald C Meyers și John Holusha, *Managing crisis*, 1986 - p.46

⁵ Conform HG 557/2016 privind managementul tipurilor de risc.

PROVOCĂRI MAJORE LA ADRESA REZILIENȚEI MILITARILOR

*Dr. Cristian DOBRE**

Abstract

Resilience has proven to be both a concept capable of explaining a multitude of psycho-behavioral processes, and an individual and collective capacity, which when capitalized, can support both the group and the individual to cope with a range extremely diverse challenge and overcome them with as little loss as possible.

This article aims to present to the reader the place and role of resilience in contemporary reality, from the macro-social level to the individual level. How human groups and individuals react to the various issues they face and how they manage and overcome them are just a few of the questions we set out to offer.

In particular, we will refer to the military, given the extremely dangerous specifics of this profession, ready to offer life to those who practice it, for the good of others.

Keywords: *resilience, military, coping, adversity.*

Ce este reziliența?

Reziliența psihologică reprezintă capacitatea mentală, fizică, emoțională, spirituală și comportamentală a unui subiect individual sau colectiv de a face față adversităților, de a se adapta schimbării, de a se recupera, de a învăța, de a se regenera și dezvolta în urma confruntărilor sale permanente cu realitatea (Bowles & Bates, 2010). Deci, reziliența este văzută ca o adaptare pozitivă, de natură fizică, biologică și psihică, la situații stresante.

Reziliența este înțeleasă, de cei mai mulți cercetători, ca un proces psihofiziologic ce-l face pe subiect (fie el individual sau colectiv) să fie capabil să interacționeze optim cu mediul și să se adapteze la acesta într-o manieră cât mai bună. Așadar, reziliența este una dintre puținele capacități psihologice ce poate fi „prelucrată” în beneficiul subiecților, prin antrenament. Această calitate a sa o face un subiect de maxim interes atât pentru teoreticieni, cât și pentru practicieni.

În prezent, conceptul de „reziliență” este utilizat atât în psihologie, cât și în alte domenii, cum ar fi: sociologie, politologie, științe militare, securitate, diplomație, biologie, tehnologie, inginerie, informatică, medicină, ecologie, geografie, urbanism, artă și altele. În cele ce urmează ne vom referi, cu precădere, la reziliența psihologică și, în mod deosebit, la cea specifică militarilor.

Cum funcționează reziliența?

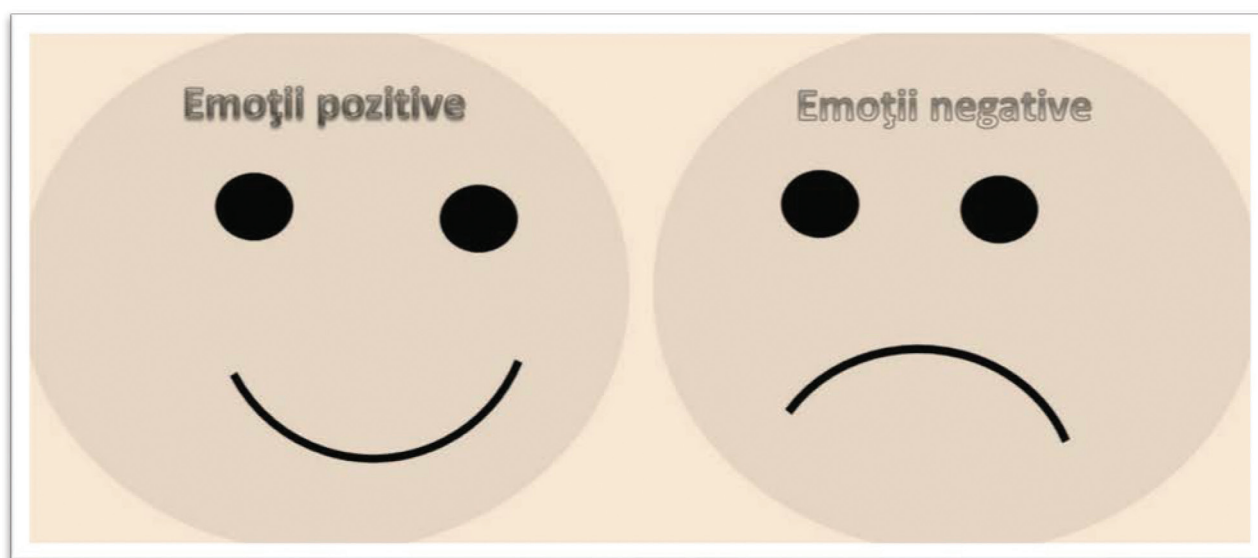
În general, atunci când o entitate se confruntă cu situații adverse, ea poate riposta violent – asemenea unei reacții instinctuale de apărare, se poate prăbuși – fiind incapabilă să reacționeze, ori poate să devină nemulțumită față de situația de referință – caz în care caută soluții adaptative. Reziliența poate apare doar în cel din urmă context, atunci când subiectul percepe nemulțumirea și caută modalități de acțiune pentru a face față provocării pe care realitatea

**Expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale*

i-a ridicat-o în față. În celelalte două situații descrise, subiectul adoptă, în cele din urmă, postura de victimă, caz în care fie se rezumă la a se văicări și a blama soarta pentru ceea ce i s-a întâmplat, fie se resemnează și își acceptă soarta așa cum este ea. În aceste contexte se generează emoții negative puternice – emoții care, în fapt, descresc și mai mult abilitatea subiectului de a rezolva situația neplăcută și de a-i face față, adică de a fi rezilient.

fapt ce-i deplasează, astfel, centrul de greutate spre zona de studiu a psihologiei pozitive (Reich, Zautra, Hall, 2012). Acest lucru sugerează doar că emoțiile pozitive experimentate în momentele stresante pot avea beneficii adaptative mai mari în cadrul proceselor psihologice pe care le presupune creșterea rezilienței.

Analiza acestui concept a permis cercetătorilor să identifice și *predictorii* săi cei

În funcționarea sa, reziliența se fundamentează pe următorii factori: abilitatea subiectului de a concepe planuri realiste - care să poată fi implementate atunci când situația o cere; capacitatea subiectului de a-și identifica punctele forte și de a avea încredere în acestea - în situațiile delicate; abilitatea de a rezolva probleme; capacitatea de a comunica eficient; abilitatea de a-și gestiona emoțiile primare și pe cele puternice.

Studiile au pus în evidență faptul că reziliența prezintă o corelație pozitivă cu emoțiile pozitive (optimism, încredere, simțul umorului, iertarea, auto-control, gânduri pozitive etc.) și una negativă cu cele negative (depresie, pesimism, comportament nevrotic, exploziile impulsive, gândurile negative și iraționale, furia, frica, frustrarea, teama, dezamăgirea, lipsa de speranță, anxietatea, stresul, nefericirea, resemnarea etc.),

mai puternici. Astfel, se pare că următoarele elemente pot anticipa o reziliență foarte bună: o personalitate pozitivă și proactivă, experiența de viață, capacitatea de învățare, sentimentul de control, flexibilitatea și adaptabilitatea, echilibrul, capacitatea de a estima viitorul, suportul social, pasiunea pentru un anumit domeniu (Fletcher, 2014).

Se poate afirma, astfel, că reziliența psihologică se fundamentează pe conceptele de bază ale psihologiei, iar funcționarea sa are la bază atât mecanisme și resurse ce se regăsesc la nivelul subiectului (izvorâte din profilul său psihologic), cât și la nivelul mediului înconjurător (de exemplu, sprijinul social). Identificarea, activarea și antrenarea acestora depinde, astfel, atât de fiecare subiect în parte, cât și de contextul social care a pus obstacolul în fața subiectului.

Care sunt nivelurile de manifestare ale rezilienței?

Abordând reziliența psihologică, de la macro spre micro, putem identifica următoarele categorii principale, în funcție de nivelurile sale de manifestare:

Reziliența organizațiilor internaționale/regionale (ex: ONU, NATO, OSCE, OCS, CSI etc.). Aceasta se referă la capacitatea organizațiilor internaționale de a face față la amenințările de securitate, economice, ideologice etc., care apar în mediul internațional. Jocul de interese al marilor puteri sau al unor puteri regionale, volatilitatea, impredictibilitatea, complexitatea și ambiguitatea mediului internațional actual ridică în fața acestor organizații o mulțime de provocări, care se cer a fi rezolvate. Eventuala incapacitate a acestor entități de a oferi răspunsuri adecvate poate conduce la fragmentarea, dizolvarea și dispariția lor. De exemplu, BREXIT-ul, pe de o parte, și alte mișcări de tip „EXIT”, pe de altă parte, au reprezentat provocări majore la adresa UE, care a dat dovadă de o mare reziliență în gestionarea acestor adversități. Referindu-ne doar la exemplul citat, se poate imagina cât de dramatice ar fi putut să fie consecințele psihologice ale destrămării Uniunii Europene, atât pentru organizație, în ansamblul său, cât și pentru fiecare cetățean al său în parte. Pentru fixarea ideii, adăugăm și o serie de actori internaționali/regionali ce nu au dat dovadă de reziliență și s-au dezmembrat:

Pactul de la Varșovia – structură politico-militară ce reunea fostele state socialiste, sub conducerea Moscovei, și care s-a prăbușit după finalizarea Războiului Rece (1990); Liga Națiunilor Unite – organizație internațională interbelică, care deși, de jure, s-a dizolvat abia în 1946, a încetat, de facto, să funcționeze odată cu declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial; marile imperii, care s-au dizolvat fie urmare a conflictelor interne (Imperiul Roman), fie a schimbării situației internaționale, urmare a declarării independenței statelor ce le compuneau și reconfigurării geo-strategice, succesive unor războaie de proporții (de exemplu, Imperiul Habsburgic). O organizație rezilientă poate fie rezista adversităților, în forma sa inițială (de exemplu, ONU, care a luat ființă în 1945, continuă să aibă un rol important la nivel internațional, în ciuda unor războaie, crize și probleme internaționale extrem de delicate pe care le-a avut de gestionat), fie se poate reforma și transforma, adaptându-se mai bine noilor imperative ale mediului internațional sau regional în care funcționează (de exemplu NATO, organizație politico-militară care s-a reajustat semnificativ după sfârșitul Războiului Rece și care, în prezent, se adaptează dinamic la noile provocări ale mediului de securitate).

Reziliența unor alianțe/parteneriate bi sau multinaționale (de exemplu, parteneriatul strategic dintre România și SUA, tratate internaționale sau bilaterale etc.) – se referă la

capacitatea acestora de funcționare în cele mai delicate situații. Dezechilibrele de putere de la nivel internațional, precum și unele decizii de nivel înalt pot afecta, direct sau indirect, unele dintre aceste înțelegeri internaționale. De exemplu, decizia Administrației Trump de a se retrage din Tratatul INF (*Intermediate Range Nuclear Forces*) a obligat Moscova să ia în considerare, la reciprocitate, măsuri similare. Acest tip de acțiuni demonstrează un nivel redus al rezilienței în cazul unui astfel de acord militar, fapt ce poate da frâu liber neîncrederii reciproce și unei noi curse a înarmărilor. Consecințele psihologice la nivel politic, diplomatic și miliar sunt extrem de importante, aspect care se va reflecta până la nivelul moralului și atitudinii militarilor din armatele celor două state.

Reziliența națională (are în vedere întreaga națiune) – se referă la capacitatea unei țări de a funcționa optim atât la pace, cât și pe timp de război, în situații de urgență ori atunci când se confruntă cu o criză. Acest lucru presupune, deopotrivă, atât funcționarea executivului, cât și capacitatea adaptativă și de regenerare a poporului în fața unor situații dramatice, cum ar fi: conflicte externe sau interne, crize politice, economice, sanitare sau financiare, calamități naturale, dezastre tehnologice, atacuri teroriste, acțiuni extremiste, șovine, iredentiste, separatiste, discriminative, incapacitatea de guvernare, tendințe dictatoriale, derapaje antidemocratice etc. În acest caz, experții au identificat o serie de dimensiuni psiho-sociale ale rezilienței, care pot fi măsurate, cum ar fi: patriotismul, optimismul social, integrarea socială, încrederea politică, percepția unitară a amenințării (Canetti & colab., 2013), unitatea națională, conștiința națională. De exemplu, atacul terorist din 11 septembrie 2001 sau Uraganul Katrina din 2005 pot reflecta capacitatea foarte mare de reziliență a națiunii americane. Manifestările psihologice ale unor astfel de amenințări, deși au fost marcate și de forme de disperare, frică și panică în fazele inițiale, în cele din urmă s-au transformat în veritabile

acte de patriotism și chiar eroism, demonstrând, astfel, capacitatea poporului american de a se reface rapid și de a merge mai departe.

Reziliența unor categorii sociale (are în vedere: partide politice, asociații sindicale, profesionale, educaționale, etnice, rasiale, religioase, minoritare de diferite feluri, consorții de firme, armate, grupuri de gherilă sau teroriste, formațiuni para-militare, categorii defavorizate sau vulnerabile ale populației etc.) – se referă la capacitatea unor astfel de entități de a rezista, de a depăși obstacolele și de a se regenera și dezvolta permanent. De exemplu, un partid politic ce se destramă după ce pierde alegerile reprezintă ilustrarea evidentă a lipsei de reziliență. Efectele psihologice resimțite în rândul membrilor săi sunt preponderent negative, iar forțele centrifuge se dovedesc a fi mai puternice decât cele centripete, care au intenția să mențină formațiunea unită. Urmare a acestui fapt, membrii săi se risipesc, iar odată cu ei și ideologia și idealurile respectivului partid, dacă ele au existat vreodată. Referindu-ne la armate, putem oferi câteva exemple: armata Uniunii Sovietice, care s-a destrămat urmare a colapsului URSS; armata Iugoslaviei, care s-a dizolvat urmare a declarării independenței statelor din compunerea acestei federații; armata nazistă, care, după pierderea războiului, a fost desființată etc.

Reziliența unor grupuri (de exemplu, colectivul dintr-o organizație/firmă/instituție, studenții de anul I dintr-o facultate, medicii dintr-un anumit departament, militarii dintr-o anumită unitate sau subunitate etc.) – se referă la capacitatea echipei unei organizații/firme/instituții de a rămâne unită și de a funcționa, chiar și atunci când respectiva entitate se confruntă cu probleme majore, generate de crize interne (de exemplu, demisia unor lideri) sau externe (de exemplu, o criză economico-financiară mondială). Dacă oferim drept exemplu criza pandemică generată de COVID-19, putem analiza reziliența firmelor, a instituțiilor, a sistemului educațional, a sistemului sanitar și nu numai. Consecințele psihologice ale

rezilienței la nivelul unor astfel de colective pot fi extrem de mari, având în vedere implicațiile dramatice pe care le poate presupune o astfel de criză. Lipsa de reziliență la nivel grupal se poate manifesta până la nivelul familiei. Astfel, atunci când această celulă a asocierii umane nu poate rezista adversităților apare divorțul, iar familia se destramă.

Reziliența individuală (are în vedere o anumită persoană) – se referă la capacitatea individului de a gestiona optim adversitățile, de a se adapta schimbării, de a se recupera, de a învăța, de a se regenera și dezvolta în urma confruntărilor cu obstacolele pe care le întâlnește. De exemplu, o persoană rezilientă va reuși să treacă mai ușor peste un eveniment traumatic (accident, divorț, decesul unei persoane dragi etc.) decât una nerezilientă. Efectele psihologice, specifice diferitelor procese ale rezilienței, sunt cele mai vizibile în cazul subiecților individuali. Acestea sunt condiționate atât de trăsăturile de personalitate ale persoanei în cauză, cât și de suportul social pe care respectiva persoană îl poate primi, la un moment dat.

Care sunt provocările majore la adresa rezilienței militarilor?

Deși conceptul de *reziliență*, așa cum s-a văzut, are numeroase aplicații, specialiștii din mediul militar au generat cele mai comprehensive cercetări cu privire la acesta, având în vedere nivelul deosebit de înalt al pericolozității acestei profesii, pe de o parte, și faptul că îndeplinirea cu succes a unei misiuni militare reprezintă o chestiune de securitate națională ce poate hotărî chiar existența unui stat ori soarta unui popor, la un moment dat, pe de altă parte.

În acest demers, s-a plecat de la provocările specifice mediului militar, asociate cu un nivel crescut al stresului. Astfel, au fost identificate următoarele *provocări majore*, în care reziliența ar putea juca un rol major:

Dislocarea militarilor în teatrele de operații militare sau în misiuni specifice, pentru durate de timp lungi. Această provocare are în vedere faptul că militarii sunt despărțiți de familiile lor și sunt trimiși departe de cei dragi, în locuri care, prin excelență, sunt neprietenoase și deseori nefamiliare, comparativ cu cele de proveniență. Viața în aceste locații se derulează potrivit regulilor militare, care impun o disciplină strictă,

respectarea ordinelor superiorilor, cazarea în cazărmi improvizate, împărțirea camerei cu alte persoane, hrănirea în comun, instrucție, purtarea continuă a echipamentului militar, încadrarea într-un program strict, în care timpul liber la dispoziție este clar reglementat, dar și executarea de misiuni cu un nivel înalt de pericolozitate.

Uneori, militarii pot servi țara în comandamente multinaționale sau misiuni de reprezentare militară ori diplomatice. În aceste situații, deși se întâmplă să fie însoțiți de soție/soț și eventual de copii, iar condițiile de viațuire sunt acceptabile, imperativele adaptării familiei la un nou mod de viață pot ridica numeroase obstacole, cum ar fi: noi reguli de interacțiune socială, o limbă străină mai puțin cunoscută, cutume locale diferite, dogme religioase noi, amenințări teroriste, despărțirea de cei dragi de acasă, probleme rămase nerezolvate în țară etc. Toate aceste elemente, de natură psihologică, reprezintă provocări de natură adaptativă.

Despărțirea de familie pentru perioade lungi de timp. Acesta este un aspect important, care poate genera stres intens și care trebuie privit din mai multe perspective: a militarului, a familiei care a rămas acasă, a societății civile sau a instituției militare. Deși subiectul a fost atins în paragraful anterior, apreciem că merită o analiză separată din perspectiva deja anunțată. Funcționarea optimă a militarului dislocat într-o misiune, departe de cei dragi, depinde de confortul celor pe care i-a lăsat acasă. Astfel, se poate imagina ușor care va fi eficiența unui militar în luptă, în condițiile în care acesta este preocupat psihologic de probleme legate de sănătatea sau performanța școlară a copiilor săi, de grija pentru supraviețuirea familiei sale, de boala părinților, de suspiciunea că prietena/ prietenul de acasă l-ar putea părăsi, de relațiile defectuoase dintre soție/ soț și socrii etc. Toate aceste elemente enumerate reprezintă vulnerabilități psihologice care pot produce efecte psihocomportamentale observabile, în cazul unei reziliențe scăzute a subiectului.

Desfășurarea unor misiuni periculoase, care pot pune în pericol viața militarilor. Prin excelență, natura ocupației de militar este una foarte primejdioasă. Acest lucru presupune că militarul poate fi ucis, rănit, mutilat, dar și că poate ucide și răni pe alții, prin acțiunile sale. La acest lucru se adaugă posibilitatea contactului său cu distrugerii și crime de război, sărăcie, foamete, boli de toate felurile, situații umanitare disperate, provocări etice extreme, moartea ori rănirea camarazilor săi etc. Aceste elemente pot lăsa urme puternice, la nivel personal, atât de natură fizică (răniri, mutilări, îmbolnăviri etc.), cât și de natură psihică (anxietate, depresie, oboseală cronică, stres post-traumatic de luptă etc.). Gestionarea psihologică a acestor provocări dă dovada rezilienței individuale a militarului, pe de o parte, și a organizației militare, pe de altă parte.

Executarea serviciului de luptă permanent. Aceasta este o misiune a oricărei forțe armate. În timp ce societatea civilă „se odihnește”, militarii nu încetează să fie vigilenți și să-și mențină o capacitate de reacție credibilă de intervenție, atât în cazul oricărui tip de agresiune la adresa independenței, suveranității și integrității țării, cât și în situații de criză, dezastre tehnologice (de exemplu, se poate remarca intervenția forțelor armate în limitarea efectelor dezastrului nuclear de la Cernobîl) ori calamități naturale (de exemplu, intervenția forțelor armate pentru limitarea efectelor unor cutremure, incendii ori inundații de proporții). Indiferent că militarii servesc în forțele terestre, aeriene, navale sau în structurile de informații pentru apărare, ei sunt gata de luptă, dacă situația o va impune. O astfel de responsabilitate cere atât trăsături de caracter puternice (responsabilitate, curaj, discernământ, loialitate, determinare etc.), cât și trăsături psihologice speciale, printre care reziliența este una dintre cele mai importante.

Implicarea militarilor în acțiuni cinetice dramatice, care pot provoca distrugerii materiale și umane majore inamicului. Conflictelor militare

ale prezentului au devenit din ce în ce mai complexe, iar mijloacele de distrugere a țintelor și tacticile utilizate din ce în ce mai sofisticate. Uneori se utilizează mijloace de lovire de la distanță (rachete, drone, lovituri de artilerie, bombardamente aviatice etc.), însă, de cele mai multe ori, dislocarea militarilor în zona de luptă rămâne obligatorie, fie pentru a angaja lupta nemijlocită cu inamicul, prin mijloace clasice, fie pentru a administra ori a sprijini gestionarea zonei cucerite/ ocupate/ eliberate. În misiunile de tip *peace-keeping* sau *peace-enforcement*, derulate, de regulă, sub egida unor organizații internaționale sau regionale (ONU, OSCE etc.) se are în vedere blocarea ostilităților dintre două sau mai multe tabere beligerante. În fiecare dintre situațiile descrise, posibilitatea utilizării armelor de foc, pentru atac, apărare sau descurajare, rămâne foarte mare. Istoria conflictelor recente au pus în evidență faptul că, nu de puține ori, unele erori militare sau politice au condus la lovirea propriilor forțe ori a celor aliate, la distrugerea, din greșeală, a unor spitale, muzee sau opere de artă, la omorârea sau rănirea unor civili inocenți, la derularea unor acțiuni ilegale de răzbuire personală, la abuzuri la adresa civililor, prizonierilor sau refugiaților din teritoriile controlate, la jafuri și acte flagrante de indisciplină etc. Toate aceste aspecte măresc tensiunea psihologică la adresa militarilor, care sunt dislocați în zona de luptă și îi confruntă cu probleme psihice și etice majore, care pot să le zguduie voința de a lupta, încrederea în șefi, în camarazi, în tehnica de luptă, în scopul misiunii și nu numai – dacă nivelul rezilienței lor este unul scăzut.

Nevoia imperativă a militarilor de a se adapta repede la medii de viață ostile (din punct de vedere geografic, climatic, biologic, medical, cultural-religios, culinar, igienic etc.). Dislocarea unei persoane într-o zonă necunoscută poate crea un veritabil șoc. Acesta se poate manifesta la nivel fiziologic, psihologic, cultural și comportamental. Derularea unor acțiuni de luptă

în medii geo-climaterice ostile (climă tropicală, arctică, în păduri, în deșert, în savană, în mediul urban, în zone muntoase, pe mare/ocean etc.) și diferite de cele familiare poate produce efecte psihofiziologice dure la adresa militarilor. Acțiunile militare purtate de soldații americani în jungla vietnameză, în contextul unei clime extrem de umede, cu care nu erau obișnuiți, reprezintă exemplul perfect ce solicită la maxim capacitățile adaptative umane. În lipsa unor mecanisme de reziliență puternice, colapsul fizic și psihic este evident.

Derularea unor acțiuni de luptă într-un mediu cultural nou (diferit din punct de vedere al religiei, cutumelor, ideologiei, tacticilor de luptă etc.) poate produce efecte psihofiziologice dure la adresa militarilor. Astfel, dacă luăm în calcul confruntarea cu un inamic pentru care viața nu contează, puternic radicalizat sau ideologizat, sau cu grupuri de gherilă, partizani, teroriști ori lupta dusă într-un spațiu în care populația locală este ostilă, fie pentru că militarii străini nu-i înțeleg obiceiurile, fie pentru că aceasta nu-i poate înțelege pe străini - putem să realizăm cât de dramatic și devastator va fi impactul său psihologic. Aceste elemente pun la grea încercare mecanismele de reziliență individuale și grupale ale militarilor.

Confruntarea cu tactici și tehnici de luptă noi (insurgență, terorism, război subteran, război cibernetic, războiul dronelor, război psihologic, război hibrid, război comercial, război spațial etc.). Dezechilibrele dintre puterea militară a diferitelor entități ce se confruntă militar, fie ele state recunoscute sau grupări autodeterminate au făcut să apară conceptul de război asimetric. În acest context, asistăm la veritabile confruntări între tehnologia militară cea mai dezvoltată a momentului și cele mai primitive forțe combatante. Uneori, tehnologia este înfrântă, iar victoria este adjudecată, chiar dacă doar temporar, de structuri militare care utilizează tactici inedite și originale, menite să-și surprindă oponentul. La acestea se mai poate adăuga determinarea de a

lupta, moralul foarte bun al luptătorilor, cutumele și valorile în care aceștia cred. După cum se poate observa, majoritatea lucrurilor enumerate, de natură psihologică, pot contrabalansa, uneori, cele mai sofisticate tehnologii militare și cei mai pregătiți ofițeri de comandă. Pentru exemplificare, vom aminti tacticile războiului subteran, utilizate de militarii vietnamezi împotriva trupelor americane, atacurile teroriste - cu avioane civile - de la 11 septembrie 2001 împotriva SUA, mașinile capcană folosite de talibani și Al-Qaida împotriva forțelor Coaliției, atacurile surpriză ale insurgenților din mișcările de rezistență din diferite teritorii din lume ce și-au declarat autonomia.

Pe de altă parte, nu trebuie neglijate nici trendurile noilor confruntări militare, care utilizează drone aeriene, navale și terestre, războiul cibernetic, războiul psihologic, războiul hibrid, războiul centrat pe rețea (NCW), războiul spațial și nu numai. Toate aceste elemente reprezintă tot atâtea provocări la adresa rezilienței militarilor.

Gestionarea unor conflicte interpersonale în cadrul structurilor în care funcționează militarii. Ca în orice colectiv uman și în cel militar pot apare neînțelegeri și conflicte. Atunci când acestea se construiesc pe orgolii, frustrări, răzbunări, nemulțumiri de toate felurile, lipsă de comunicare, incompetență, proasta gestiune a situațiilor tensionate, nedreptăți, *bullying*, intrigi și calomnii de toate felurile, violențe verbale sau fizice – ele pot afecta grav moralul luptătorilor, fapt ce se poate răsfrânge asupra îndeplinirii misiunilor încredințate. Mecanismele de reziliență pot diminua sau chiar bloca aceste devianțe psihocomportamentale, care epuizează energia psihică a luptătorilor, aceștia dezvoltându-și, astfel, mecanisme de *coping* adecvate pentru a gestiona mai bine situațiile de referință.

Generarea și regenerarea relativ rapidă a structurilor militare combatante, afectate de lupta cu inamicul. Lupta armată este, prin excelență, un proces ce presupune pierderi de

vieți omenești, adică de „ieșiri” și „intrări” din/ în sistemul militar. Din păcate, unele dintre ieșirile din sistem sunt reprezentate de morți și răniți. Capacitatea de regenerare a unei unități și de refacere a capacității ei de luptă reprezintă, fără îndoială, garanția victoriei. Dar, în acest proces sunt implicați oameni cu psihologii diferite, care judecă mai mult sau mai puțin rațional ceea ce se întâmplă și care pot reacționa mai mult sau mai puțin adecvat la acest proces permanent de reînnoire a subunităților și unităților militare. În cel de-al Doilea Război Mondial, viteza de regenerare a unității era chiar de două săptămâni și chiar mai puțin. Astfel, „veteranii” care supraviețuiau nu aveau timp să se atașeze de noii sosiți în unitățile lor, și, deși purtau aceeași uniformă și aveau același inamic, erau priviți ca „străini” și ca „oameni de sacrificiu”. Cu alte cuvinte, coeziunea colectivelor avea de suferit semnificativ. Așadar, în acest context, o persoană care juca fie rolul veteranului, fie pe cel al „recrutului” avea nevoie de un nivel ridicat al rezilienței pentru a se integra și a supraviețui într-un astfel de mediu ostil.

Derularea unor antrenamente dure, în condiții cât mai apropiate de realitatea câmpului de luptă modern. Se spune deseori militarilor că „pentru a nu curge sânge pe câmpul de luptă, trebuie să curgă transpirație pe câmpul de instrucție”. Sloganul citat induce ideea unor antrenamente dure, cât mai apropiate de realitatea câmpului de luptă. Acest lucru înseamnă instrucție militară individuală, care va fi integrată, treptat, sub formă de exerciții militare, de la nivelul celei mai mici subunități până la aplicații de amploare, cu forțe întrunite și chiar operații multinaționale complexe. Astfel de antrenamente, chiar dacă se derulează în timp de pace, sunt percepute prin amploarea și nivelul lor de complexitate, pe de o parte, și prin presiunea psihică implicită, pe de altă parte, asemenea unor lupte reale. Gradul lor de pericolozitate este, de asemenea, foarte ridicat. De exemplu, o parașutare, o tragere de luptă cu muniție de război, un bombardament aerian sau

lansarea unei rachete implică același nivel de pericolozitate ca la război. Pentru a fi capabili să întreprindă astfel de acțiuni, militarii trebuie să dea dovadă de o reziliență puternică.

Atitudinea societății civile față de militarii săi. Indiferent cât de loiali îi sunt țării, militarii au nevoie de sprijinul societății civile pentru a fi eficienți și pentru a-și îndeplini misiunile cu succes. Acest sprijin se poate exprima atât informal, printr-o atitudine pozitivă, de respect, prețuire, stimă, considerație pentru disponibilitatea militarilor de a-și da viața pentru țară și pentru privațiunile implicite ale vieții militare, cât și prin mecanisme formale, exprimate prin legi care le oferă unele avantaje aparente (pensii ocupaționale, unele sporuri, norme de hrănire și de echipare, asistență medicală etc.). Atunci când, din motive meschine ori poate dintr-o neînțelegere a vieții militare, se atentează la aceste elemente, militarii au de suferit.

Atitudinea este un concept psihologic prin excelență și, deci, are o consistență subiectivă puternică, ce poate fi influențată negativ în anumite circumstanțe contextuale. Astfel, atitudinea de indiferență, ori chiar de ostilitate, a unor formațiuni politice sau/ și a societății civile față de misiunile la care participă militarii, în țară ori în afara teritoriului național, poate avea un efect negativ semnificativ la adresa moralului acestora. De exemplu, pierderea sprijinului societății civile pentru continuarea războiului din Vietnam a afectat dramatic moralul luptătorilor americani, fapt ilustrat de scăderea eficienței lor în luptă, urmată de o retragere dezordonată a acestora. Revoluția română din decembrie 1989 poate fi un alt exemplu, când, de astă dată, poporul, în integralitatea sa, a creditat total forțele sale armate pentru a apăra Revoluția, prin lozincă „Armata e cu noi!”. Cu certitudine, și în astfel de situații delicate, militarii trebuie să fie rezilienți și să-și îndeplinească misiunile.

Gestionarea veteranilor care au revenit din teatrul de operații militare. Expunerea militarilor la orori umane dintre cele mai dramatice, la

distrugerii de război, la suferința civililor din zonele de conflict, la abuzurile și crimele de război ale unor beligeranți poate genera efecte psihologice intense și negative la adresa acestora. Printre acestea se pot număra: oboseala cronică, anxietatea, depresia, stresul posttraumatic și altele. În plus, se mai pot adăuga atât drama militarilor răniți fizic în timpul confruntărilor (invalizi de război), cât și drama familiilor acestora, care vor avea de suferit toată viața lor. Dezvoltarea unor mecanisme de reziliență speciale le va putea atenua tragedia și dăruii un scop în viață celor afectați de război. Inițiative de tip „*Invictus*” pot ajuta enorm la redobândirea încrederii în forțele proprii și la creșterea rezilienței. Implicarea statului, pe de o parte, și a societății civile, pe de altă parte, în sprijinirea militarilor și familiilor acestora, ce au avut de suferit de pe urma unei acțiuni militare, constituie un exemplu pozitiv remarcabil și un factor puternic de creștere a rezilienței.

Gestionarea abuzului de substanțe. Ritmul alert al acțiunilor militare îi poate suprasolicita atât pe liderii militari, cât și pe militarii obișnuiți. Pentru a face față, unii recurg la consumarea, în exces, a unor substanțe stimulative (cafea, țigări, alcool, narcotice etc.). Deși, pe termen scurt, efectele acestor substanțe par benefice, pe termen lung ele pot provoca dependență și chiar pot perturba buna funcționare intelectuală și chiar fiziologică a consumatorilor. Pentru a rezista unei astfel de tentații este nevoie ca militarii să fie rezilienți și să-și găsească sursa de energie în altceva.

Gestionarea tendințelor antisociale ale unor militari care execută misiuni în teritoriul inamic. Conflictele secolului XX și cele ale secolului XXI, deși au fost foarte distructive, au impus unele restricții cu privire la vechile obiceiuri ale armatelor medievale de a jefui, de a prăda și lua tot ce se poate din teritoriul cucerit. Cu toate acestea, există persoane care din motive personale se dedau la astfel de acțiuni, condamnate puternic în zilele noastre – jaf, viol, distrugere nejustificată,

umilirea civililor, acte criminale individuale, torturi, răzbunări, crime de război etc. Aceste tendințe antisociale ar trebui gestionate de comandanți în mod adecvat, iar vinovații deferiți justiției pentru a se face dreptate cât mai repede. În acest sens, mecanismele de reziliență îi pot opri pe cei cu tendințe infracționale sau, pur și simplu, furioși pentru pierderea sau rănirea unor camarazi, să se comporte antisocial, sfidând, astfel, nu numai legile războiului, dar și legislația ordinară și etica.

Gestionarea sarcinilor zilnice, care impun un consum mare de energie fizică și/ sau intelectuală. Deși pare simplu, în realitate îndeplinirea eficientă a sarcinilor zilnice este un proces ce impune un nivel mare al rezilienței. Studiile de specialitate au pus în evidență faptul că, în timp, acele atribuții funcționale ce solicită subiectul intens au tendința de a eroda, fapt ce poate conduce la: micșorarea nivelului de interes și preocupare a personalului față de sarcinile respective, descreșterea vigilenței, scăderea calității produselor activității, reducerea eficienței, întâzieri în executarea ordinelor/sarcinilor, diminuarea exigenței, creșterea rebuturilor și a consumului de materii prime, sporirea erorilor etc. Explicația psihologică pentru astfel de acțiuni se axează pe faptul că omul, prin natura sa, caută

să-și conserve energia și eventual să o utilizeze în activități plăcute, care îi aduc satisfacție. Așadar, muncile rutiniere, cele care au un ritm foarte alert al schimbării, cele impredictibile (Antonovsky, 1979), cele care implică un consum mare de resurse fizice și intelectuale, cele care nu-i aduc mulțumire pe termen scurt, cele care nu dispun de mecanisme de feed-back pentru confirmare, cele care-i pun sănătatea și viața în pericol, cele care generează un nivel ridicat al disonanței cognitive în sfera valorilor, cele care îi provoacă nemulțumire și disconfort și cele pe care nu le înțelege – îl epuizează pe subiect și îi erodează reziliența. Același lucru se petrece și la nivel organizațional. Astfel, pentru a evita efectele anomice menționate, se impune creșterea rezilienței, la nivel individual și organizațional.

Alături de aceste provocări la adresa rezilienței, specifice mediului militar, se pot enumera și cele *general valabile* pentru întreaga populație, ca de exemplu: dezastrelor naturale, accidentele, decesele neașteptate ale celor dragi, eșecul școlar, eșecul parental, șomajul, divorțul, bolile cronice grave, incurabile sau terminale, comportamentele anti-sociale aberante, *bullying*-ul de la locul de muncă ori mediul familial, anturajul nociv, măsurile anti-sociale, excesele dictatoriale ale unor regimuri politice, războaiele,

crizele, intervențiile represive etc. Și acestea solicită la maxim mecanismele de reziliență ale subiecților (individuali și colectivi).

Concluzii

Așadar, după cum s-a observat, reziliența psihologică este, într-adevăr, un concept și o capacitate a entităților umane individuale și colective. În calitate sa de concept ne ajută să înțelegem la ce niveluri ale societății operează și care sunt mecanismele sale psihologice de funcționare. În calitatea sa de capacitate, descoperim rolul său de resursă, proces și rezultat, fapt care ne încurajează să o dezvoltăm, de la nivel individual până la nivel macro-social.

După cum s-a remarcat, specificul mediului militar ridică, deopotrivă, în fața indivizilor, a organizației militare și a societății civile un set de provocări care se cer a fi gestionate oportun, cu responsabilitate maximă și profesionalism. Numai o astfel de abordare poate reprezenta soluția pentru a avea militari mai rezilienți și, implicit, o armată puternică, aptă să facă față adversităților din actualul mediu de securitate.

Bibliografie selectivă:

1. ACOSTA, J., Chandra, A., & Madrigano, J. (2017). *An agenda to advance integrative resilience research and practice: Key themes from a resilience roundtable*. RAND Corporation.
2. AHERN, NR. (2007). *Resiliency in adolescent college students*. University of Central Florida.
3. BARTONE, P. T., Kelly, D. R., & Matthews, M. D. (2013). Psychological hardiness predicts adaptability in military leaders: A prospective study. *International Journal of Selection and Assessment*, 21(2).
4. BLAISURE, K. (2012). *Serving Military Families in the 21st Century*, Routledge, New York.
5. BONANNO, George A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?, *American Psychologist* 59.1: 20–28.
6. BRITT, T. W., Shen, W., Sinclair, R. R., Grossman, M. R., & Klieger, D. M. (2016). How much do we really know about employee resilience?, *Industrial and Organizational Psychology*, 9(2).
7. BRITT, T.W., Adler, A. B., Castro, C. A. (2006). *Military Life: Operational stress*, Praeger, US.
8. CHAN, J. W. K. (2011). Enhancing organizational resilience: application of viable system model and MCDA in a small Hong Kong company. *International Journal of Production Research*, 49(18).
9. CHAPMAN, P. L., Elnitsky, C. Thurman, R. M., Figley, C., Pitts, B., & Unwin, B. (2014). Posttraumatic stress, depression, stigma, and barriers to care among U.S. Army healthcare providers. *Traumatology: An International Journal*, 20(1).
10. COZZA, S., J., Goldenberg, M., N., Ursano, R., J. (2013). Care of Military Service Members, Veterans, and Their Families, *American Psychiatric Publishing*, Washington, DC.
11. DUTTON, J. E., Front, P. J., Worline, M. C., Lilius, J. M., & Kanov, J. M. (2002). Leading in times of trauma. *Harvard Business Review*
12. EIDELSON, R., & Soldz, S. (2012). *Does comprehensive soldier fitness work?*, Coalition for an Ethical Psychology, 1, 1-12.
13. ESCOLAS, S. M., Bartone, P. T., Pitts, B. L., & Safer M. A. (2013). *The protective value of hardiness on military posttraumatic stress symptoms*, *Military Psychology*, 25(2).
14. GONZALEZ, G. C., Singh, R., Schell, T. L., & Weinick, R. M. (2014). *An evaluation of the implementation and perceived utility of the airman resilience training program*, Santa Monica, CA: Rand Corporations.
15. GEORGE, B. (2013). Resilience through mindful leadership, *Huffington Post*.
16. GOLEMAN, D. (n.d.). *What makes a leader?*, Harvard Business Review.
17. GUZZO, R. A., Noonan, K. A., & Elron, E. (1994). Expatriate managers and the psychological contract, *Journal of Applied Psychology*, 79(4).
18. HAMEL, G., & Valikangas, L. (2003). The quest for resilience, *Harvard Business Review*, 1-13.

19. JAESCHKE, A-M, C. (2016). *Psychosocial Predictors of Resilience in a Military Sample*, West Virginia University.
20. KEHLE, S. M., Ferrier-Auerbach, A. G., Meis, L. A., Arbisi, P. A., Erbes, C. R., & Polusny, M. A. (2012). Predictors of postdeployment alcohol use disorders in National Guard soldiers deployed to operation Iraqi Freedom, *Psychology of Addictive Behaviors*, 26(1).
21. KONNIKOVA, M. (2016). *How people learn to become resilient*, New Yorker.
22. KING, L. A., King, D. W., Vogt, D. S., Knight, J., & Samper, R. E. (2006). Deployment risk and resilience inventory: A collection of measures for studying deployment-related experiences of military personnel and veterans, *Military Psychology*, 18(2).
23. LANGELAND, K. S., Manheim, D., McLeod, G., & Nacouzi, G. (2016). *How civil institutions build resilience*, Santa Monica, California: RAND Corporation.
24. Lester, P. B., McBride, S., Bliese, P. D., & Adler, A. B. (2011). Bringing science to bear: An empirical assessment of the comprehensive soldier fitness program, *American Psychologist*, 66(1).
25. LUTHANS, F. (2002). *The need for and meaning of positive organizational behavior*, *Journal of Organizational Behavior*, 23, 695-706.
26. LITZ, B. T., Stein, N., Delaney, E., Lebowitz, L., Nash, W. P., Silva, C., & Maguen, S. (2009). Moral injury and moral repair in war veterans: A preliminary model and intervention strategy, *Clinical Psychology Review*, 29.
27. KOPACZ, M. S. (2015). Moral injury – A war trauma affecting current and former military personnel, *International Journal of Social Psychiatry*, 60(7).
28. MASTEN, Ann S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development, *American Psychologist* 56.3: 227–238.
29. MADDI, S. R. (2007). Relevance of hardiness assessment and training to the military context, *Military Psychology*, 19(1).
30. MEICHENBAUM, D. (2013). *Roadmap to Resilience: A Guide for Military, Trauma Victims and Their Families*, Institute Press, Crown House Publishing.
31. POLUSNY, M. A., ERBES, C. R., THURAS, P., MORAN, A., LAMBERTY, G. J., COLLINS, R. C. et al. (2015). Mindfulness-Based Stress Reduction for Posttraumatic Stress Disorder Among Veterans, *American Medical Association*, 314(5).
32. MADDI, S. R. (2007). Relevance of hardiness assessment and training to the military context, *Military Psychology*.
33. MEREDITH, L. S., SHERBOURNE, C. D., GAILLOT, S., HANSELL, L., RITSCHARD, H. V., Parker, A. M., et al. (2010). *Promoting psychological resilience in the U.S. Military*, Santa Monica, CA: RAND Corporation.
34. MAHON, E. G., TAYLOR, S. N., & BOYATZIS, R. E. (2014). *Antecedents of organizational engagement: Exploring vision, mood and perceived organizational support with emotional intelligence as a moderator*, *Frontiers in Psychology*, 1322(5), 1-11.
35. MACDERMID-WADSWORTH, S., RIGGS, D. (2011). *Risk and Resilience in U.S. Military Families*, Springer, New York.
36. MEREDITH, L.S., SHERBOURNE, C., D., GAILLOTS, J. (2011). *Promoting Psychological Resilience in the U.S. Military*, RAND.
37. MEADOWS, S. O., TANIELIAN, T., KARNEY, B. R., SCHELL, T. L., GRIFFIN, B. A., JAYCOX, L. H., et al. (2009). *The deployment life study*, Santa Monica, CA: RAND Corporation.
38. MEICHENBAUM, D. (2014). *Roadmap to resilience: A guide for military, trauma victims, and their families*, Clearwater, Florida: Institute Press.
39. MCGONIGAL, J. (2012). Building resilience by wasting time, *Harvard Business Review*.
40. POSSEMATO, K., MCKENZIE, S., MCDEVITT-MURPHY, M. E., WILLIAMS, J. L., & Ouimette, P. (2014). The relationship between postdeployment factors and PTSD severity in recent combat veterans, *Military Psychology*, 26(1).

41. REICH, J. W., Zautra, A. J., & Hall, J. S. (2010). *Handbook of Adult Resilience*, New York, NY: The Guildord Press
42. RUTTER, Michael. 1987. Psychosocial resilience and protective mechanisms, *American Journal of Orthopsychiatry*, 57.3: 316–331.
43. Reich, J. W., Zautra, A. J., & Hall, J. S. (2010). *Handbook of Adult Resilience*, New York, NY: The Guildord Press.
44. SELIGMAN, M. E. P. (2011). Building Resilience, *Harvard Business Review*.
45. SHAY, J. (2014). *Moral injury*. *Psychoanalytic Psychology*, 31(2).
46. SHANOCK, L. R., Allen, J. A., Dunn, A. M., Baran, B. E., Scott, C. W., & Rogelberg, S. G. (2013). Less acting, more doing: How surface acting relates to perceived meeting effectiveness and other employee outcomes. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 86.
47. SIMONSEN, S. H. (2008). Turning strain into strength: Developing intercultural resilience in times of cultural adversity, Executive Master in Intercultural Communication, University of Lugano.
48. SEVILLE, E., Van Opstal, D., & Vargo, J. (2015), A primer in resiliency: Seven principles for managing the unexpected, *Wiley Periodicals, Inc.*, 6-18.
49. SUISSA, R. (2012). *Military Resilience in Low-Intensity Conflict: A Comparative Study of New Directions Worldwide*, Lexington Books, New York.
50. TALKOVSKY, A. M., & Lang, A. J. (2017). *Meditation-Based approaches in the treatment of PTSD*, *PTSD Research Quarterly*, 28(2).
51. VOGT, D., Smith, B., Elwy, R., Martin, J., Schultz, M., Drainoni, M., et al. (2011). Predeployment, deployment, and postdeployment risk factors for posttraumatic stress symptomatology in female and male OEF/OIF veterans; *Journal of Abnormal Psychology*, 120(4).
52. WILLIAMS, J., Brown, J. M., Bray, R. M., Goodell, E. M. A., Olmsted, E. R., & Adler, A. B. (2016). Unit cohesion, resilience, and mental health of soldiers in basic combat training; *Military Psychology*.
53. WADSWORTH, S. M. (2009). *Building the resilience of your military family*; Ceridian Corporation.

INSTITUȚIA MILITARĂ ÎN SOCIETĂȚILE DEMOCRATICE CONTEMPORANE. STUDII DE CAZ – FRANȚA ȘI GERMANIA

*Dan Laurențiu MOCANU**

Abstract

Contemporary democratic societies adopted as the main point of their establishing, functioning and development strategy for the civil-military relations the concept of democratic civil control over the armed forces. This primordial importance of the “civil” factor is situated in the national legislation of every state, taking into consideration their particularities (history, traditions, public opinion etc). In this study, we present the role and place of the military in two European states with consolidated democracies – France and Germany.

Keywords: national security, army, national sovereignty.

Introducere

În ultimele decenii, națiunile sunt angajate într-un amplu proces de reorganizare și adaptare a sistemelor lor militare la realitățile lumii actuale. Viziunea clasică a relațiilor civil-militare în societățile contemporane postulează o separare instituțională: detașarea armatei de ambițiile politice este o condiție obligatorie. Armata trebuie să fie pregătită să consilieze guvernul în problematicile apărării și să apere statul de pericolele externe, însă forțele armate nu sunt implicate în luarea deciziilor politice¹.

Elementele ce definesc „spațiul militar” nu pot fi gândite independent de sistemele politice și socio-culturale ale societății respective. În funcție de cultura, istoria și politica unei anumite națiuni, relațiile civil-militare pot implica separare, integrare sau o varietate de alte forme. De exemplu, particularitățile generale ale societății (inclusiv ale populației) pot influența rolul și scopul instituției militare; armata își recrutează personalul din sectoarele civile existente, cu norme și valori culturale distincte.

Rolul armatei pe ambele planuri (intern și extern) depinde atât de factorul politic, cât și de societate. O condiție a stabilității statelor democratice o constituie legăturile instituționalizate între forțele militare, instituțiile politice și societatea în ansamblu. De aceea, prezentăm în cadrul studiului rolul și locul instituției militare în două din statele europene cu democrații consolidate (Franța și Germania), dar și cu un parcurs istoric diferit în secolul XX.

Instituția militară în societățile democratice contemporane. Studii de caz

În Franța, cu o istorie militară glorioasă, raporturile civil/politic – militare au înregistrat evoluții contradictorii în secolul XX, în concordanță cu statutul acesteia pe scena internațională: prima putere militară a Europei (în perioada interbelică), țară ocupată după înfrângerea dezastruoasă din mai-iunie 1940, încercări de revenire la „gloria trecutului” după 1945 (acțiuni de mare putere, dar care nu mai corespundeau realităților, și implicit terminate rușinos pentru prestigiul țării – criza Suezului,

**Doctorand în științe militare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.*

octombrie 1956), o refacere parțială a prestigiului sub generalul Charles de Gaulle, dar în logica preeminenței în lumea postbelică a celor două supraputeri (Statele Unite și URSS) etc.

Numărul semnificativ de înalți ofițeri implicați în decizia politică după 1945 a fost doar o situație temporară, fiind cauzată numai de situația specială a statului (încercarea de revenire la statutul de mare putere) și a erorilor politice ale celei de-a IV-a Republici; sosirea generalului de Gaulle la conducerea țării a condus la „debarcarea lor brutală”. Indiscutabil, ofițerii superiori, în particular generalii, continuă să aibă un anumit impact la nivel politic, dar acest lucru este mai mult la nivel de imagine. Implicarea ofițerilor în viața politică națională oficială, în afară de funcțiile ocupate în timpul activ, este, în prezent, inexistentă².

Istoria tumultuoasă a statului în secolul XX a creat și o anumită deusolare a elitei militare franceze în raport cu deciziile factorului politic. Semnificative sunt cuvintele exprimate de mareșalul francez Alphonse Juin în anii '50: „m-am supus întotdeauna Guvernului Francez fără a mă gândi la legitimitatea sa și voi continua să o fac. M-am supus atunci când supunerea dispăruse, m-am supus în aceeași măsură în situații calculate sau spontane, chiar și atunci când ar fi trebuit să fim ascultați (militarii, n.n.) – în special, în timpul armistițiului din 1940 și în timpul abandonului pământului meu natal din Algeria. Dar acum pun sub semnul întrebării, mai mult ca niciodată, reflexul de ascultare (absolută, necondiționată, n.n.) pe care vechea armată mi l-a insuflat”³. Generalul francez Eric de La Maisonville propunea, în 2002, o formă de compromis afirmând că „supunerea în fața regulilor, executarea ordinelor sunt alfabetul soldatului, dar cu literele trebuie să știi să compui”⁴.

Regulamentele armatei franceze din primii ani postbelici (o perioadă a războaielor pentru menținerea imperiului colonial) menționau, în continuare, că „este important ca orice superior

să obțină de la subordonați supunere completă și ascultare în toate condițiile”⁵. Deși disciplina și ascultarea ordinelor superiorilor militari sau a factorilor politici de decizie în stat, cărora armata li se subordonează, sunt, în continuare, sistemul de referință al oricărei armate moderne, începând cu a doua jumătate a secolului XX o serie de noi parametri pun în discuție acest concept al instituției: mutarea operațiunilor militare în varii spații geografice, internaționalizarea conflictelor și descentralizarea comenzii, dezvoltarea dreptului internațional care cuprinde aspecte detaliate referitoare la modul cum trebuie purtat un război modern, dar și schimbări socio-culturale (creșterea nivelului de educație/instruire, criza de autoritate etc.). Acestea „emancipează” treptat individul-militar și face mai dificilă transpunerea în practică a principiilor ce erau considerate imuabile până atunci. Menționăm că, în anul 1966, apare în armata franceză un nou regulament general referitor la disciplina militară (principiile sale fiind valabile și în prezent), care va continua să ia în considerare disciplina și ascultarea ordinelor superiorilor ca esențiale pentru buna funcționare a armatei, dar va introduce *conceptul de ordin ilegal* și va indica atât destinatarul ordinului, cât și ordonatorul ca fiind responsabili pentru ordinul dat și primit spre executare⁶.

Constituția din 4 Octombrie 1958 oficializează o supremație politică dobândită pe parcursul istoriei Franței. Ea consacră noțiunea de suveranitate populară, afirmând că principiul republicii este „conducerea poporului cu poporul și pentru popor” și conferă politicianului un rol reprezentativ al voinței populare. În plus, investește puterea politică, executivă și legislativă cu puteri determinante asupra armatei, deoarece „Președintele Republicii este șeful armatelor și prezidează consiliile și comisiile superioare ale apărării naționale”, pe care „Guvernul le creează și decide asupra politicii națiunii (...) dispune de administrație și forța armată”; în sfârșit, „declararea stării de război este autorizată de Parlament”, conform articolului 35 modificat

în iulie 2008. În acest sens, reforma instituțiilor determinate de adoptarea Constituției celei de-a V-a Republici consacră conceptul de autoritate legitimă, atribuindu-l Parlamentului în materie „de deschidere a ostilităților”. Astfel, Parlamentul, ca un „releu” al voinței populare, este singurul legitim să angajeze într-un conflict armat extern națiunea pe care o reprezintă⁷.

De fapt, puterea politică este considerată, în mod tradițional, a fi deținătoarea rațiunii și înțelepciunii care-i permite să decidă asupra oportunității utilizării forței armate într-o situație dată; în plus, această putere este legitimă numai dacă reprezintă voința națională. În orice caz, noțiunea de autoritate legitimă este strâns legată de suveranitatea internă sau externă a statului. După cum subliniază Serge Sur, „recurgerea la război a fost considerată mult timp ca *un atribut esențial al suveranității statului*, diferențiindu-se, astfel, de orice altă organizație politică. Recunoașterea acestui monopol al violenței legitime, atât în interiorul, cât și în exteriorul societății, rămâne unul dintre elementele definiției sale”⁸.

Această superioritate a sferei politice asupra celei militare necesită, bineînțeles, să fie nuanțată. Mai întâi pentru că relațiile politico-militare nu sunt o categorie omogenă; diferențe notabile sunt în funcție de nivelul de responsabilitate, de funcții și de gradele militarilor. Pe de altă parte, aceste relații variază în contextul în care ele se exercită. Sunt, de exemplu, după generalul Jean-Louis Georgelin, fost șef al Marelui Stat Major al armatei, mai intense în situații deosebite, de criză (internă sau/și externă). De fapt, subordonarea, un principiu general „care nu mai este pus la îndoială”, poate, în general, fi supusă unor modificări în funcție de evenimente. În cele din urmă, diferitele organisme create pentru a îmbunătăți sinergia dintre puterea politică și cea militară, precum și prezența ofițerilor superiori și a generalilor în ministere, alături de lideri politici, oferă posibilitatea ca militarii să influențeze deciziile politice dincolo de sfera lor strictă a competențelor tradiționale⁹.

Istoria arată o scădere masivă a participării ofițerilor în funcții instituționale începând cu 1911, în ceea ce privește funcțiile ministeriale și, de la începutul celei de a V-a Republici, în ceea ce privește viața parlamentară. Cu alte cuvinte, ofițerii s-au retras din orizontul politic, atât din cel al executivului, cât și al legislativului. Cu siguranță, unii vor ocupa funcții ce le conferă un punct de vedere în politica națională, dar fără ca acela să poată fi considerat ca o veritabilă implicare politică¹⁰.

Edificator în acest sens este implicarea cadrelor superioare ale armatei în redactarea documentelor oficiale strategice în domeniul securității naționale, din ultimele trei decenii. Astfel, în procesul de definitivare a *Cărții Albe a Apărării*, din anul 1994, au fost implicați 8 generali și amirali (26,7%) din totalul de 30 de membri ai comisiei de elaborare; în elaborarea *Cărții Albe a Apărării și Securității Naționale*, din iunie 2008, au participat 5 generali și amirali (13,2%) din totalul de 38 de membri, iar în realizarea *Cărții Albe a Apărării și Securității* din 2013, din totalul de 46 de membri ai comitetului doar 6 erau generali și amirali (13%)¹¹.

Cea de-a V-a Republică (din octombrie 1958) a statuat „declinul armatei și ascensiunea civililor”, raporturile politic-militar fiind definitiv tranșate în favoarea actorului civil, care a adoptat cele mai importante decizii de politică externă (dar și cu conotații interne puternice) fără consultarea prealabilă cu armata. Retragerea Franței din structurile militare integrate ale NATO (1968), retragerea din Algeria, dezvoltarea forței nucleare, încetarea testelor nucleare în Pacific sau chiar decizia „suverană” de profesionalizare a armatei sunt câteva exemple elocvente¹². Politica preia definitiv ascensiunea asupra armatei într-o logică clausewitziană, iar „Șeful Statului devine șeful suprem al armatelor” susținut de o „expertocrație” militară a ofițerilor, redusă la rolul de consilieri sau „tehnicieni” în numele focalizării specifice asupra activității fundamentale a instituției¹³.

Dialogul între sfera politică și cea militară se bazează, așadar, pe această legătură de subordonare, care interzice elitei militare activitatea politică. Controlul obiectiv exercitat de puterea politică menține ofițerii într-un rol ce nu mai corespunde conflictelor moderne și se opune, paradoxal, necesității de a avea ofițeri deschiși către lume și capabili de a înțelege importanța evenimentelor într-o lume atât de complexă, cum este cea a începutului de mileniu III. Profesionalismul a permis limitarea ofițerilor la un domeniu de acțiune strict, în oarecare contradicție cu nevoile actuale ale politicii de securitate ale unui stat cu pretenții de mare putere, precum este Franța. Dilema politicului este de a alege dintre ofițerii instruiți/educați, unii potențial capabili de a fi investiți în domeniul rezervat politicului, și ofițerii cu competențe restrânse și, prin urmare, mai ușor de controlat¹⁴.

Germania reprezintă un caz cu totul special datorat istoriei sale din secolul XX. Noua armată a Republicii Federale Germania, creată în noiembrie 1955 - Bundeswehr, trebuia să se rupă total de filosofia militaristă de tip prusac care a condus armatele Reich-ului în cele două războaie mondiale. Pe de o parte, s-a urmărit o integrare aparte în cadrul Alianței Nord-Atlantice la nivelul conducerii strategice, iar pe de altă parte, s-a urmărit stabilirea unui parteneriat, din nou cu totul special, cu societatea civilă, urmărindu-se un statut special acordat militarilor.

În timpul dezbaterii privind constituirea Bundeswehr-ului, conceptul de *Innere Führung* (conducere morală și educație civică) era privit ca un mod de a reforma forțele armate printr-o îndepărtare conștientă de tradițiile anterioare și de a crea o relație civil-militar eficientă. *Innere Führung* ajută la reducerea la un nivel acceptabil a tensiunilor/ conflictelor dintre drepturile și libertățile individuale ale militarilor în calitate de cetățeni, pe de o parte, și cerințele îndatoririlor militare, pe de altă parte (în actul de conducere și în comportament, ofițerii superiori trebuie

să respecte demnitatea umană – baza ordinii constituționale germane). Conceptul promovează integrarea în stat și în societate a Bundeswehr-ului, ca instituție, și a tuturor militarilor, în mod individual, în calitate de cetățeni.

Obiectivele *Innere Führung* sunt: a face ca personalul militar să conștientizeze deplin bazele politice și juridice ale Bundeswehr-ului, precum și scopul și semnificația misiunii militare; a promova integrarea Bundeswehr-ului și a personalului său în stat și în societate, contribuind la cunoașterea și înțelegerea misiunii acestora de către opinia publică; a întări voința personalului militar de a-și îndeplini datoria în mod conștient și de a menține disciplina și coeziunea în cadrul forțelor armate; a oferi siguranța că structura internă a forțelor armate este organizată pe baza respectării demnității umane și a ordinii constituționale și legale și, în acest fel, a se facilita îndeplinirea efectivă a misiunii forțelor armate¹⁵.

Constituția Germaniei Federale prevede misiuni complexe pentru armată (articol 87), unele care transcend cadrului clasic de apărare a țării¹⁶:

- apărarea propriei țări și participarea în apărarea colectivă a NATO;
- acordă sprijin umanitar;
- participă în misiuni de căutare și salvare;
- acordă sprijin în caz de dezastru;
- acordă sprijin în cazul accidentelor;
- participă la menținerea ordinii publice, cu sau fără intervenție armată, astfel:
 - oferă asistență administrativă,
 - îndeplinește funcții de protecție,
 - sprijină poliția în situații de urgență.

Constituția interzice în mod clar orice acțiune militară care ar putea să distrugă relațiile pașnice dintre națiuni sau care să sprijine, în orice fel, agresiunea. Important de menționat este faptul că regulile dreptului internațional au întâietate în raport cu legislația de bază, inclusiv asupra prevederilor din Constituție; acest fapt are drept rezultat o serie de responsabilități și obligații specifice pentru guvern, cetățeni și, mai

ales, pentru militari. Așadar, rolurile și misiunile forțelor armate sunt clar definite și încadrate într-o bază legală detaliată; de asemenea, integrarea armatei în stat și societate urmează un set strict de reguli și este reglementată de o serie de proceduri detaliate de verificare.

Conform Constituției, forțele armate sunt înglobate în sistemul de separare a puterilor. Ca parte a executivului, acestea sunt obligate să respecte legea, justiția și să protejeze drepturile omului. O diferență față de alte state o reprezintă poziția de comandant suprem al forțelor armate germane: acesta nu este președintele federal, ci ministrul federal al apărării (articol 65a din Constituție), care este un înalt oficial civil. Ca membru al Guvernului federal, ministrul apărării trebuie să respecte autoritatea cancelarului federal în determinarea orientării politice generale¹⁷.

Faptul că armata germană este înglobată în ordinea constituțională a statului și controlată de aparatul executiv se reflectă, pe scurt, în următoarele¹⁸:

- în baza funcționării executive a statului, armata este subordonată liderului politic responsabil (ministrul apărării), parte a guvernului federal ca organ de stat;
- armata este supusă controlului parlamentar;
- ca orice altă instituție a statului, armata este supusă controlului judiciar;
- Biroul Federal de Audit controlează anual activitatea desfășurată de forțele armate și determină dacă fondurile alocate au fost administrate eficient.

Controlul parlamentar este exercitat de o varietate de organe și prin varii măsuri legislative. Cel mai important instrument, dreptul de a aproba bugetul anual, oferă Parlamentului german autoritatea de a asigura fonduri pentru personalul și înzestrarea forțelor armate. Puterea generală a Parlamentului este întărită de regula constituțională conform căreia structura organizațională generală a forțelor armate trebuie prezentată în buget. Acest fapt înseamnă că Parlamentul, anual, determină forța reală a armatei și definește o bază pentru asigurarea de fonduri suficiente.

Consiliul/Comisia pe probleme de apărare a Parlamentului exercită funcții speciale de control, fiind o comisie permanentă¹⁹:

- monitorizează exercitarea funcției de apărare a Guvernului;
- realizează demersurile preliminare pentru deciziile parlamentare în domeniul militar și de apărare;
- are puterea unei comisii de anchetă.

Mai mult, comisarul parlamentar al forțelor armate exercită controlul parlamentar și este responsabil pentru apărarea drepturilor fundamentale ale personalului militar. În crearea legislației militare, legiuitorii au oferit un set extins de reguli și reglementări legale care guvernează ordinea internă a armatei. Cerințele constituționale sunt concretizate de Legea pentru statutul legal al personalului militar, care este suplimentată de o varietate de alte coduri, regulamente și legi. Ca o decizie extrem de progresistă, legiuitorul a inserat în Constituție un articol în care spune că drepturile fundamentale ale personalului militar pot fi restricționate, dar doar în cazul în care este absolut necesar în vederea asigurării funcționării forțelor armate. Există structuri juridice independente care se asigură că armata se supune legii. Un principiu de bază este acela că membrii armatei, la fel ca orice alt cetățean, sunt supuși jurisdicției generale și, de asemenea, beneficiază de garanția protecției legale și de dreptul de recurs. Nu poate exista o jurisdicție independent militară, adică o jurisdicție produsă de autoritatea operațională a liderilor militari²⁰.

În ultimii ani, odată cu proliferarea fenomenului terorist și în Europa, în Germania au existat voci de pe eșichierul politic, în special din Uniunea Creștin-Democrată/Uniunea Creștin-Socială, care au solicitat crearea unui cadru legal specific pentru ca armata să poată fi implicată și pe teritoriul țării în operațiuni de „combatere a terorismului”. Wolfgang Schäuble (CDU) a pledat de pe această poziție, în perioada când a fost ministru de interne, iar Hans-Peter Friedrich

(CSU), la rândul său ministru de interne (2011-2013), nu pregeta să solicite același lucru, în condițiile în care complicata structură a aparatului de ordine publică la nivelul landurilor nu asigură, mereu, un răspuns destul de rapid în situații excepționale. Această poziție corespunde intenției de a extinde puterea statului (de la nivelul federal de conducere la cel regional) în anumite domenii, mai ales în cele legate de siguranța publică²¹.

Concluzii

Armata, instituție fundamentală a statului modern indiferent de tipul de regim politic, este ancorată în societate. De aceea, noțiunea de control democratic civil reprezintă cea mai importantă aplicație practică a teoriei relațiilor civil-militare. Relevanța și necesitatea controlului democratic asupra sistemului de securitate constituie, în spațiul euroatlantic, un subiect important, astfel că, în anul 1994 (Budapesta), în cadrul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, a fost statuat un *Cod de conduită privitor la relațiile civil-militare*. Așadar, mecanismul de control democratic asupra armatei conține, în mod concret, trei prevederi de bază²²:

1. prezumția normativă principală este că militarii nu trebuie să se implice direct în politica internă și că trebuie să rămână funcționari publici apolitici ai guvernului ales în mod democratic;

2. proiectarea și dezvoltarea politicii de apărare trebuie să se facă sub controlul autorităților civile, militarii urmând doar să implementeze aceste decizii;

3. decizia de implicare a forțelor armate în caz de crize, interne sau externe, trebuie făcută la ordinul autorităților civile.

Principalul aspect al funcției interne a forțelor armate este susținerea ordinii constituționale, a puterii politice alese în mod legal de către popor, prevenirea acțiunilor anticonstituționale de masă (cu atât mai mult a celor armate, violente); prin implementarea acestuia, armata poate exercita un rol „politic” democratic, în concordanță cu normele statului de drept.

Bibliografie

1. *Basic Law for the Federal Republic of Germany*, http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0679
2. BRYON-PORTET Céline, *Du devoir de soumission au devoir de désobéissance? Le dilemme militaire*, în „Res Militaris”, Vol. 1, No. 1/2010.
3. COHEN Samy, *La défaite des généraux - Le pouvoir politique et l'armée sous la Ve République*, Ed. Fayard (26 janvier 1994).
4. FLURI Philipp, JOHANSSON Anders, *Controlul parlamentar al sectorului de securitate. Principii, mecanisme și practici*, publicat de Centrul pentru Controlul Democratic al Forțelor Armate, Geneva, traducere certificată de Centrul de Studii Regionale, Editura ZIUA, București 2003.
5. FORCADE Olivier, Duhamel Emmanuel, Philippe Vial, *Militaires en République 1870-1962: les officiers, le pouvoir et la vie publique en France*, Paris: Publications de la Sorbonne, 1999.
6. GEORGELIN Jean-Louis, *The Pol/Mil Interface and War: The French at the Beginning of the Twenty-First Century*, The Oxford Handbook of War, Oxford University Press, 2012.
7. GOFFI R. Emmanuel, *Le sacrifice suprême: une approche critique de la construction d'un mythe*, Institut d'études politiques, Paris, 2015.
8. GOMBERT Tobias et al., *Manual de democrație socială. Statul, societatea civilă și democrația socială*, Friedrich-Ebert-Stiftung România, București, decembrie 2015.
9. De LA MAISONNEUVE Eric, *Le métier de soldat*, Economica, 2002.
10. NATO, „The Role of the Military in a Democracy”, Address by Major General H. Kujat, GEAF, Assistant Director Plans & Policy Division, International Military Staff,
11. <https://www.nato.int/docu/speech/1998/s980702h.htm>
12. SMITH Louis, *American Democracy and Military Power*, University of Chicago Press, Chicago, 1951.
13. SUR Serge, *Relations internationales*, Paris: Librairie Générale de droit et de jurisprudence, 3e édition, 2004.
14. ZULEAN Marian, *Militarul și societatea*, Editura Militară, București, 2008.

- ¹ Louis Smith, *American Democracy and Military Power*, University of Chicago Press, Chicago, 1951, p. 11, 32.
- ² Olivier Forcade, Emmanuel Duhamel, Philippe Vial, *Militaires en République 1870-1962: les officiers, le pouvoir et la vie publique en France*, Paris: Publications de la Sorbonne, 1999, p. 702.
- ³ Ibidem, p. 197.
- ⁴ Eric de La Maisonneuve, Le métier de soldat, *Economica*, 2002, p. 15.
- ⁵ Céline Bryon-Portet, Du devoir de soumission au devoir de désobéissance ? Le dilemme militaire, în *Res Militaris*, Vol. 1, No. 1, 2010, p. 3.
- ⁶ Ibidem.
- ⁷ Emmanuel R. Goffi, *Le sacrifice suprême: une approche critique de la construction d'un mythe*, Institut d'études politiques, Paris, 2015, p. 195.
- ⁸ Serge Sur, *Relations internationales*, Paris: Librairie Générale de droit et de jurisprudence, 3e édition, 2004, p. 56.
- ⁹ Jean-Louis Georgelin, *The Pol/Mil Interface and War: The French at the Beginning of the Twenty-First Century*, The Oxford Handbook of War, Oxford University Press, 2012, pp. 247-249.
- ¹⁰ Samy Cohen, *La défaite des généraux - Le pouvoir politique et l'armée sous la Ve République*, Editeur: Fayard (26 janvier 1994), p. 29.
- ¹¹ Emmanuel R. Goffi, op. cit., p. 200.
- ¹² Samy Cohen, op. cit., p. 31.
- ¹³ Henri Bentegeat, *Métier des armes: une porte se ferme*, în *Le Figaro*, 12 septembre 2013.
- ¹⁴ Emmanuel R. Goffi, op. cit., p. 199.
- ¹⁵ *Controlul parlamentar al sectorului de securitate. Principii, mecanisme și practici*, publicat de: Uniunea Interparlamentară. Centrul pentru Controlul Democratic al Forțelor Armate, Geneva, Redactori-șefi: Philipp Fluri (Elveția) și Anders B. Johnsson (Suedia). Traducere certificată de Centrul de Studii Regionale Editura ZIUA, București 2003, p. 109.
- ¹⁶ *Basic Law for the Federal Republic of Germany*, http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0679
- ¹⁷ Ibidem.
- ¹⁸ NATO, „The Role of the Military in a Democracy”, Address by Major General H. Kujat, GEAF, Assistant Director Plans & Policy Division, International Military Staff, <https://www.nato.int/docu/speech/1998/s980702h.htm>
- ¹⁹ Ibidem.
- ²⁰ Ibidem.
- ²¹ Tobias Gombert et al., *Manual de democrație socială. Statul, societatea civilă și democrația socială*, Friedrich-Ebert-Stiftung România, București, decembrie 2015.
- ²² Marian Zulean, *Militarul și societatea*, Editura Militară, București, 2008, p. 19.

INSTRUMENTELE SOFT POWER ALE F. RUSE ÎN EUROPA DE EST

*Mirel STANCU**

Abstract

Moscow's ability to develop different instruments and methods of manipulation in order to blur or reshape social perceptions and gain influence upon other states and societies continues to surprise and challenges the entire international community. The whole range of subversive means and actions show that Russian soft power apparatus efficiently develops its mission to plant seeds of doubt, confusion and distrust, in order to divide, polarize, demoralize or entice foreign audiences, especially in Eastern Europe. Russia has massively invested into this network of propaganda, which targets and exploits vulnerabilities, seeking to weaken and subdue the system of democratic values promoted by the West.

Keywords: *instruments, methods, information, soft power, propaganda, vulnerabilities.*

În ultimii 20 de ani, Kremlinul a construit și consolidat un aparat de război informațional complex care produce și diseminează propagandă, integrând actori la diverse niveluri de atribuire pentru a derula operațiuni informaționale la scară largă. Actorii propagandei ruse creează și vehiculează conținut pentru a genera confuzie, distragerea atenției, dezorientare sau neîncredere.

Primul nivel implică așa-numitele „canale albe” atribuite deschis, care includ agenții guvernamentale precum Ministerul rus al Afacerilor Externe și o multitudine de agenții media afiliate și controlate de statul rus, cum ar fi Sputnik, Russia Today (RT), Pervii Canal sau think-tank-uri finanțate de stat, precum Institutul Rus pentru Studii Strategice.

Al doilea nivel de producători și promotori de conținut este format din „canale gri” cu atribuire necunoscută, care acoperă website-uri conspiraționiste sau extremiste, agregatori de știri, portaluri de extremă stângă sau extremă dreaptă etc.

Actorii care se poziționează pe nivelul „negru” de atribuire – acoperit, în ceea ce se numește „the gray scale of deniability”, produc conținut pe platforme media on-line precum

Youtube, inducând, de asemenea, stări de frică, fobie sau decepție prin comentarii care amplifică conținutul produs de alte entități angrenate în schema manipulării. Acțiunile de trolling sunt utilizate pe larg de aparatul de propagandă rusă, în special în statele Europei de Est, pentru a influența activitatea social media, atitudinile în plan civic și politic, procesele care presupun interacțiunea dintre cetățean și stat etc.

Politica de creare și promovare a minciunilor și teoriilor conspirației în mass-media este activ aplicată de Moscova în plan extern, cu o atenție specială acordată statelor din spațiul ex-sovietic, UE și SUA. Metodele testate cu succes la nivel de politică internă, în F.Rusă, sunt, de asemenea, implementate pentru atingerea obiectivelor de politică externă ale țării. Aceasta include activitatea pe trend ascendent a trollilor ruși, care atacă articolele media din Occident, în speță cele care sunt critice la adresa regimului Putin, diseminează fake news și distorsionează fapte și evenimente pe canale de propagandă puternic finanțate de Kremlin, precum Sputnik și RT.

Liderii ruși au dezvoltat, totodată, contramăsuri cu scopul de a folosi dezinformări pe subiecte specifice de interes public, pentru

**Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

societățile din statele vizate. Conform generalului rus V. Gherasimov, în războiul informațional contemporan este esențial „*să înveți victoria de la învingători*” și, implicit, să-ți învingi adversarii cu propriile lor arme. O serie de canale media au misiunea de a expune vulnerabilitățile sau sensibilitățile societăților democratice, pentru a submina modelul de dezvoltare și stilul de viață din Occident.

Conceptul de „soft power” a fost pentru prima dată folosit de Vladimir Putin într-un articol din 2012 privind viziunea sa de politică externă, înaintea reinstalării în funcția de președinte, moment în care l-a prezentat drept „*un amestec de instrumente și metode utilizate pentru atingerea obiectivelor de politică externă, fără a recurge la arme, ci prin angrenarea informației și a altor pârghii de influență*”¹.

Pentru leadership-ul rus, instrumentarul soft power constituie un supliment valoros atașat puterii militare a Kremlinului, în măsură să manipuleze, submineze și să slăbească adversarii, să alimenteze neîncrederea în sistemul de valori occidentale, conjunctură propice erijării Rusiei într-o alternativă viabilă, capabilă să reprezinte adevăratele valori ale moralității.

Potrivit președintelui rus, Vladimir Putin, așa-numitele „ONG-uri” sunt în măsură să producă o intensificare a curentelor extremiste, separatiste sau naționaliste și, cel mai important, acestea pot manipula percepția socială, subminând stabilitatea politică și socio-economică a altor state². Pentru atingerea acestui obiectiv, decidenții ruși au pus bazele înființării unor noi instituții sau au reactivat organizații mai vechi, precum cele ce urmează:

1. Organizații culturale care promovează interesele strategice ale F. Ruse

Rossotrudnicestvo

Cunoscută sub denumirea oficială de Agenția Federală pentru Comunitatea Statelor Independente, pentru Compatrioții din afara țării și Cooperare Internațională Umanitară, organizația a fost înființată în 6 septembrie 2008, prin decret prezidențial. Aceasta activează sub jurisdicția Ministerului rus al Afacerilor Externe.³

În prezent, Rossotrudnicestvo este prezentă în 80 de state⁴ ale lumii, fiind reprezentată prin

97 de oficii: 72 centre culturale ruse în 62 de state și 25 de centre ale agenției, localizate în sediile ambasadelor F. Ruse din 21 de țări.

Rossotrudnicestvo a fost creată cu scopul oficial de a promova limba și cultura rusă în statele ex-sovietice, dar în timp și-a extins masiv sfera de activitate în multe alte țări de pe mapamond. Revigorarea instituției a survenit ca o reacție la activitățile agenției SUA pentru Dezvoltare Internațională – USAID.

În a doua parte a anului trecut, organizația a trecut printr-un proces de reformare și optimizare, odată cu instalarea în funcție a noului director, Evgheni Primakov (iunie 2020), în vederea îmbunătățirii performanțelor instituției – „*Am acceptat această funcție pentru că știu ce trebuie să fac acolo*”⁵, declara acesta pentru Sputnik. Numele său poate suna cunoscut, fiind nepotul fostului ministru al Afacerilor Externe și prim-ministru al Rusiei, Evgheni Primakov.

Una dintre prioritățile asumate încă de la începutul mandatului său în domeniul educației a fost reformarea sistemului de alocare a cotelor/locurilor gratuite în universitățile ruse pentru cetățeni din alte state - „*numărul cotelor se va majora - președintele (Vladimir Putin) a spus că vor fi mai multe. Până în 2023, numărul cotelor ar trebui să se dubleze*”⁶. Rossotrudnicestvo manifestă interes pentru atragerea de studenți străini cu un potențial intelectual peste medie, care să ajungă în Rusia la studii, iar ulterior să revină în statele de origine și să obțină funcții importante în stat și nu numai, în calitate de experți în diverse domenii de activitate.

Russkiy Mir

O altă piesă din puzzle-ul de instrumente soft power ale Kremlinului, pe dimensiunea ideologică, este organizația Russkiy Mir. În iunie 2007, V.Putin a semnat decretul privind crearea acestei fundații, cu scopul oficial de „*a promova limba rusă, ca moștenire națională și aspect esențial al culturii ruse și patrimoniului universal, sprijinind programele de studiu al limbii ruse în străinătate*”⁷.

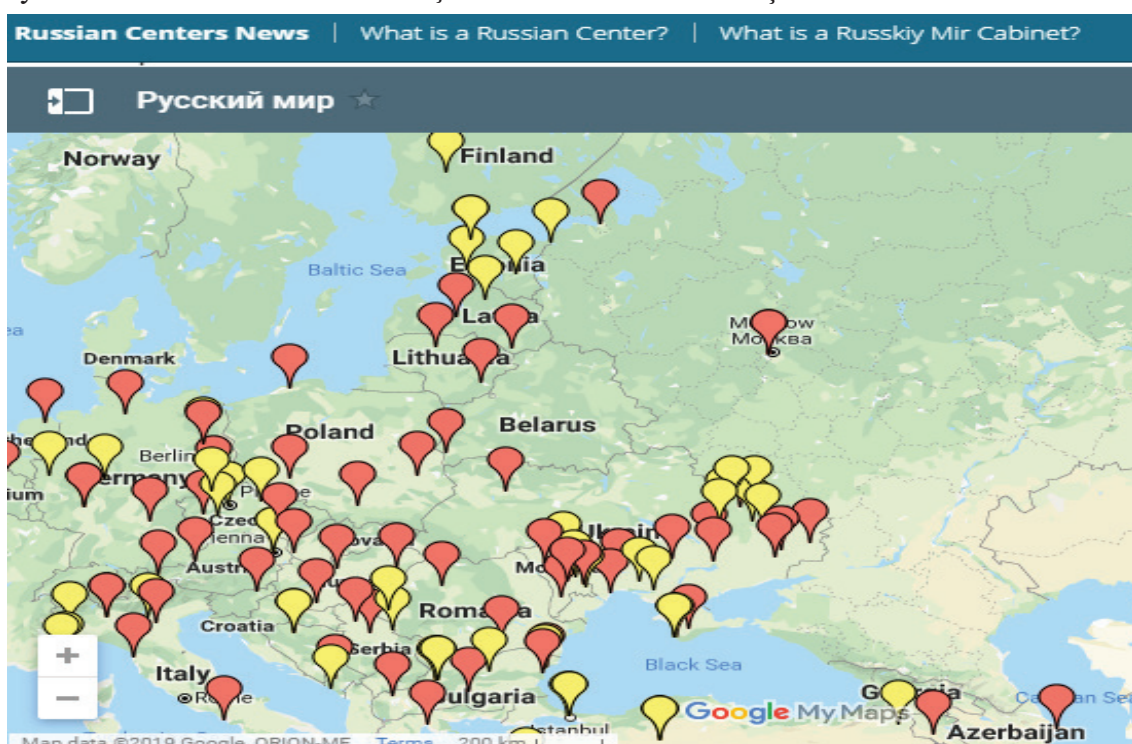
Pași importanți au fost realizați în ultimii ani pentru a extinde programele de promovare a limbii și culturii ruse la nivel mondial. În aprilie

2017, în discursul său de la tribuna Parlamentului rus, președintele Putin a evidențiat că „limba rusă nu doar conservă un întreg strat de creații și realizări, dar este de asemenea spațiul în care trăiesc milioane de oameni la nivel global, o comunitate care depășește granițele Rusiei”.⁸

Complementar atribuțiilor oficiale ale fundației, de a menține și dezvolta abilitățile lingvistice ale rusofonilor din afara țării și de a păstra apartenența culturală la „lumea rusă”, Russkiy Mir vizează extinderea influenței ruse în

Trebuie înțeles faptul că atunci când Kremlinul vorbește despre drepturile minorității ruse din statele baltice, Ucraina sau R.Moldova, sau când președintele rus pune chiar la îndoială existența unui stat ucrainean sau kazak, are în vedere ideologia „lumii ruse”.

Conceptul „Russkiy Mir” se referă la cei care vorbesc și gândesc rusește, oameni pentru care Moscova își asumă rolul de „putere protectoare”, justificând astfel eventuale intervenții de natură convențională sau hibridă în orice stat-gazdă a unor minorități rusofone.

Centre Culturale Ruse (roșu) și Oficii Russkiy Mir (galben) în Europa Centrală și de Est⁹.

statele cu comunități importante de vorbitori ai limbii ruse, pentru a facilita intervenția disimulată în diverse procese politice și socio-economice din țările țintă.

Cu alte cuvinte, Russkiy Mir nu este doar o agenție care promovează limba și cultura rusă în străinătate, dar și un concept ideologic cu valențe strategice menit să unească Rusia cu comunitățile rusofone de pe întreg globul.

În discursul său despre Crimeea, susținut pe 18 martie 2014, Vladimir Putin a justificat anexarea cu elemente esențiale din filosofia Russkiy Mir. El a vorbit despre ruși ca despre o „națiune divizată” și a subliniat „aspirațiile lumii ruse, ale Rusiei istorice de a restabili unitatea”⁹.

Fundația Gorceakov

A fost înființată sub denumirea oficială de Fondul de Diplomatie Publică „Alexander Gorceakov”, prin decret, pe data de 2 februarie 2010, în perioada mandatului prezidențial al lui Dmitri Medvedev.

Fundația Gorceakov este un alt instrument soft power al regimului de la Kremlin care are un rol special în promovarea intereselor de politică externă ale Moscovei, prin influențe în mediul politic, academic și social din statele vizate.

Dincolo de cuvintele care prezintă activitățile oficiale, așa cum este menționat pe propriul site - „Misiunea fundației constă în încurajarea dezvoltării domeniului de diplomatie publică și acordarea de sprijin pentru asigurarea unui climat

politic, public și de business favorabil”¹¹, trebuie să înțelegem că obiectivul principal al acestei organizații este acela de a crea și conecta grupuri de influență din diverse țări, care coordonează ONG-uri locale cu scopul promovării intereselor ruse în regiune, atât în mediul politico-diplomatic, cât și pe dimensiunea socio-culturală.

2. Rețeaua media de propagandă și dezinformare a Kremlinului

Era post-comunistă a oferit numeroase instrumente și canale de difuzare a propagandei ruse care nu au fost disponibile în perioada Războiului Rece¹². Mijloacele predominant folosite pentru propagarea informațiilor în afara granițelor în timpul URSS erau presa scrisă și emisia radio, care deși costisitoare nu reușeau să penetreze cu eficiență piețele media străine.

În prezent, posturile de radio ale statului și publicațiile afiliate, precum Radio Sputnik și Komsomolskaya Pravda, se dovedesc a fi concurenți redutabili ai agențiilor media din țările europene, mai ales pentru cele din Europa de Est (statele baltice, Ucraina, R.Moldova și Georgia). Internetul a facilitat difuzarea în masă a propagandei și a redus costurile, în timp ce s-a extins asupra unor audiențe exponențial mai mari, fapt imposibil de atins în era sovietică.

Odată cu revenirea în funcția de președinte în 2012, unul dintre obiectivele cheie ale lui V.Putin a fost dezvoltarea și diversificarea canalelor media în limbi străine, oficiale în statele țintă, pentru ca tot conținutul de propagandă pro-rusă să poată fi receptat de o audiență cât mai mare, prin eliminarea barierelor lingvistice crescând gradul de penetrare al piețelor media din Europa, America Latină etc.

Rusia a dezvoltat în ultimii 10 ani o rețea de platforme media finanțate de stat, producând conținut radio, materiale social media și știri tendențioase în limbile locale din peste 30 de țări ale lumii. Principalul scop al media pro-ruse a fost și rămâne cel de a furniza la scară globală perspectiva Kremlinului asupra evenimentelor,

ca o alternativă la realitățile prezentate de trusturi media occidentale precum CNN sau BBC.¹³

Sputnik este cel mai important canal media pro-rus și activează sub umbrela agenției Rossiya Segodnia, controlată de guvernul de la Moscova. Sputnik a fost lansat în 2014 pentru a oferi „o perspectivă alternativă”.¹⁴

Canalul a reprezentat substitutul agenției RIA Novosti și a Vocii Rusiei, vechiul serviciu internațional de radio deținut de guvernul rus (1993–2014). Acesta publică un volum imens de conținut manipulator sau tendențios pe social media, furnizând inclusiv transmisiuni radio în peste 30 de limbi cu circulație regională sau internațională¹⁵. Redacția Sputnik de limbă română, de la Chișinău, produce și promovează agresiv știri din sfera politică, socială sau economică în favoarea Moscovei sau care încearcă să minimalizeze investițiile europene, în special românești, în R.Moldova.

Russia Today a fost lansat în 2005, într-un efort susținut de penetrare a piețelor media străine și de formare a unei imagini pozitive a Moscovei în percepția a cât mai mulți exponenți ai societăților occidentale.¹⁶ Strategia rusă de prioritizare a acțiunilor informaționale în afara granițelor a fost implementată la finele anului 2014, când Moscow Times a raportat că bugetul RT va crește în 2015 cu 400 milioane dolari, în ciuda crizei economice.

Propaganda sovietică era limitată în plan acțional de relația directă cu ideologia comunistă, în timp ce RT a furnizat o platformă pentru discursuri politice diverse, fiind în măsură să își atribuie reputația de sursă alternativă de știri, atractivă în special pentru cei cu viziuni politice diferite de cele promovate mainstream.

Aplicând metode de targetare a emoțiilor, inclusiv a fricilor de natură socială și politică, RT a absorbit expertiza sovietică în materie de dezinformare, pe care a modernizat-o, fiind adaptată în prezent noilor instrumente media. De exemplu, când revoltele din Ucraina, cunoscute ca Euromaidan, au „erupt” în Kiev, RT activa

deja de aproape 9 ani, profitând de rețeaua de comunicații pentru a populariza poziția puterii de la Kremlin asupra evenimentelor și a influența percepțiile sociale din Ucraina și din alte state față de evenimente.¹⁷

În vara anului 2020, Russia Today a fost interzisă în Letonia și Lituania¹⁸ din cauza conexiunilor sale cu Dmitri Kiseliiov, unul dintre personajele obscure aflate pe lista de sancțiuni a UE pentru aportul la anexarea Crimeei de către Rusia în 2014. Mai exact, au fost interzise 7 canale componente ale rețelei operate de trustul media: RT, RT HD, RT Arabic, RT Spanish, RT Documentary, RT Documentary HD și RT TV, aflate, conform serviciilor de informații letone, „sub controlul efectiv” al lui D. Kiseliiov. Rețeaua RT promova în programele sale ideea că Letonia și Lituania sunt state eșuate și viza influențarea comunităților largi de etnici ruși care locuiesc în zona baltică.¹⁹

REGNUM – este o agenție de presă mai puțin cunoscută publicului din România, dar care promovează știri din Rusia și din plan internațional²⁰, în special din vecinătatea apropiată, ajungând prin intermediul altor canale și în spațiul informațional românesc. REGNUM a fost înființată pe 22 iulie 2002, iar în prezent deține filiale atât în F.Rusă (Moscow, Sankt Petersburg), cât și în alte țări partenere – Erevan (Armenia).²¹

Conform unor rapoarte ale Serviciului de Securitate estonian (KaPo), Regnum a fost proiectat ca un instrument de propagandă ostilă care opera sub directivele administrației de la Kremlin, fiind o umbrelă a operațiilor secrete ale Rusiei în state din proximitatea granițelor rusești. S-a constatat că dinamica informațională era coordonată de agenda geopolitică a Rusiei și interesele sale strategice.

Un exemplu foarte elocvent a fost implicarea Regnum în stimularea curentelor de opoziție față de planurile de independență energetică din țările baltice, având o largă contribuție la votul

lituanian predominant negativ²² (63%) în cadrul referendum-ului privind amplasarea unei noi centrale nucleare în Visaginas, în estul țării.²³

De asemenea, există o serie de canale rusești de televiziune cu emisie regională sau internațională: Pervii Canal, NTV, Russia 24, care deși au fost blocate în unele state ex-sovietice (ex.: Ucraina), retransmit în altele (ex.: Republica Moldova). NTV emite în toate statele baltice, în timp ce postul Russia 24 este prezent în Lituania, Letonia și Polonia.²⁴

În presa scrisă, cel mai important vector de propagandă este **Komsomolskaya Pravda (KP)**. Fondat încă în 1925, ziarul deține în prezent și un post radio – kp.ru/radio. Publicația este accesibilă în special țărilor din spațiul ex-sovietic, fiind foarte influentă în Ucraina, Republica Moldova și Belarus, dar și în mediul comunităților rusofone din statele baltice. În total, ziarul este distribuit în 53 țări.²⁵

Rețeaua de propagandă rusească lucrează ca un organism, fapt demonstrat chiar și de legăturile la vedere, oficializate prin diverse acorduri publice. De exemplu, în octombrie 2018, Russia Today și Rossotrudnichestvo au semnat un acord pe termen lung în sfera cooperării umanitare.

Dmitri Kiseliiov, director al Russia Today, sublinia cu acea ocazie legătura specială dintre organizații: „*Între noi și Rossotrudnichestvo este un parteneriat durabil, o adevărată prietenie și acest acord nu doar reglementează interacțiunile noastre în multiple direcții, dar va deveni o bază solidă pentru noi inițiative comune*”²⁶, accentuând faptul că ambele structuri posedă o expertiză vastă în domeniul activităților internaționale și dețin propriile canale de comunicare cu audiențe externe.

Concluzii

Țările Europei de Est, de la statele baltice până la cele caucaziene, reprezintă un spațiu tampon între spațiul euroatlantic și lumea rusă, o zonă în care, din cauza interacțiunilor de ordin

istoric sau a conexiunilor etnolingvistice cu Rusia, aparatul de propagandă al Moscovei deține numeroase pârgii de acțiune în sfera influenței și manipulării.

Această regiune este mai vulnerabilă în fața ingerințelor „*soft power*” de la Est, fie că vorbim de acțiuni subversive desfășurate prin intermediul organizațiilor non-guvernamentale cu caracter cultural/umanitar, fie că ne referim la instrumentele media de ordin digital sau tradițional. Această vulnerabilitate este amplificată de gama largă de narative care pot fi exploatate în mediul socio-politic din aceste state, schimbările și problemele conexe tranziției specifice erei post-comuniste.

Pe lângă organizațiile prezentate, trebuie identificate și monitorizate cutiile de rezonanță, acele canale sau entități care joacă rolul de sateliți, sub-elemente *proxy* din țările vizate, și care consolidează influența organelor *soft power* ale Moscovei în zonă.

Deși au fost întreprinse măsuri de contracarare a influenței maligne a Rusiei în regiune, țările din vecinătatea răsăriteană și cele care formează flancul estic al NATO și UE mai au încă de implementat multe măsuri, inclusiv programe de educație media, pentru a crește reziliența societală și nivelul de cunoaștere și conștientizare în ceea ce privește identificarea și combaterea acțiunilor subversive ale Rusiei în regiune.

Bibliografie:

1. <https://apnews.com/article/0c6cf24233c7097d4d7bd89697894a60>
2. <https://carnegieendowment.org/2017/12/14/return-of-global-russia-analytical-framework-pub-75003>
3. <https://www.cima.ned.org/publications/last-gasp-empire-russias-attempts-control-media-former-soviet-republics>
4. <https://dgap.org/en/article/getFullPDF/28043>
5. <https://www.euractiv.com/section/elections/news/lithuania-swings-left-abandons-nuclear-plant-project/>
6. <https://www.euronews.com/2020/07/09/lithuania-follows-latvia-in-banning-russian-broadcaster-rt>
7. <https://euvsdisinfo.eu/three-things-you-should-know-about-rt-and-sputnik/>
8. <https://gorchakovfund.ru/en/about/>
9. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24203>
10. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>
11. https://en.wikipedia.org/wiki/REGNUM_News_Agency
12. http://www.media-diversity.org/en/additional-files/documents/Monitoring_report_Russian_TV.pdf
13. <https://www.rferl.org/a/belarus-regnum-news-agency-russia-convicted-inciting-hatred/29014830.html>
14. <https://ro.sputnik.md/Russia/20200625/30726751/Noul-sef-al-Rossotrudnicestvo-despre-planurile-de-viitor---detalii.html>
15. <https://ro.sputnik.md/Rusia/20200925/31809326/Studii-Rusia-studenti-straini.html>
16. <https://sputnik.md/russia/20181003/22244410/Rossija-segodnjai-w.rt.com/news/rianovosti-overhaul-putin-960/>
19. <https://www.rt.com/news/233163-ukraine-maidan-february-timeline/>
20. <https://rusemb.org.uk/press/612>
21. https://valdaiclub.com/a/highlights/vladimir_putin_on_foreign_policy_russia_and_the_changing_world/
22. <http://rs.gov.ru/en/contacts/inworld>
23. <https://russkiymir.ru/en/rucenter/>

¹ <https://rusemb.org.uk/press/612>.

² https://valdaiclub.com/a/highlights/vladimir_putin_on_foreign_policy_russia_and_the_changing_world/

³ <http://rs.gov.ru/en/about>

⁴ <http://rs.gov.ru/en/contacts/inworld>

⁵ <https://ro.sputnik.md/Rusia/20200625/30726751/Noul-sef-al-Rossotrudnicestvo-despre-planurile-de-viitor---detalii.html>

⁶ <https://ro.sputnik.md/Rusia/20200925/31809326/Studii-Rusia-studenti-straini.html>

⁷ <https://russkiymir.ru/en/fund/>

- ⁸ <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24203>
- ⁹ <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>
- ¹⁰ <https://ruskiymir.ru/en/rucenter/>
- ¹¹ <https://gorchakovfund.ru/en/about/>
- ¹² <https://dgap.org/en/article/getFullPDF/28043>
- ¹³ <https://carnegieendowment.org/2017/12/14/return-of-global-russia-analytical-framework-pub-75003>
- ¹⁴ <https://euvsdisinfo.eu/three-things-you-should-know-about-rt-and-sputnik/>
- ¹⁵ <https://www.rt.com/news/204231-sputnik-news-agency-launched/>
- ¹⁶ <https://www.rt.com/news/rianovosti-overhaul-putin-960/>
- ¹⁷ <https://www.rt.com/news/233163-ukraine-maidan-february-timeline/>
- ¹⁸ <https://www.euronews.com/2020/07/09/lithuania-follows-latvia-in-banning-russian-broadcaster-rt>
- ¹⁹ <https://apnews.com/article/0c6cf24233c7097d4d7bd89697894a60>
- ²⁰ <https://www.rferl.org/a/belarus-regnum-news-agency-russia-convicted-inciting-hatred/29014830.html>
- ²¹ https://en.wikipedia.org/wiki/REGNUM_News_Agency
- ²² <https://www.euractiv.com/section/elections/news/lithuania-swings-left-abandons-nuclear-plant-project/>
- ²³ <https://www.cima.ned.org/publications/last-gasp-empire-russias-attempts-control-media-former-soviet-republics>
- ²⁴ http://www.media-diversity.org/en/additional-files/documents/Monitoring_report_Russian_TV.pdf
- ²⁵ Publicația produce conform site-ului oficial - www.kp.ru/about, aproximativ 46 milioane de exemplare/lună. Portalul on-line este vizitat de peste 20 milioane de persoane lunar.
- ²⁶ <https://sputnik.md/russia/20181003/22244410/Rossija-segodnjai-Rossotrudnichestvo-acord-parteneria-strategic.html>

SOCIAL MEDIA - OPORTUNITATE ÎN ACTIVITATEA DE INTELLIGENCE ?

*Alina-Elena DUMINICĂ**

Abstract

Nowadays, information is sold, bought, processed, disseminated, received, becoming a real input, and the forms through which it can be accessed by intelligence services are becoming more and more varied and adapted to technological evolution. Information is intelligence service' raw material, services that have somehow been forced out of anonymity precisely because of this need for knowledge and legitimacy of their existence in a knowledge society. The one who controls the information has the power. For an intelligence service, the permanent concern is to inform the decision-maker, fully, correctly and efficiently so that access to the various channels of collection must be made timely and sometimes to the extent of the law.

Keywords: *Information, intelligence services, knowledge society, social media, legitimacy*

„Căutați inteligență și discernământ și, cel mai important, capacitatea de a anticipa, de a vedea ce se ascunde după colț. Căutați loialitate, integritate, energie, motivație, o personalitate echilibrată și dorința de a vedea lucrurile finalizate.”

Colin Powell

Context

Astăzi, mai mult ca oricând, suntem martorii unei demonstrații de volatilitate a mediului de securitate în care trăim, fapt ce generează și va genera noi abordări și schimbări de paradigmă atât în teoria, cât și în practica de securitate. Diversitatea și dinamica mediului de securitate au generat schimbări de paradigmă în abordarea conflictului prin translatarea acestuia în mediul non-cinetic, unde dimensiunea fizică este înlocuită de componentele informațională, virtuală, cognitivă și umană.

Dilema mediului confrunțațional în acest context este *cât și în ce măsură* statele pot genera securitate atât în plan intern, cât și extern și, cel mai important, dacă se pot adapta și își pot reconfigura sistemul de securitate pentru a anticipa, preveni și gestiona noile amenințări (hibride sau nu) generate de un adversar neconvențional.

Odată cu dezvoltarea tehnologiilor informatice și de comunicare au fost declanșate schimbări și în societatea în care trăim, de la societatea informatică a anilor '70, trecând prin societatea informațională (sfârșitul sec. XX și începutul sec. XXI) și ajungând, în prezent, la societatea bazată pe cunoaștere. Internetul este un fenomen social, care produce modificări la adresa securității societății, în special din perspectiva globalizării și a accesului facil la informație de orice natură și spectru, cunoaștere.

În acest context, rolul unui serviciu de informații crește exponențial și îl obligă să se adapteze noilor trenduri, chiar dacă structura organizațională este rigidă și cu limitări.

În prezent s-a ajuns la un consens solid în privința faptului că soluțiile la provocările strategice de securitate cu care ne confruntăm

**Expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

nu mai sunt pur militare. Acest lucru se poate observa în manifestările de natură hibridă a amenințărilor la adresa securității statelor care, în fond, au ca țintă principală schimbarea opiniei publice în direcția intereselor agresorului. Astfel, rolul serviciilor de informații este definitoriu atât din perspectiva ofensivă (agresor), cât și din cea defensivă (agresat), iar abordările acestora¹ trebuie să fie conforme cu nevoile beneficiarului.

Ce este social media și cum poate fi exploatată de către serviciile de informații (SOCMINT)

În prezent, omenirea se află în faza societății cunoașterii, a cărei caracteristică esențială nu este atât cantitatea de informații deținute, cât ce se poate face cu informația deținută, care trebuie în mod imperativ să acceseze o nouă cunoaștere. Informația este ceva extern, care într-o formă sau alta, se pune la dispoziția noastră. Capacitatea de a colecta și analiza informații a existat de-a lungul istoriei umane, însă, în prezent, ideea societății cunoașterii se bazează pe creșterea vastă a creării de date și diseminării informațiilor care rezultă din inovația tehnologiilor informaționale.

Dezvoltarea rapidă a Internetului și *world wide web*-ului, precum și extinderea mijloacelor mobile de comunicații, au schimbat semnificativ modul în care oamenii primesc informații, exprimă opinii și interacționează, atât social, cât și profesional. Multitudinea și accesibilitatea surselor deschise au adus noi oportunități pentru un serviciu de informații, *New media* demonstrându-și capabilitatea de a asigura o bază deosebit de valoroasă pentru o orientare rapidă a analistului și a consumatorului de intelligence, ajutând în procesul de stabilire a cerințelor de colectare de informații.

Unul dintre cei mai importanți vectori de globalizare, Internetul, a cucerit lumea și a modificat radical structura mass-media și modul de manifestare în mediul virtual. În zilele noastre, știrile sunt disponibile constant oriunde în lume și sunt actualizate instant pe măsură ce apar evenimente. Atunci când societatea dezvoltă și adoptă noi metode de comunicare și organizare - cum ar fi social media - instituțiile publice, inclusiv

serviciile de informații, au responsabilitatea de a reacționa și de a se adapta.

Social Media Intelligence (SOCMINT) poate deveni o oportunitate, care aduce cu ea provocări pe măsură, pentru comunitatea de informații care are nevoie să gestioneze informațiile în contextul exprimării tot mai intense a individului în mediul online. În acest sens, putem considera, astăzi, social media un domeniu de exploatat de către un serviciu de informații, care ar putea să devină o capabilitate similară HUMINT, SIGINT, OSINT, TECHINT, MASINT etc.? Acest lucru deja se întâmplă prin OSINT, capabilitate de intelligence ce folosește surse deschise media omologate. Social media constituie un domeniu subsidiar OSINT, ce poate fi exploatat independent prin utilizarea directă a unor surse de tip Facebook, Twitter, VKontact etc. sub denumirea de SOCMINT.

În special în practică, OSINT a depășit bariera surselor media tradiționale, a datelor oficiale, a literaturii gri și a mediilor academice, incluzând în evaluările sale și produsele create, promovate și distribuite în spațiile de interacțiune socială. La nivel de doctrină națională, termenul de SOCMINT este puțin uzitat spre deloc, deși acesta a fost teoretizat în lucrări de specialitate de către Sir David Omand² încă din anul 2012, după revoltele din Londra din anul 2011³.

Astfel, termenul SOCMINT este definit ca fiind un ansamblu de aplicații, tehnici și capabilități obținute prin intermediul colectării și utilizării datelor obținute din social media.⁴ SOCMINT reprezintă procesul prin care se identifică, colectează, validează și analizează date obținute din social media, utilizându-se metode non-intruzive și/sau intruzive, în scopul elaborării de produse de intelligence care să reducă „necunoscutul“ din ecuația procesului de decizie. În mediul operațional, ar susține cunoașterea în timp aproape real și ar lansa semnale privind evenimente în curs de desfășurare, devenind relevant în două dintre funcțiile intelligence-ului – avertizarea timpurie și informarea operativă.

Social media a deschis numeroase oportunități pentru investigații, cercetări și screening online datorită cantității mari de

informații utile aflate într-un singur loc și a modului facil de accesare. De exemplu, putem obține o mulțime de informații despre o persoană aflată în celălalt colț al lumii doar prin verificarea paginii sale de Facebook⁵. Astfel de informații includ adesea conexiunile persoanei de interes, puncte de vedere politice, religie, etnie, țara de origine, imagini și videoclipuri personale, numele soțului (sau starea civilă), adresele de acasă și de serviciu, locațiile frecvent vizitate, activitățile sociale (de exemplu, vizite, teatru și restaurant), istoricul muncii, educația, datele importante ale evenimentelor (cum ar fi data nașterii, data absolvirii, data relației sau data la care începe sau încheie un contract de muncă) și interacțiunile sociale.

Astfel, SOCMINT poate fi apreciat ca un concept interdisciplinar care poate fi interfață între două capacități de culegere (SIGINT și OSINT), dar care să vină și în sprijinul celorlalte capacități (HUMINT, IMINT, TECHINT, MASINT etc.) prin datele pe care le poate pune la dispoziția acestora.

Ce poate oferi un site de socializare și sub ce formă se manifestă comunicarea? Datele disponibile pe site-urile de socializare pot fi clasificate în două categorii, conținutul/mesajul original postat de utilizator (text/imagini/video) și meta-datele asociate conținutului original (data, ora, localizare asociate). Interacțiunile social media pot lua diferite forme: postare/comentariu⁶, răspuns⁷, conținut multimedia⁸, interacțiuni sociale, meta-date⁹.

Ne-m referit la social media ca platforme de socializare, fără însă a le defini clar, acestea reprezentând însă mai mult decât Facebook sau Twitter. Din cercetările făcute, pe scurt, în categoria platformelor de socializare putem include:

- rețele sociale ce permit conectare interpersonală sau partajare de informații și idei (cum sunt Facebook și LinkedIn);
- partajare fotografii (Instagram, Flickr);
- partajare video (YouTube, Facebook, Twitter);
- bloguri - acestea sunt un tip de website-uri informaționale ce conțin postări pe anumite

subiecte de interes în mod cronologic (WordPress, Blogger);

- microblog - permite utilizatorilor să publice un paragraf text de dimensiuni mici ce poate fi asociat cu o imagine, video sau link (Twitter);

- forum-uri - printre cele mai vechi forme de manifestare a social media, prin intermediul cărora utilizatorii schimbă idei, participă la discuții sub formă de mesaje (Reddit¹⁰);

- jocuri sociale on line;

- marcarea socială/etichetarea, serviciu on line care permite utilizatorilor să adauge, să adnoteze, să editeze și să partajeze marcate documentelor web (Twitter, Pinterest, Dribbble¹¹, Spotify,¹²Slashdot¹³);

- revizuirea produsului/serviciului, (oferă feedback pentru un produs/serviciu folosit).

Pe scurt, am lămurit câteva aspecte privind această potențială capacitate, însă ce *know how* poate aduce în sprijinul operațiilor, alături de celelalte capacități, astfel încât să poată fi considerată, în mod legitim, o capacitate de intelligence? SOCMINT poate oferi, cu costuri minime, informații despre evenimente de la fața locului și, instant, poate aduce o conștientizare a situației în timp real, poate conduce acțiuni de cercetare pentru a determina o cât mai bună înțelegere asupra unui fenomen/curs de acțiune/decizie, poate obține informații din interior pe baza unor identități virtuale, poate anticipa trenduri, decizii, intenții și, totodată, poate preveni anumite acțiuni etc.

Utilizarea SOCMINT de către serviciile de intelligence oferă o serie de oportunități, dar implică și provocări. Ca orice capacitate de intelligence, culegerea este însoțită de un proces de analiză fie ea și primară, pentru a oferi produsului informativ expertiză, validitate, veridicitate și utilitate, precum și o direcționare a culegerii eficiente.

Nu întotdeauna rezultatul poate fi intelligence acțional, deoarece mediul on line este supus unui nivel ridicat de dezinformare, ceea ce face greu de determinat, de cele mai multe ori, veridicitatea informațiilor obținute. Soluția, ca și în cazul celorlalte capacități, este de a

verifica și confirma informațiile prin intermediul a cel puțin o capabilitate de culegere. O altă provocare a SOCMINT, pe lângă veridicitate, este confidențialitatea, public versus privat, ceea ce implică legalitatea acțiunilor.

Literatura de specialitate consemnează două mari forme de Social Media Intelligence: Open SOCMINT (obținut prin mijloace și metode non-intruzive) și Surveillance SOCMINT (obținut prin mijloace și metode intruzive, reglementate de un cadru legal)¹⁴.

Aprecieri finale

Ceea ce este nou acum este, pe de o parte, viteza cu care se înnoiesc cunoștințele, faptul că volumul de cunoștințe pe care îl avem la dispoziție se dublează la fiecare cinci ani, și pe de altă parte, natura forței motrice care animează schimbarea (depășește lumea tehnologiilor informaționale). Cunoașterea nu mai este doar o componentă a lumii moderne, ci devine un principiu organizațional de bază al existenței noastre. Trăim într-o societate a cunoașterii pentru că ne organizăm realitatea socială pe baza cunoașterii de care dispunem.

Fără aer un om ar rezista câteva minute, fără informație, în schimb, poate rezista zile sau luni, însă acest lucru ar duce la izolare. Informația este necesară pentru a face față unor situații previzibile sau imprevizibile. Mai mult, informația poate conferi un sentiment de siguranță și, în mod cert, conduce la o economie de timp. În acest sens, oportunitățile pe care le oferă era informațiilor, prin rețelele de socializare, sunt remarcabile; din această perspectivă, a lua în calcul o nouă capabilitate precum SOCMINT ar veni în sprijinul procesului de culegere și ar putea conferi caracteristica mult dorită de anticipare, însă trebuie să fie necesară și legitimă, în același timp. Pe de altă parte, orice guvern care uzitează/ va uzita SOCMINT trebuie să adopte o abordare proactivă bazată pe respectarea drepturilor omului și principiile asociate de responsabilitate, proporționalitate și necesitatea acestor acțiuni.

Bibliografie

1. Strategia de apărare națională pentru perioada 2020-2024, https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf
2. POPESCU, Veronica Adriana; Popescu Gh. Cristina Raluca; Popescu N. Gheorghe, "Societatea bazată pe cunoaștere: trecut, prezent și viitor" – București, Editura Mustang, 2011.
3. <http://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.5-62005/OSCAR%20HOFFMAN,%20ION%20GLODEANU-1.pdf>, Oscar HOFFMAN, Ion GLODEANU, „Societatea/Economia bazată pe cunoaștere”.
4. http://revistaie.ase.ro/content/18/dana_iata.pdf. https://www.academia.edu/1095328/Managementul_cuno%C8%99tin%C8%9Belor_%C3%AEn_societatea_bazat%C4%83_pe_cunoa%C8%99tere.
5. <https://intelligence.sri.ro/intelligence-societatea-cunoasterii/>.
6. https://cogito.ucdc.ro/nr_2/16%20-%20Stefan%20Iancu%20-%20SOCIETATEA%20CUNOASTERII%20NECESITA%20GANDIRE.pdf.
7. <http://www.agir.ro/buletine/2675.pdf>, Ing. dipl. Nicolae FILDAN "Tranziția spre societatea cunoașterii. puncte de vedere și propuneri de abordare
8. <https://www.linkfluence.com/blog/social-media-intelligence>
9. https://www.researchgate.net/publication/262869934_Introducing_social_media_intelligence_SOCMINT/link/5703ebaf08ae74a08e245b3c/download
10. <https://www.secjuice.com/social-media-intelligence-socmint/>
11. <https://intelligence.sri.ro/socmint-oportunitati-limitate/>
12. http://www.ceswp.uaic.ro/articles/CESWP2015_VII2A_IVA.pdf
13. <https://intelligence.sri.ro/intelligence-societatea-cunoasterii/>.
14. <http://www.alliance4usefulevidence.org/assets/Social-Media-and-Public-Policy.pdf>
15. <http://www.theguardian.com/technology/2012/apr/24/former-spy-chief-laws-snooping>.
16. <https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/social-medium-intelligence>

- ¹ *Perspectivă* - ceea ce se întrevide ca posibil, realizabil în viitor; posibilitate de dezvoltare, de realizare în viitor a ceva sau a cuiva (DEX 2009).
- ² Un funcționar de rang înalt al comunității de intelligence din Marea Britanie.
- ³ Protestele din Londra s-au desfășurat între 06-10.08.2011, în mai multe orașe britanice, conflictul fiind declanșat de moartea lui Mark Duggans, un cetățean de culoare împușcat în împrejurări necunoscute de poliția britanică. Au fost incendiate mai multe clădiri și au fost arestați inițial peste 450 de persoane. La început a avut loc o demonstrație pașnică a unor cetățeni nemulțumiți de nedreptățile sociale, de rata ridicată a șomajului și lipsa de perspective a tinerilor, demonstrația a fost urmată de acte de violență la care au participat și tineri minori. Actele de violență au durat câteva zile și au cuprins, printre altele, orașele Londra, Liverpool, Birmingham, Manchester și Bristol. În aceste orașe au fost incendiate clădiri, mașini, au avut loc acte de vandalism și jafuri care au culminat cu moartea a 5 persoane. În total au fost arestate peste 1.800 de persoane care au participat la aceste acte de violență. Potrivit mai multor criminologi, aceste revolte ar fi pornit de la dependența de bunăstare, excluderea socială, tineri fără tați, reducerea cheltuielilor bugetare, slaba organizare a poliției, rasism, muzica rap și subcultura, lipsa posibilităților de consum, oportunist, tehnologie și rețelele sociale.
<https://www.theguardian.com/uk/2011/aug/07/totthem-riots-peaceful-protest>, <https://www.bbc.co.uk/news/uk-14436499>. Accesate la data de 02.09.2020.
- ⁴ https://www.researchgate.net/publication/262869934_Introducing_social_media_intelligence_SOCMINT/link/5703ebaf08ae74a08e245b3c/download accesat la data de 25.08.2020.
- ⁵ Atâta timp cât neglijează măsurile de securitate și confidențialitate puse la dispoziție de către pagina de social media.
- ⁶ Oamenii accesează site-urile sociale pentru a posta sau scrie paragrafe de text care pot fi văzute de alți utilizatori. Astfel de postări pot include, de asemenea, informații geografice ale utilizatorului (în Facebook, ei numesc această caracteristică „Check in”)
- ⁷ Mesaj text (poate fi și o imagine, un videoclip sau adresă URL) care răspunde la postarea unui alt utilizator.
- ⁸ Imagini și videoclipuri.
- ⁹ Data, ora la care a fost încărcată o postare, acceptată o prietenie, geo-localizare, tipul de dispozitiv utilizat etc.
- ¹⁰ <https://www.reddit.com/>;
- ¹¹ <https://dribbble.com/>;
- ¹² <https://www.spotify.com/>;
- ¹³ <https://slashdot.org/>;
- ¹⁴ <https://intelligence.sri.ro/socmint-opportunitati-limitate/>, accesat la data de 02.09.2020.

RĂZBOIUL ELECTRONIC – COMPONENTĂ DE BAZĂ A RĂZBOIULUI INFORMAȚIONAL

*Cristian DAVID**

Abstract

In recent conflicts, the simple military exploitation of the battlefield seems more and more awkward and inappropriate. Nowadays, victory refers increasingly to hearts, minds and perceptions. Today, success requires dominating the electromagnetic environment to ensure judicious application of military capability and the informational environment to ensure the dissemination, exploitation or banning of information. We have entered the age of electronic warfare, which tends to become a decisive factor in a modern war. Both in the present and in the future, the electronic warfare is and will remain an important source of timely, reliable and useful information for military and political-military leadership structures in times of peace, crisis and military conflict.

Keywords: *electromagnetic spectrum, electromagnetic environment, cyberspace, electronic warfare.*

Mediul strategic

Prosperitatea și securitatea națiunilor se va baza pe utilizarea spectrului electromagnetic pentru realizarea avantajului strategic și pentru consolidarea instrumentelor de putere ale unei națiuni. În secolul XXI, elementele puterii naționale ale unui stat – diplomația, economia, politica, componenta informațională și de impunere a legii - vor funcționa într-un mediu global caracterizat de interdependență socio-economică, incertitudine, complexitate și schimbări continue. În acest mediu, prosperitatea și securitatea națiunilor se va baza pe utilizarea spectrului electromagnetic (EMS)¹ pentru a obține avantajul strategic și pentru a consolida instrumentele puterii naționale.

Spectrul electromagnetic transcende granițele geopolitice, ceea ce face necesară utilizarea și disponibilitatea acestuia în exercitarea guvernării și securității, în desfășurarea comerțului. Prin urmare, specialiștii spectrului electromagnetic trebuie să ofere autorităților naționale opțiuni

flexibile și sigure privind utilizarea acestuia. Națiunile trebuie să dețină superioritatea EMS pentru a asigura libertatea de acțiune în toate domeniile și pentru a interzice același lucru adversarilor lor. Trebuie să existe o integrare deliberată a războiului electronic tradițional, activităților cyber și de management al spectrului în toate domeniile și în toate mediile operaționale.

În domeniul **securității naționale**, obiectivul militar strategic este de a asigura superioritatea strategică în toate domeniile, incluzând aici și superioritatea asupra utilizării EMS ca mijloc care să permită libertatea de acțiune în toate domeniile, și care să interzică, în schimb, aceeași libertate de acțiune unui adversar potențial. Este esențial ca elementele puterii de luptă să fie pregătite în mod corespunzător pentru operații într-un mediu electromagnetic disputat și aglomerat. Războiului electronic (EW)² își realizează obiectivele prin integrarea atacului electronic (EA)³, protecției electronice (EP)⁴, controlului spectrului electromagnetic (EMC)⁵ și sprijinului electronic (ES)⁶. Aceste patru activități

*Expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

distincte trebuie să se sincronizeze în cadrul elementelor puterii de luptă din toate domeniile și să armonizeze organizații, personal, capacități și resurse pentru a îndeplini obiectivul militar strategic.

Lipsa granițelor geopolitice și naturale ale spectrului electromagnetic permite apariția și manifestarea rapidă a operațiilor specifice mediului electromagnetic aproape oriunde. Viteza cu care se deplasează informațiile, având ca suport spectrul electromagnetic, se apropie de viteza luminii. În cadrul unui conflict, viteza de reacție este o sursă a puterii de luptă, iar când națiunile exploatează această caracteristică efectele constau în creșterea eficienței și productivității. Utilizarea spectrului electromagnetic permite comandanților organizațiilor militare, prin utilizarea sistemelor informaționale din structurile proprii, oportunități în luarea rapidă a deciziilor, conducerea operațiilor și obținerea efectelor la viteze de neatins altădată.

Dar, așa cum afirmă trei reputați specialiști în domeniul informațional militar, „Ca în orice domeniu de activitate, și în cel privind informațiile și sistemele informaționale există anumite vulnerabilități, adică părți slabe și slăbiciuni ale sistemului, infrastructurii, mediului de control sau proiectării rețelelor, care nu sunt generate de acțiunile adversarilor, ci de soluțiile proprii adoptate, ce pot fi atacate relativ ușor și exploatare pentru a deteriora integritatea aceluia sistem”⁷.

Susținerea și evoluția spectrului electromagnetic constau în eforturi neîntrerupte care necesită operații continue, resurse semnificative și un răspuns mult mai cuprinzător și rapid la provocările neobișnuite. De exemplu, răspunsul la dispozitivele explozive improvizate (IED) în Irak și Afganistan a evidențiat o necesitate internațională pentru un accent sporit al controlului EMS. Fratricidul electromagnetic rezultat ca urmare a cerințelor concurente privind utilizarea spectrului electromagnetic, a subliniat necesitatea critică de îmbunătățire a gestionării

spectrului coaliției și asigurării serviciilor multiple.

Scopul primordial este de a se asigura că luptătorii din toate domeniile sunt pregătiți în mod corespunzător pentru operații într-un mediu electromagnetic disputat. Realizarea acestui obiectiv necesită concepte și doctrine avansate, dezvoltarea forței de muncă din sfere diverse, sisteme cadru care să reflecte progresele în știință și tehnologie, precum și adoptarea unor standarde de sistem, care să fie aplicabile în toate domeniile și tipurile de misiuni.

Contextul operațional

Forțele armate trebuie să aibă capacitatea de a opera în cadrul tuturor mediilor: aerian, terestru, maritim, spațial și virtual. În executarea operațiilor în cadrul și între aceste medii, una dintre caracteristicile comune o reprezintă prezența spectrului electromagnetic și dependența sporită de utilizarea acestuia. Scopul războiului electronic este de a interzice adversarului obținerea avantajului în domeniul operațiilor electromagnetice și de a asigura forțelor proprii libertatea de acțiune în executarea aceluiași tipuri de operații la momentul și în locul dorit.

EW joacă un rol critic în cadrul fiecărei operații și capacități militare: cunoașterea spațiului de luptă, comanda și controlul, operațiile informaționale, operațiile bazate pe rețea, integrarea interagenției, coordonarea organizațiilor interguvernamentale și a organizațiilor nonguvernamentale. Următoarele priorități strategice asigură focalizarea necesară deciziilor politice, deciziilor privind resursele, doctrina operațională și de planificare:

- câștigarea și menținerea inițiativei de a opera în cadrul ciclurilor decizionale ale adversarului;
- integrarea capacităților EW în toată gama operațiilor militare;
- dezvoltarea capacităților pentru operații de EW;
- gestionarea riscurilor pentru operațiile care necesită utilizarea mediului electromagnetic.

Pentru a integra și sincroniza în mod corespunzător războiul electronic în toate domeniile operațiilor militare, practicienii trebuie să înțeleagă relaționarea operațională dintre EW, Cyber și IO⁸.

De altfel, în legătură cu conceptul de IO, într-o lucrare pe acest domeniu se afirmă că: „...în funcție de strategiile de atac/ apărare construite și de armele informaționale utilizate, se poate spune că războiul informațional (ofensiv sau defensiv), cuprinde șapte componente: războiul de comandă și control; războiul bazat pe informații; **războiul electronic**; războiul psihologic; războiul hackerilor; războiul în sfera informațiilor economice; războiul în spațiul realității virtuale”⁹.

1.1. Domeniul electromagnetic operațional (EMOD)¹⁰

Războiul electronic se desfășoară în cadrul domeniului global al sistemelor electronice ce operează în mediul electromagnetic (EME), sisteme care creează, controlează, schimbă și angajează energia electromagnetică în întreg spectrul electromagnetic pentru a realiza efecte fizice, informaționale și cognitive. Deși activitățile de EW sunt desfășurate în cadrul acestui mediu operațional unic, ele realizează efecte și în alte medii.

1.2. Spectrul electromagnetic ca spațiu de manevră

În istoria războiului, oponentii au căutat să identifice acea tehnologie a cărei utilizare să le aducă un avantaj. Cei responsabili de apărarea unei națiuni trebuie să conștientizeze dependența armatei de utilizarea EMS pentru a asigura succesul în toate domeniile operațiilor militare. Realitatea intensificării operațiilor bazate pe rețea în cadrul elementelor de forțe manevriere, larg dispersate, solicită organismelor militare să utilizeze consecvent spectrul electromagnetic pentru a atinge și menține avantajul militar strategic. Spectrul electromagnetic constituie suportul pentru toate operațiile din domeniul

electromagnetic operațional (EMOD), care include operațiile cibernetice, operații ce implică rețele de sisteme electronice din cadrul EMOD. Capabilitățile de a exploata schimbarea EMOD - tehnologie, arhitecturi, procese și expertiză – co-evoluază pentru a produce noi capacități și proiecte operaționale. Rețelele sistemelor electronice care operează în domeniul electromagnetic operațional permit rate ridicate de manevră operațională, valorifică informația de calitate decizională ce se deplasează la viteze care se apropie de viteza luminii și permit operații în mediul aerian, terestru, maritim, spațial și cibernetic. Deoarece spectrul electromagnetic transcende granițele organizaționale și geopolitice, este ușor accesibil, bineînțeles în diferite forme, altor națiuni, organizații, parteneri, sectorului privat și adversarilor potențiali. Acesta este, de asemenea, suportul pentru realizarea manevrei în mediul informațional.

Pe bună dreptate se apreciază că „Vulnerabilitățile mediului informațional constituie o componentă a vulnerabilității de securitate a sistemelor, generată de stări de fapt, procese sau fenomene din viața internă a structurii militare care diminuează capacitatea de reacție la riscurile existente”¹¹.

În ceea ce privește acțiunile în mediul electromagnetic, într-o lucrare de specialitate¹² se precizează că „principalele vulnerabilități ale mediului informațional militar sunt următoarele:

- posibilitățile de interceptare a informațiilor din rețelele de comunicații și calculatoare atât de către utilizatori, cât și de către adversari;
- volumul foarte mare de informații produse, vehiculate și prelucrate în sistemele informaționale, care pot fi supuse cercetării și atacului adversarilor potențiali, distruse, falsificate sau sustrase;
- folosirea acelorasi benzi de frecvențe, modulații și regimuri de lucru la echipamentele bazate pe propagarea undelor electromagnetice, atât în rețelele de comunicații proprii, cât și în cele ale adversarilor potențiali, ceea ce

permite interceptarea și ascultarea reciprocă a comunicărilor;

- mijloacele tehnice actuale ale sistemelor informaționale nu au asigurată protecția temeinică împotriva atacului fizic și, mai ales, contra celui electromagnetic și cibernetic, acestea putând fi distruse, deteriorate sau extrasă informația stocată;

- posibilitatea folosirii de către adversarii potențiali a războiului electronic împotriva mijloacelor radioelectronice din principalele sisteme informatice și de comunicații;

- interceptarea de către adversar a comunicărilor transmise prin radio, radioreleu și/sau prin fir, decriptarea acestora în timp oportun și utilizarea în scopuri proprii a informațiilor obținute;

- neutralizarea legăturii radio pe unde scurte, la distanțe mari, bazată pe propagarea undelor electromagnetice prin ionosferă, prin schimbarea caracteristicilor electrice ale acesteia;

- măsuri insuficient studiate de asigurare a securității comunicațiilor (COMSEC), calculatoarelor (COMPUSEC) și a radiațiilor parazite ale echipamentelor electronice în ansamblu (protecția TEMPEST)".

1.3. Războiul electronic, Cyberspațiul și Domeniul Electromagnetic Operațional

Publicația 3-0/J.P. 3-0, *Operații Întrunite*, tratează mediul operațional ca fiind compus din mediul aerian, terestru, maritim, spațial și informațional. Strategia militară a SUA pentru operațiile în cyberspațiu (The US National Military Strategy for Cyberspace Operations/NMS-CO) adaugă mediului operațional și spațiul cibernetic, pe care-l definește ca fiind un domeniu „caracterizat prin utilizarea mijloacelor electronice și a spectrului electromagnetic pentru a stoca, modifica și schimba date prin sisteme interconectate în rețea și infrastructuri asociate”.

Odată cu intensificarea preocupărilor internaționale față de securitatea cibernetică, Departamentul Apărării al SUA a redefinit spațiul

cibernetic ca fiind „un domeniu global în care mediul informațional este format din rețeaua interdependentă de infrastructuri tehnologice informaționale, inclusiv Internetul, rețelele de telecomunicații, sisteme de calculatoare, precum și procesoare și controlere integrate”. Mediul informațional în sine este definit ca *ansamblul de indivizi, organizații și sisteme care colectează, procesează, difuzează informații*. Definiția originală a Departamentului Apărării SUA referitoare la spațiul cibernetic subliniază necesitatea existenței unui mediu care să asigure transportul datelor (și informațiilor) între sistemele electronice; oricum, deși din definiția curentă a spațiului cibernetic nu rezultă, în mod explicit, nevoia unui mecanism de transport, acesta deja există. Asemănător mării care este mediul de deplasare pentru oameni și nave, spectrul electromagnetic servește ca mediu de transport a datelor și informațiilor între sistemele electronice interconectate în cyberspațiu.

Războiul electronic este desfășurat în domeniul electromagnetic operațional pentru a asigura libertatea de acțiune a forțelor proprii și aliate în toate domeniile, concomitent cu interzicerea acesteia adversarilor. Este important să reținem că mediul electromagnetic este un mediu fizic asemănător mediului aerian, terestru, maritim sau spațial. Deși EW poate crea efecte în mediul informațional, acesta implică în mod inerent controlul energiei electromagnetice, fiind, prin urmare, o activitate fizică. Activitățile fizice nu trebuie neapărat să fie de natură cinetică. Cu toate acestea, anumite capacități, cum ar fi energia electromagnetică dirijată (DE), pot oferi cu siguranță efecte cinetice.

Cyberspațiul (așa cum este definit în prezent) și EMOD au o trăsătură comună și anume dependența de sisteme electronice, dar ele sunt foarte diferite. Cyberspațiul necesită sisteme electronice conectate în rețea, în timp ce EMOD implică orice sistem electronic care operează în mediul electromagnetic. Sistemele din EMOD pot interacționa între ele, fără a fi în rețea. Cyberspațiul

este un domeniu global în mediul informațional; EMOD este un domeniu la nivel mondial în mediul electromagnetic. Cyberspațiul se concentrează pe utilizarea tehnologiei informației și a infrastructurii asociate, pentru a crea efecte în mediul informațional. EMOD se concentrează pe utilizarea energiei electromagnetice pentru a crea efecte fizice, informaționale și cognitive în toate domeniile.

Conform aprecierilor unor renumiți specialiști militari, „În societatea contemporană, amploarea riscurilor și amenințărilor privind informația și securitatea acesteia a determinat apariția unei noi forme de agresiune generând apariția războiului informațional, având o largă utilizare mai ales pe timp de conflict, agresiune sau război, dar și pe timp de pace. Ca urmare, viitorul război nu se va mai baza pe distrugerea în masă, ci va fi un război al informației, cunoștințelor și al preciziei rezultată din utilizarea inteligenței artificiale, a ciberneticii și automatizării.

Acțiunile cibernetice ale adversarilor sunt cele mai periculoase și urmăresc crearea haosului informațional, întrucât informația în format electronic poate fi potențial sustrasă de la distanță și este mai ușor de interceptat și modificat, deoarece tehnologia actuală permite realizarea acestui obiectiv atât din interiorul țării, cât și din exterior”¹³.

Sistemele interconectate din domeniul operațiilor electromagnetice (NEMOD)¹⁴ folosesc electronica și EMS pentru a stoca, modifica și transfera/schimba date. Definiția NEMOD este aceeași definiție utilizată anterior pentru spațiul cibernetic, în Strategia Militară Națională a SUA pentru Operații Cibernetice (NMS-CO). Departamentul Apărării SUA a actualizat definiția cyberspațiului pentru a-și concentra atenția asupra securității rețelelor informatice și operațiilor în rețelele de calculatoare efectuate în mediul informațional. NEMOD oferă fundamentul fizic necesar pentru a desfășura activități în mediul informațional și servește drept bază pentru relația

dintre operațiile de EW și operațiile din spațiul cibernetic. Operațiile cibernetice nu pot avea loc în absența EMOD.

1.4. Războiul Electronic și Operațiile Informaționale

Operațiile Informaționale (IO) sunt definite în doctrina înrunită americană ca reprezentând angajarea integrată a capacităților de bază ale EW, operațiilor în rețelele de calculatoare, operațiilor psihologice, dezinformării militare și a operațiilor de securitate, în concordanță cu capacități specifice de sprijin și conexe, pentru a influența, perturba, întrerupe, corupe sau vicia procesele decizionale adverse, concomitent cu protejarea procesului decizional propriu. Problema acestei definiții constă în faptul că mixează efecte, căi și mijloace, nereușind să identifice importanța operațiilor de influențare ca o categorie a IO și care compară operațiile de EW cu cele specifice rețelelor de calculatoare.

Pentru practicienii războiului electronic este util să se facă distincția dintre efectele IO și căile și mijloacele folosite pentru atingerea acestor efecte. Efectele IO constau în a perturba, corupe sau vicia procesele decizionale adverse, automatizate și neautomatizate, concomitent cu protejarea procesului decizional propriu. Căile/modalitățile de realizare a acestor efecte se referă la activitățile desfășurate în mediul fizic, informațional și cognitiv - cunoscute în mod uzual ca EW, război în rețea și operații de influențare.

Mijloacele utilizate reprezintă angajarea integrată a operațiilor psihologice, dezinformării militare, operațiilor de securitate, atacului electronic, protecției electronice, controlului EMS, atacului și apărării rețelelor de calculatoare. EW contribuie la succesul IO utilizând tactici și tehnici ofensive și defensive într-o varietate de combinații pentru a modela, perturba și exploata utilizarea adversă a spectrului electromagnetic, concomitent cu protejarea propriei libertăți de

acțiune în același spectru. Extinderea dependenței de EMS crește atât potențialul, cât și provocările EW în cadrul IO.

EW operează în EMOD, putând crea efecte fizice, informaționale și cognitive, iar datorită faptului că acesta poate realiza efecte în orice domeniu, majoritatea operațiilor de EW sunt caracterizate prin efectele pe care le obțin. De exemplu, utilizarea unor desing-uri specifice în realizarea platformelor (terestre, navale), pentru a controla/ limita energia electromagnetică reflectată de acestea în scopul asigurării protecției lor, sunt cunoscute sub numele de operații stealth. Utilizarea EW pentru a realiza ținte false sau pentru a altera percepția locației țintelor reale este cunoscută, în cadrul comunității operațiilor informaționale, ca dezinformare electronică.

Principalele activități specifice războiului electronic, care au fost dezvoltate în timp pentru a exploata oportunitățile și vulnerabilitățile inerente în fizica energiei electromagnetice, includ: compatibilitatea electromagnetică, dezinformarea electronică, interferența, intruziunea, bruiatul, mascarea electronică, verificarea electronică, recunoașterea electronică, informații electronice, securitatea electronică, reprogramarea războiului electronic, controlul emisiilor, gestionarea spectrului și moduri/regimuri de lucru de rezervă. Numai personalul specializat în EW și în managementul spectrului electromagnetic ar trebui să planifice și să gestioneze activitățile de EW.

Considerații strategice

În cadrul procesului de management al riscului, liderii trebuie să aibă în vedere riscurile la adresa intereselor naționale rezultate ca urmare a utilizării EMS de către adversari în avantajul lor, dar și cele rezultate ca urmare a eforturilor proprii de a angaja natura globală a EMS pentru realizarea propriilor obiective. Finalitatea acestor eforturi constă în stabilirea condițiilor necesare pentru a obține și menține libertatea de acțiune în desfășurarea operațiilor de EW. Pe timpul elaborării și dezvoltării planurilor operaționale,

combinarea amenințărilor, vulnerabilităților și impactului trebuie să fie evaluate în scopul identificării tendințelor importante și a decide dacă și în ce modalitate trebuie intervenit pentru a elimina sau reduce amenințarea capabilităților, a elimina sau reduce vulnerabilitățile, a evalua, coordona și de-conflictualiza operațiile electromagnetice.

În era informațională, dependența militară de EMS va continua să crească. Transformarea la scară mare a forțelor depinde, în mare măsură, de o deplasare către operațiile bazate pe rețea. Investițiile semnificative în structura forțelor, infrastructură și programe diverse au orientat componentele militare către utilizarea EMS ca o parte integrantă a puterii de luptă. Actorii-amenințare pot profita de această dependență și pot afecta negativ operațiile din toate domeniile. Prin urmare, forțele militare trebuie să-și dezvolte capacitatea de a opera în condițiile unui spectru electromagnetic (EMS) disputat și degradat.

Riscul la adresa eficacității operaționale crește dacă resursele improprii împiedică angajarea capabilităților necesare pentru a desfășura operații de EW. Lipsa unui personal adecvat și consecvent instruit și echipat crește vulnerabilitatea EMS. Este necesar să se stabilească standarde comune de instruire în toate specialitățile militare, să se colaboreze cu alte agenții guvernamentale și aliați pentru a distribui aceste standarde și pentru a asigura o formare corespunzătoare a personalului cu atribuții în domeniul EMS. Suplimentar, operațiile destinate obținerii efectelor dorite în și prin intermediul EMS necesită integrarea organizațiilor, capabilităților, funcțiilor, tehnologiilor și misiunilor. „Se poate considera că nivelul de securitate pe care și-l poate permite un sistem informațional depinde de categoriile, volumul și valoarea informațiilor deținute, vehiculate, prelucrate și diseminate prin acesta și de funcțiile pe care urmează să le asigure”¹⁵.

Cerințele privind respectarea legilor și politicilor, cooperarea cu partenerii și

de-conflictualizarea operațiilor conduc, de asemenea, către necesitatea integrării. Coordonarea eforturilor de planificare timpurie va reduce lipsurile și lacunele organizaționale, va limita deficitul resurselor necesare pentru a sprijini îndeplinirea misiunii și va crește succesul de ansamblu al tuturor operațiilor militare. Politici și arhitecturi tehnice trebuie să contribuie la partajarea eficientă și sigură a informațiilor cu partenerii guvernamentali, aliații și *provider-ii* comerciali în sprijinul operațiilor militare.

Cadrul doctrinar

Așa cum am mai menționat, obiectivul militar strategic este de a asigura superioritatea militar strategică în toate domeniile. Cadrul doctrinar privind EMS concentrează EA, EP, EMC și operațiile ES pentru a realiza acest obiectiv. EW cuprinde acțiunile inițiate pentru a controla utilizarea EMS în cadrul tuturor domeniilor puterii de luptă. EW poate aplica acțiuni pasive, non-letale și/sau potențial letale în EMS - cel mai des cunoscute sub denumirea de „bombardament/tiruri electronice”, asupra oricărei ținte vulnerabile la efectele electromagnetice. Varietatea de ținte pe care EW le poate aborda asigură comandantului forței combinate/întrunite (CFC)¹⁶ flexibilitatea operațională necesară sprijinului (din punct de vedere electronic) întregii game a operațiilor militare (ROMO)¹⁷.

În cadrul doctrinar al secolului XXI, există șase principii fundamentale ale EW:

- spectrul electromagnetic (EMS) oferă spațiu de manevră care permite acțiunea unificată în toate domeniile puterii de luptă;

- războiul electronic realizează efecte fizice, informaționale și cognitive prin utilizarea sistemelor electronice care operează în mediul electromagnetic (EME) și care creează, controlează, schimbă și angajează energie electromagnetică în spectrul de frecvențe;

- războiul electronic este format din patru elemente: atac electronic (EA), protecția electronică (EP), sprijin electronic (ES) și controlul spectrului electromagnetic (EMC);

- războiul electronic controlează și exploatează utilizarea EMS, pentru a permite forțelor proprii libertatea de acțiune în toate domeniile (inclusiv spațiul virtual/ cibernetic) și pentru a interzice adversarilor aceeași libertate de acțiune în utilizarea spectrului electromagnetic;

- atât EW, cât și operațiile cyber necesită utilizarea sistemelor electronice și a spectrului electromagnetic, ele fiind diferite: EW se desfășoară în mediul electromagnetic, în timp ce operațiile cyber se desfășoară în mediul informațional;

- războiul electronic poate fi angajat în sprijinul operațiilor informaționale (IO) pentru a influența, perturba, corupe sau vicia procesul decizional advers, protejându-l pe cel propriu.

În strânsă interdependență cu elementele componente ale războiului electronic este analizată securitatea (protecția) comunicațiilor (COMSEC), care „asigură protecția traficului de informații (date) clasificate sau neclasificate din rețelele militare de comunicații, incluzând voce, sunet, text, video și date, prin interzicerea accesului la informații inteligibile a persoanelor neautorizate și prin înșelarea acestora, în procesul de interpretare a comunicărilor și a mesajelor, dobândite prin interceptarea traficului. Este asigurată atât pentru aplicații digitale, cât și analogice, pe linii cu sau fără fir, prin utilizarea de echipamente și produse software specifice”¹⁸.

Principiile fundamentale ale războiului electronic din secolul XXI sunt susținute de următoarele definiții:

Controlul spectrului electromagnetic (EMC): Se realizează prin gestionarea și coordonarea eficientă a sistemelor electronice proprii pe timpul combaterii sistemelor adversarului. EA limitează utilizarea de către adversar a spectrului electromagnetic; EP asigură utilizarea spectrului de către forțele proprii, iar ES permite comandanților o estimare exactă a situației din zona de operații. Cele trei elemente trebuie să fie atent integrate pentru a fi eficiente. Mai mult, comandanții trebuie să

asigure integrarea maximă a EW, comunicațiilor, ISR și altor capacități specifice operațiilor informaționale.

Atacul electronic (EA): Implică utilizarea energiei electromagnetice, energiei dirijate (DE) sau a armelor anti-radiație pentru a ataca personalul, facilitățile sau echipamentele cu intenția de a degrada, neutraliza sau distruge capacitățile de luptă adverse, fiind considerată o formă a sprijinului cu foc (conform Joint Publication 3-09, Sprijinul de Foc Întrunit). EA include activitățile întreprinse pentru a reduce sau preveni utilizarea eficientă de către adversar a spectrului electromagnetic, cum ar fi bruiajul și dezinformarea electronică, precum și angajarea armelor care utilizează energia electromagnetică sau energia dirijată ca mecanism distructiv primar (lasere, arme cu microunde de mare putere, fascicule de particule). EA include atât activități ofensive, cât și defensive.

Protecția electronică (EP): Implică măsurile luate pentru a proteja personalul, facilitățile și echipamentul împotriva oricărui efect rezultat ca urmare a folosirii spectrului electromagnetic de către adversar sau forțele proprii și care degradează, neutralizează sau distruge capacitățile de luptă proprii. Exemplele includ managementul spectrului, controlul emisiilor (EMCON)¹⁹ și utilizarea regimurilor/modurilor de lucru de rezervă (WARM)²⁰. EP include acțiunile desfășurate pentru a asigura utilizarea spectrului electromagnetic de către forțele proprii, cum ar fi saltul în frecvență pentru radio sau frecvența variabilă de repetiție a impulsurilor pentru radar. EP nu trebuie confundată cu autoprotecția. Atât acțiunile defensive ale EA, cât și EP au ca obiectiv protejarea personalului, facilităților, capacităților și echipamentelor. Diferența constă în faptul că EP protejează împotriva efectelor EA (advers și/sau propriu), în timp ce acțiunile defensive ale EA sunt, cu prioritate, utilizate pentru a proteja împotriva atacurilor letale, interzicând utilizarea de către adversar a spectrului electromagnetic pentru a dirija și/sau declanșa arme.

Sprijinul electronic (ES): Sprijinul electronic implică acțiunile luate de către sau sub controlul direct al unui comandant operațional pentru a căuta, intercepta, identifica și localiza surse de energie electromagnetică, radiată intenționat sau neintenționat, în scopul recunoașterii imediate a amenințării, direcționării, planificării și conducerii acțiunilor viitoare. Datele sprijinului electronic pot fi folosite de SIGINT, pot asigura ținte pentru atacul electronic sau atacul fizic și, de asemenea, pot fi folosite de MASINT. Distincția dintre SIGINT și ES este determinată de cine controlează sau stabilește misiunile mijloacelor de culegere, ce trebuie să obțină și care este scopul acestor misiuni.

Atât componentele active, cât și cele pasive definite mai înainte determină o serie de măsuri specifice de protecție a comunicațiilor. Așadar, devine tot mai acceptată ideea potrivit căreia „comunicațiile sunt o componentă deosebit de importantă a sistemului informațional militar și, implicit, securitatea acestora are importanță funcțională de excepție, prin urmare măsurile de protecție trebuie să fie adecvate, oportune și eficiente și cu mare valoare informațională”²¹.

Concluzii

Utilizarea EMS oferă comandanților posibilitatea de a lua decizii rapide, de a desfășura operații și de a obține efecte la viteze care au fost de neînchipuit anterior. Pierderea acestor capacități este critică pentru conflictul secolului XXI. Angajarea focului/loviturii electronice, letale și/sau neletale, necesită o coordonare considerabilă între funcțiile de comandă și control (C2), colectarea informațiilor, gestionarea spectrului și sprijinul focului direct, astfel încât efortul unuia să nu fie împiedicat de misiunea celuilalt. Această coordonare necesită un management al câmpului de luptă specific EW, executat de personal calificat de EW, susținut de instrumente de planificare a războiului electronic.

Relaționarea EW cu operațiile informaționale și operațiile în spațiul virtual (operațiile

cibernetice) trebuie să fie înțeleasă pentru a exploata și profita pe deplin de capacitățile de luptă. EW se desfășoară în EMOD, domeniul global al sistemelor electronice care operează în EME și care creează, controlează, transformă și angajează energia electromagnetică pentru a obține efecte fizice, informaționale și cognitive. Cyberspațiul este un domeniu global în mediul informațional; cu toate acestea, spațiul cibernetic și EMOD au o trăsătură comună, dependența de sistemele electronice și EMS pentru a stabili și menține domeniul. Pentru practicanții războiului electronic, este util să se facă distincția între efectele IO și căile, mijloacele folosite pentru atingerea acestor efecte.

Natura globală a EMS și potențialul de interferență al sistemelor care operează în EMOD au creat o cerere pentru standarde internaționale, multiserviciu și industriale de EW care stabilesc mecanisme de promovare a interoperabilității sistemelor EW la nivelul domeniilor și organizării de luptă și oferă industriei o fundație pentru integrarea rapidă, de ultimă oră, a capacităților de EW existente.

Scopul primordial al războiului electronic specific secolului XXI este de a se asigura că luptătorii din toate domeniile sunt pregătiți în mod corespunzător pentru operații într-un spectru electromagnetic disputat. Realizarea acestui obiectiv necesită concepte și doctrine avansate, dezvoltarea unei resurse umane specializate în domeniul spectrului, sisteme care să reflecte progresele în știință și tehnologie, precum și adoptarea standardelor de sistem care să fie aplicabile în toate domeniile și seturile de misiuni.

Bibliografie:

1. ALEXANDRESCU, Constantin; Gelu ALEXANDRESCU; Gheorghe BOARU, *Sisteme informaționale - fundamente teoretice*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009.
2. ALEXANDRESCU, Constantin; Gelu ALEXANDRESCU; Gheorghe BOARU, *Sisteme informaționale militare - servicii și tehnologie*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.
3. ALEXANDRESCU Gelu; Gheorghe BOARU; Constantin ALEXANDRESCU, *Sisteme informaționale pentru management*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012.
4. ALEXANDRESCU, Constantin; Gheorghe BOARU; Gelu ALEXANDRESCU, *Bazele teoretice ale sistemelor informaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014.
5. BOARU Gheorghe, *Războiul informațional și operațiile informaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.
6. BOARU Gheorghe, Iulian Marius IORGA, *Securitatea sistemelor informaționale militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2018.
7. DE MARTINO ANDREA, *Introduction to Modern EW Systems*, Second Edition.
8. www.palmettoroost.org/documents/AOC_21st_Century_EW_Report.pdf.

- ¹ Electromagnetic Spectrum.
- ² Electronic Warfare.
- ³ Electronic Attack/ Atac electronic.
- ⁴ Electronic Protection/ Protecție electronică.
- ⁵ EMS Control/ Controlul spectrului electromagnetic.
- ⁶ Electronic Warfare Support/ Sprijinul electronic.
- ⁷ Gelu Alexandrescu, Gheorghe Boaru, Constantin Alexandrescu, *Sisteme informaționale pentru management*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012, p. 195.
- ⁸ Information Operations - Operații Informaționale.
- ⁹ Gheorghe BOARU, *Războiul informațional și operațiile informaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, p. 11.
- ¹⁰ Electromagnetic Operational Domain.
- ¹¹ Constantin Alexandrescu, Gelu Alexandrescu, Gheorghe BOARU, *Sisteme informaționale militare - servicii și tehnologie*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010, p. 242.
- ¹² Constantin Alexandrescu, Gelu Alexandrescu, Gheorghe BOARU, *Sisteme informaționale - fundamente teoretice*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009, pp. 294-297.
- ¹³ Constantin Alexandrescu, Gheorghe Boaru, Gelu Alexandrescu, *Bazele teoretice ale sistemelor informaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014, pp. 208-209.
- ¹⁴ Networked systems in the Electromagnetic Operations Domain.
- ¹⁵ Constantin Alexandrescu, Gelu Alexandrescu, Gheorghe Boaru, *Sisteme informaționale - fundamente teoretice*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009, p. 304.
- ¹⁶ Combined Force Commander.
- ¹⁷ Range of Military Operations.
- ¹⁸ Gheorghe Boaru, Iulian Marius Iorga, *Securitatea sistemelor informaționale militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2018, pp. 76-77.
- ¹⁹ Emission Control.
- ²⁰ Wartime Reserve Modes.
- ²¹ Gheorghe Boaru, Iulian Marius Iorga, *Securitatea sistemelor informaționale militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2018, p. 77.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE

*Iulian ZAHARIA**

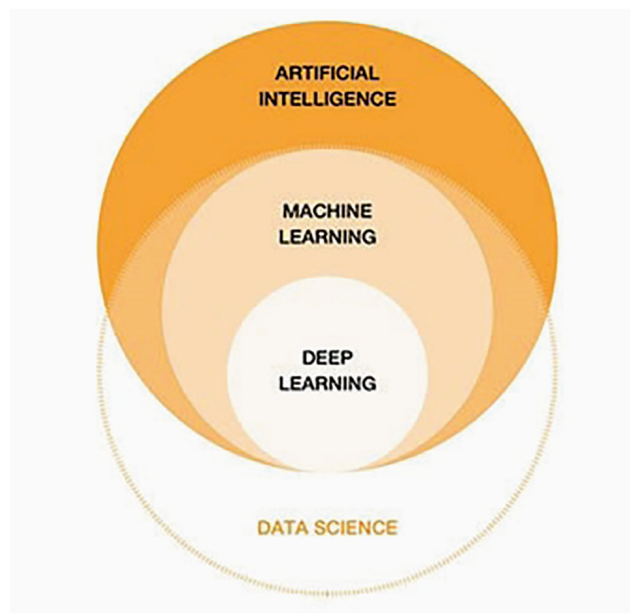
Abstract

The article reveals the increased interest of the great military powers for the exponential use of artificial intelligence (AI) within essential fields of activity. AI, which will have major effects on the global security environment, significantly improves both the capabilities and the intelligence needed during conflicts, so that optimal decision during military actions to be based on precise employment and with minimal risks for engaged forces. For upcoming years, the states army that will invest and precisely identify the opportunities offered by AI, will have the supremacy in the future.

Keywords: artificial intelligence - AI, machine learning - ML, deep learning - DL, data science - DS.

Introducere

În termeni simpli, inteligența artificială (IA) se referă la sisteme sau la mașini care imită inteligența umană pentru a efectua diverse activități și care se pot îmbunătăți iterativ pe baza informațiilor pe care le colectează. Deși inspiră imagini ale unor roboți performanți, cu aspect uman, care vor cuceri lumea, scopul inteligenței artificiale este de a spori semnificativ funcționalitățile și contribuțiile umane. Termenul de inteligență artificială (artificial intelligence) este adesea utilizat în mod interschimbabil cu subdomeniile sale, care includ „învățarea mecanică/automată” (machine learning) și „învățarea aprofundată” (deep learning). Cu toate acestea, există diferențe. De exemplu, „machine learning” se axează pe construcția sistemelor care pot învăța sau își pot îmbunătăți performanțele în funcție de datele pe care le procesează. Este important să reținem că, deși toate sistemele „machine learning” sunt IA, nu toate IA sunt „machine learning”. Pentru a obține întreaga valoare de la IA, multe state fac investiții semnificative în echipele de știință a datelor (data science). Știința datelor, un domeniu interdisciplinar care utilizează preponderent metode științifice pentru extragerea

valorii din datele brute, combină funcționalitățile din domenii precum statistica și informatica cu cunoștințele din diverse domenii, pentru a analiza datele colectate din mai multe surse.

Principiul central al IA este de a reproduce – și apoi de a depăși – modul în care oamenii percep și interacționează cu lumea înconjurătoare. Susținută de diverse forme de „machine learning” care recunosc modelele din date pentru a permite predicții, IA adaugă valoare diverselor domenii

*Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

de activitate prin oferirea unei înțelegeri mai cuprinzătoare a abundenței datelor disponibile și furnizarea de predicții pentru a automatiza activități excesiv de complexe sau de rutină.

Tipuri de inteligență artificială

Una dintre comunitățile de cercetători în domeniul IA a fost creată și finanțată de Agenția americană pentru Proiecte Avansate de Cercetare în domeniul Apărării (Defence Advanced Research Projects Agency, DARPA) în urmă cu aproximativ 60 de ani. DARPA definește IA ca fiind acea abilitate programată de procesare a informațiilor. În viziunea agenției există până în prezent trei valuri de tehnologie (sisteme) de IA. Primul a fost denumit „Handcrafted Knowledge” (sisteme de IA pentru descriere), în care computerele puteau studia doar implicațiile pe care le aveau regulile pe care inginerii le furnizau acestora despre un anumit domeniu, fiind foarte bune în efectuarea raționamentelor logice, fără a fi în măsură, însă, să perceapă lumea exterioară și să vadă ce se petrece acolo, să învețe, să abstractizeze sau să gestioneze incertitudinea.

Al doilea val, „Statistical Learning” (sisteme de IA pentru clasificare), este marcat de debutul utilizării tehnicilor de învățare automată, „machine learning”, foarte eficiente în recunoașterea vocii și recunoașterea facială, computerele devenind foarte bune la perceperea lumii reale, dar și la învățare și adaptare la diferite situații pe baza unor seturi de date furnizate, însă cu capabilități foarte limitate de efectuare a raționamentelor logice sau de abstractizare. Învățarea automată este o aplicație de IA care oferă sistemelor capacitatea de a învăța și a se îmbunătăți automat din experiența câpătată, fără a fi programate în acest sens. Tehnicile de învățare automată cuprind învățarea consolidată – „Reinforcement Learning”, învățarea aprofundată – „Deep Learning” și rețelele neuronale artificiale – „Artificial Neural Networks”.

Limitările celor două valuri de tehnologie au dus, în viziunea cercetătorilor DARPA, la nevoia apariției celui de-al treilea val tehnologic de IA și anume „Contextual Adaptation” (sisteme de IA care oferă explicații), în care sistemele vor

construi modele explicative de bază care să le permită caracterizarea fenomenelor din lumea reală. Acestea vor fi în măsură să folosească modelul explicativ pentru a efectua raționamente și pentru a lua decizii despre acele fenomene și chiar să abstractizeze.

În funcție de modul în care se raportează la stimulii exteriori și la lumea din jur, identificăm patru tipuri de sisteme IA, astfel:

- reactive – reacționează la stimuli externi și nu au abilitatea de a memora lucruri, nici posibilitatea de a se folosi de experiențe anterioare pentru a rezolva probleme actuale sau pentru a lua decizii noi (ex. interpretarea de bază a imaginilor video filmate de drone);

- cu memorie limitată – pot avea memorie pe termen scurt (ex.: mașinile autonome dotate cu sisteme IA care pot să urmărească alte autoturisme în trafic, să țină cont de viteza și de direcția lor/acest lucru se poate face și pe o perioadă îndelungată de timp, nu doar la un anumit moment dat);

- care învață teoria minții – în psihologie, teoria minții se referă la capacitatea oamenilor de a deduce gândurile, intențiile și dorințele altor oameni și la abilitatea de a folosi aceste informații pentru a interpreta și a înțelege comportamentul lor/ în cazul IA, acest sistem face același lucru: nu vor crea doar modele ale lumii înconjurătoare, ci și despre entitățile care o populează (în cazul nostru, oamenii);

- care învață conștiința de sine – ultimul tip pe scara evoluționară, cel puțin până în acest moment; aceste sisteme vor putea să-și formeze o imagine despre ele însele, nu doar despre lumea înconjurătoare sau despre oameni/cuvântul-cheie este conștiința de sine, respectiv abilitatea sistemului AI de a se recunoaște ca individualitate, separat de lume și de celelalte entități care fac parte din ea.

Dacă primele două tipuri de sisteme IA sunt deja utilizate la scară largă și a numeroare aplicații în tehnologia din prezent, următoarele două sunt încă într-un stadiu teoretic, iar implicațiile și modul în care ar putea fi aplicate sunt încă în fază experimentală. Cu toate acestea, devine din ce în ce mai evident că IA este pretutindeni în

jurul nostru, de la mașini autonome și drone, la asistenți virtuali și software pentru recomandări automate în motoarele de căutare, traduceri, tranzacții financiare sau de recrutare a forței de muncă. IA este, de asemenea, din ce în ce mai des utilizată în domeniile securității și apărării pentru dezvoltarea sistemelor autonome de armament și a munițiilor inteligente, îmbunătățirea achiziției țintelor, dezvoltarea capacităților de Informații, Supraveghere și Cercetare (ISR), dezvoltarea aplicațiilor de analiză predictivă în intelligence, dezvoltarea capacităților de apărare cibernetică, instruirea prin simulare a trupelor; îmbunătățirea managementului logistic etc.

Dezvoltările recente ale IA în industria militară

În scopul obținerii și menținerii unor avantaje competitive în domeniul militar, marile puteri se întrec în a cerceta, dezvolta, testa și dota forțele militare cu noi sisteme de armament ce integrează IA și permit operatorilor să se concentreze pe sarcinile cele mai importante, nu

pe funcțiuni simple și repetitive (ex.: condusul unui autovehicul sau încărcarea cu muniția potrivită a unei guri de foc). Printre aceste sisteme de armament se regăsesc, de exemplu, tancurile-robot, autovehicule blindate pe șenile autonome sau semi-autonome, fără sau cu echipaj uman la bord, unele dintre ele menite a înlocui, în viitorul mai mult sau mai puțin apropiat, tancurile principale de luptă, autotunurile sau chiar aruncătoarele de grenade și lansatoarele de rachete pe platforme mobile autopropulsate. Proiecte prin care astfel de tancuri-roboti sunt în măsură să controleze simultan mici formațiuni de vehicule blindate autonome sau semi-autonome, să execute manevra în câmpul tactic, să execute misiuni de patrulare, cercetare și supraveghere sau de transport, încep să devină realizabile și fezabile din punct de vedere tehnologic.

În Israel, programul „Carmel” (tancul viitorului, Fig.1) a început să dea primele roade, firmele din industria națională de apărare realizând un tanc cu un echipaj format din două persoane (în loc de clasicul echipaj format din

Fig. 1 – Prototip dezvoltat de Elbit Systems în cadrul proiectului Carmel (testat în 04.08.2019)

Fig. 2 – Prototipul rusesc „Uran-9” testat în mai 2018, în Siria

4 operatori – comandant, ochitor, încărcător și mecanic conductor), echipat cu multiple sisteme de IA care ajută echipajul în identificarea țintelor și în procesul de luare a deciziei, aproape total automatizat și cu o vizibilitate îmbunătățită. Soluții tehnologice precum căștile Iron Vision, care funcționează cu camere și senzori montați pe exteriorul tancului, sisteme de realitate augmentată ce permit membrilor echipajului să vadă rapid țintele, forțele proprii sau dispunerea unor obiective importante, sisteme autonome de IA de sprijin al misiunilor, pentru planificare autonomă a misiunii, conducere tanc și funcționare simultană a tuturor sistemelor de arme ale autovehiculului, platforme de drone autonome operate cu sisteme similare consolelor de jocuri video, sisteme de apărare cibernetică și de camuflaj activ, sisteme de identificare a trupelor (gen blue tracker), toate menite să ajute la identificarea țintelor, la selectarea armelor, deplasarea autonomă în diferite tipuri de teren sau la luarea unor decizii sunt realizate de firmele israeliene aflate în competiția pentru obținerea

de contracte de furnizare de astfel de produse militare pentru forțele armate.

În ultimii ani, cercetătorii și dezvoltatorii ruși lucrează la tancuri-roboti (Fig. 2) de mici dimensiuni (pe roți și pe șenile, dotați cu mitraliere sau chiar rachete), la conversia unor transportoare blindate pentru trupe în vehicule blindate de luptă terestre fără mecanic conductor la bord (echipate cu turele cu tun sau rachete controlate de la distanță) sau la realizarea unor roboți cu platforme și sisteme de armament dedicate, în măsură să opereze în echipă și controlați (inclusiv prin intermediul aparatului electrono-optice montate pe aceștia) de la un autovehicul de comandă-control sau de către un operator debarcat, de la o distanță de siguranță de peste 1 km. O rețea întrunită de gestionare tactică „Skynet” permite conectarea la aceasta a unui număr de până la 4 tancuri-roboti, fie într-o formație tip coloană, fie dispersate pe o distanță de până la 6 km.

Pentru obținerea avantajului competitiv în viitoarele confruntări militare, forțele armate

americane lucrează la proiectul *Quarterback*, lansat de curând, pentru a accelera lupta subunităților și unităților de blindate prin sincronizarea datelor câmpului de luptă cu ajutorul IA. Acesta se referă la un asistent de IA care poate supraveghea câmpul de luptă, preluând toate datele relevante de la drone, radare, roboți tereștri, sateliți, camere montate în ochelarii sau aparatura de vedere a soldaților și care va putea elabora cea mai bună strategie pentru a scoate inamicul din luptă cu armele avute la dispoziție. Planurile de viitor ale armatei se bazează foarte mult nu doar pe IA, ci și pe roboți tereștri din ce în ce mai inteligenți. În prezent, un operator de IA din armata americană poate controla aproximativ doi roboți tereștri. Se dorește, însă, ca acel raport să ajungă la valoarea de un om la 12 roboți. Roboții tereștri de luptă vor trebui să perceapă lumea din jurul lor, desemnând (deși primitiv) obiecte în câmpul lor de percepție și vor trebui să ia decizii cu o supraveghere umană minimă, întrucât disponibilitatea de rețea cu lățime mare de bandă este rareori asigurată. Dezvoltarea unor astfel de platforme blindate semiautonomie constituie o etapă premergătoare logică către producția de autovehicule de luptă care vor putea să identifice și angaja țintele, să execute manevra și să comunice (*shoot, move, communicate*) în mod autonom. În plus, specialiștii americani au dezvoltat sisteme autonome și inteligente de armamente, capabile să completeze efortul depus de către luptătorii umani (ex. operatorii de forțe pentru operații speciale - FOS) și să îmbunătățească performanța și eficiența acestora în spațiul de luptă. Fundamentul elaborării primei strategii de IA a FOS americane îl reprezintă *Strategia 365 de Inteligență Artificială a FOS* construită în jurul a trei linii de efort (forță de muncă pregătită în domeniul IA; implementarea aplicațiilor de IA; extinderea interinstituțională a implementării IA), a șase zone de interes (percepție și acțiune; planificare și executarea manevrei; reziliența comunicării și apărare cibernetică; recrutare, instruire și managementul talentelor; mentenanță predictivă, planificare logistică și previziuni; managementul achizițiilor și contractelor) și a 5 rezultate colective anticipate

(date și servicii bazate pe cloud computing; utilizarea omniprezentă a practicilor de management tip *Agile* în dezvoltarea produselor software clasificate și neclasificate; accelerarea achizițiilor de tehnologii digitale pentru trupele dislocate; atragerea de talente și instruirea forței de muncă; tranziția către un viitor digital sustenabil).

2.2 Aplicații ale IA în domeniul de intelligence

În era informațională, abundența de informații sugerează faptul că IA își găsește cele mai importante aplicații acolo unde există foarte multe informații de accesat, selectat și ordonat, în vederea exploatării, deci cât mai aproape de mediul informațional. Astfel, IA își găsește un teren generos de aplicare în disciplinele tehnice de culegere de informații, inclusiv în exploatarea surselor deschise (OSINT), disciplină care a devenit preponderent tehnică după generalizarea mass-media electronice în dauna presei tipărite. IA se regăsește în super-motoare de căutare, detectare de tendințe și corelări între informații disparate, toate în timp record și în volume enorme de materiale informaționale (big data). În Statele Unite, comunitatea de intelligence a înființat sistemul numit Open Source Enterprise, destinat acoperirii volumului imens de informații disponibile în spațiul public, în diferite limbi, pe întreg globul. IA este utilizată în OSINT pentru explorarea tiparelor de trafic inclusiv în Deep Web, dincolo de posibilitățile rețelelor neurale. Mai nou, față de rețelele neurale, unde sistemul/programul setează propriile ponderi statistice, programele de IA folosesc așa-numiții „algoritmi genetici”, inspirați din biologie, care evoluează secvențial în aplicații de vedere computerizată, recunoașterea vorbirii, filtrarea rețelelor de socializare și alte aplicații complexe, de multe ori cu rezultate superioare și mult mai rapide celor obținute de experți umani.

Între disciplinele tehnice de culegere de informații se numără și cercetarea radio / SIGINT, unde IA ajută operatorii să extragă informațiile necesare din aparentul haos al semnalelor din

spectrul electromagnetic. Programele IA în SIGINT supraveghează spectrul electromagnetic și identifică anomalii de comportament, învață caracteristici comportamentale în spectrul electromagnetic valabile pentru diferite situații (schimbări doctrinare, crize, pregătire operații, mod de operare în operații de război electronic).

O altă disciplină de culegere unde este folosită IA este IMINT, unde informațiile sunt derivate din imagini. IMINT este o disciplină de culegere tot mai importantă pentru intelligence, ca și pentru alte domenii ale vieții sociale, datorită dezvoltării posibilităților tehnologice de captare a imaginilor cu o gamă largă de platforme pe care sunt montați senzori imagistici. În acest domeniu, instituțiile americane au depus o muncă impresionantă pentru clasificarea a circa 14 milioane de imagini ale diferitelor obiecte, pe care le-au ordonat în 200.000 de categorii de obiecte. Acest „catalog de forme” constituie taxonomia bazei de date de referință în vederea identificării formelor prezente în imaginile de interes.

Între categoriile funcționale ale sprijinului informativ, un loc important îl ocupă **avertizarea** diferiților beneficiari pe baza informațiilor culese și analizate de agențiile de intelligence. De exemplu, agenția americană de informații geo-spațiale (NGIA) utilizează IA pentru a realiza un ciclu rapid de culegere, analiză și acțiune de avertizare oportună a navelor maritime (civile și militare) privind diferite pericole, cum ar fi acțiuni ale piraților, ale unor teroriști, sau pericole naturale, precum și pentru actualizarea datelor de navigație. Pentru realizarea scopului de avertizare, datele obținute și prelucrate în secret sunt sanitizate și declassificate.

IA este utilizată și în **operații de intelligence**, precum războiul electronic, pentru identificarea de vulnerabilități în sistemele și modul de operare ale adversarului, în vederea asigurării succesului în confruntare. Mediul de acțiune este spectrul electromagnetic, iar operațiile se desfășoară simultan cu managementul spectrului, care este același cu cel folosit de mijloacele proprii. În condițiile aglomerării spectrului și prezenței unor actori ostili, această complexitate impune folosirea IA.

O altă categorie de măsuri și operații bazate pe produse de intelligence care utilizează IA este activitatea de **protecție a informațiilor**, la nivelul *cyber-security*, pentru detectarea, identificarea și tratarea riscurilor de compromitere a sistemelor computerizate proprii. Companii producătoare de software anti-virus folosesc de ani buni IA pentru detectarea de tipare și anomalii ce prevestesc atacuri cibernetice, iar o companie americană folosește IA (*natural language processing*) pentru a supraveghea continuu rețelele de socializare în vederea detectării pregătirii unor atacuri cibernetice de către grupuri infracționale sau identificării unor amenințări viitoare. De altfel, experții recomandă supravegherea activității hackerilor pe rețelele de socializare, pentru a ține pasul cu inventivitatea lor și pentru a înțelege din timp ce fel de atacuri se angajează, pentru contracararea imediată a acestora.

Pericolul major al folosirii IA în scopuri ostile este agravat de perspectiva ca sistemele IA să preia coordonarea unor procese care sunt deja automatizate. Iar dacă discutăm despre intenție ostilă, riscul cel mai mare este, bineînțeles, nu de la hackeri individuali, ci de la guverne ostile, care dispun de resurse considerabile și se pot ascunde perfect în spatele anonimatului oferit de domeniul cibernetic.

IA versus IA

O preocupare majoră a celor ce folosesc IA este cea de a proteja propriile programe de atacul unei IA ostile. Acest tip de atac se realizează prin acțiuni de tip *model inversion*, practic prin păcălirea unei IA să învețe după date intenționat greșite. În acest sens, dacă se cunoaște setul de date după care s-a dezvoltat un software IA, actorul ostil poate injecta date eronate, printr-un „cal troian”, iar IA țintă se reorientează în mod eronat (ex. cercetătorii au demonstrat cât de ușor este să păcălești rețele neurale care gestionează obiecte tipărite 3D prin simpla modificare a texturii obiectelor).

Dacă în domeniul civil nu reprezintă o problemă gravă, lucrurile se schimbă în cazul sistemelor guvernamentale, care trebuie protejate la nivel de siguranță națională. Astfel, se deschide

o nouă cursă a înarmărilor, care se desfășoară în operațiile preponderent de intelligence, cum arată și contracararea amenințării de falsificare a fotografiilor din sateliți. Noul domeniu de „fake news” are un impact considerabil din două motive:

a) fotografiile din sateliți sunt folosite în domenii foarte importante, de la detectarea de resurse naturale sau studii de mediu până la aplicații militare, transporturi sau infrastructură critică, toate de interes major pentru guverne, publicul larg, forțe armate, intelligence, sau decizii de securitate națională, chiar angajarea de mijloace balistice nucleare;

b) fotografiile din sateliți se bucură de încredere.

Modificarea frauduloasă a imaginilor unor persoane publice importante în ipostaze neadevărate este cu mult depășită, ca impact, de falsificarea imaginilor luate din sateliți. În acest domeniu, China este considerată a fi lider privind tehnologia emergentă numită „Rețelele antagonice generative” (*Generative Adversarial Networks*, GAN). Această procedură de IA operează modificări subtile ale unor detalii din fotografiile realizate prin sateliți, cu scopul inducerii în eroare a beneficiarilor acelor fotografii. Imaginile contrafăcute sunt eliberate în public, dat fiind extinderea volumului de fotografii disponibile pe piață, provenite de la firme particulare.

Prima dată descrise în anul 2014, GAN constituie o evoluție majoră în ceea ce privește modul în care rețelele neurale percep și recunosc obiecte în imagini, dar și modul în care acestea pot distinge adevărul de neadevăr, la nivel de pixel. Practic, dacă o rețea neurală „adeverată” urmează logica după care un obiect este stabilit a reprezenta un camion după identificarea unor caracteristici în imaginea disponibilă, rețeaua GAN urmează raționamentul inversat, potrivit căruia, dacă un obiect din imagine este un camion, atunci trebuie să fie găsite/emulate/construite acele caracteristici specifice camionului, pentru

a păcăli prima rețea că obiectul respectiv ar fi un camion. Astfel, tehnologia GAN întoarce o rețea contra celeilalte, de unde și atributul de „antagonice”.

Avem o confruntare IA versus IA. Ca și în viață, într-o dispută în care un actor joacă cinstit, iar celălalt trișează, va câștiga cel care trișează, pentru simplul motiv că utilizează un spațiu mai larg de opțiuni operaționale. Savanții chinezi au folosit cu succes tehnologia GAN, în anul 2017, pentru identificarea unor drumuri și poduri în imagini satelitare. Dacă un program GAN poate diferenția un pod real de unul fals, acel program poate și crea un pod fals, pe care IA „adeverată” nu îl poate demasca. Dacă falsurile reprezentând persoane pot fi demontate prin date biometrice, cum ar fi pulsul sau vocea, datele privind obiecte din mediul topografic pot fi falsificate fără grija de a fi detectate altfel decât prin probe fizice directe, din alte surse, de la fața locului. În acest caz, problema protecției mediului informațional este că imaginile din satelit sunt folosite din ce în ce mai mult, în toate domeniile de activitate, inclusiv în securitatea națională. Din cauza dimensiunii problemei, riscurile la nivelul societății sunt tot mai mari. În cazul forțelor armate sau al serviciilor de informații, posibilitățile de detectare a falsurilor GAN sunt mult mai mari, dar sunt cronofage și scumpe, iar practica împiedică verificarea lor pentru absolut toate cazurile.

Concluzii

După ce informatizarea a fost considerată a fi o a doua alfabetizare, se pare că IA constituie un cu totul alt nivel. În general, oamenii nu înțeleg ușor mecanismele prin care IA ajunge la concluziile rezultate. Dacă în domenii de larg consum acest inconvenient nu reprezintă o problemă, în securitatea națională fundamentarea deciziilor implică o responsabilitate pe care factorii de decizie trebuie să o stăpânească, având deplină încredere în raționamentul aplicat. Dar, în cazul IA, concluziile oferite nu sunt ușor de interpretat

și de susținut în fața factorilor de decizie. Pe câmpul de luptă, acest lucru se traduce prin responsabilitatea de a încredința unor sisteme automate, autonome, dirijate prin IA, chiar decizia de a deschide focul, de a executa acțiuni letale. În acest caz, responsabilitatea factorilor de decizie privind securitatea mediului informațional general al societății impune abordarea integrată a problematicii IA.

IA rămâne omniprezentă și continuă să facă progrese importante, determinate de creșterea exponențială a puterii de calcul și de disponibilitatea unor cantități imense de date. În prezent, nevoia de control a factorului uman asupra IA rămâne, însă, obligatorie deoarece aceste sisteme inteligente vor trebui să atingă niveluri de inteligență mult mai mari înainte de a fi folosite, cu o încredință sporită, în spațiul de luptă. O fiabilitate scăzută a sistemelor autonome și inteligente folosite în domeniul apărării și securității poate conduce la consecințe dramatice, inclusiv la pierderea de vieți omenești.

Bibliografie:

1. <https://my.nps.edu/web/ai-consortium/welcome;>
2. <https://www.oracle.com/ro/artificial-intelligence/what-is-artificial-intelligence.html>
3. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/artificial-intelligence/notes-from-the-ai-frontier-applications-and-value-of-deep-learning>
4. <https://gotech.world/inteligenta-artificiala-definitie-tipuri-de-ai-cum-invata-si-ce-aplicatii-are>
5. <https://epale.ec.europa.eu/ro/blog/inteligenta-artificiala-si-educatia>
6. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366994> (link is external)
7. <https://monitorulapararii.ro/inteligenta-artificiala-in-intelligence-si-nu-numai-1-28414>
8. <http://acqnotes.com/acqnote/acquisitions/program-objective-memorandum-pom>
9. <http://www.darpa.mil/about-us/darapa-perspective-on-ai>
10. <https://media.defense.gov/2019/Feb/12/2002088963/-1/-1/1/SUMMARY-OF-DOD-AI-STRATEGY.PDF>
11. <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/executive-order-maintaining-american-leadership-artificial-intelligence/>

PROTECȚIA INFORMAȚIILOR ÎN CLOUD COMPUTING

*Livia Maria IORDACHE (BRUMĂ)**

Abstract

The citizens of today's society, dependent on information and dynamics, the technological evolution that made possible the widespread of the Internet and the exponential growth of the number of smart devices have led to the emergence of cloud computing technology that revolutionized access to computing resources. Information security is the main challenge for cloud service providers because there are studies showing that this is the main reason why some organizations do not adopt full migration of cloud services. This paper analyses the security of cloud computing technology, based on main vulnerabilities and threats, and the importance of risk assessment process.

Keywords: *cloud computing, information security, data Life Cycle, cloud threats, risk assessment.*

Introducere

Răspândirea pe scară largă a internetului și apariția societății informaționale, a condus la nevoia apariției unei tehnologii computaționale care să poată răspunde nevoilor societății actuale, a cetățenilor digitali [1]. Procesul de automatizare a sarcinilor a devenit unul cotidian datorită conexiunilor la Internet și a schimbat modul de lucru atât în organizațiile de producție, în sisteme educaționale sau administrație dar și în viața de zi cu zi a cetățenilor. Tehnologia cloud computing a revoluționat modul de acces la resursele computaționale, oferind utilizatorilor servicii adaptate la cerințele actuale: rapiditate, agilitate, scalabilitate și putere mare de procesare.

National Institute of Standards and Technology (NIST) a definit cloud computing-ul ca fiind un model care permite accesul prin intermediul rețelei, la o gamă variată de resurse configurabile rapid, la cerere, fără interacțiune cu furnizorii de servicii [2]. Cele mai multe dispozitive din sfera Internet of Things (IoT), utilizează resurse din cloud pentru procesarea, corelarea și stocarea datelor, numărul acestora

fiind estimat la 20 miliarde de unități [3]. Avantajele care au contribuit la migrarea serviciilor către cloud sunt atât de natură financiară prin reducerea costurilor și investițiilor în achiziția și implementarea centrelor de date, cât și de natură practică prin minimizarea efortului în configurarea serviciilor necesare, disponibilitatea continuă a resurselor, performanță, automatizare, scalabilitatea și flexibilitatea platformelor.

Principalele motive pentru care anumite organizații nu adoptă migrarea către cloud în ciuda multiplelor beneficii, sunt datorate incertitudinii referitoare la modul în care datele și informațiile din cloud sunt securizate (Fig.1). Necesitatea unei lățimi de bandă care să permită transferul la viteze mari și fără pierderi a pachetelor de date pentru accesarea resurselor precum și planul de continuitate al afacerii trebuie luate în considerare la momentul alegerii migrării serviciilor esențiale către cloud [4]. Problematika securității în cadrul cloud computing-ului este dată și de către existența a numeroase tehnologii diversificate, interconectate prin aceeași infrastructură, inclusiv rețele, baze

**Autorul este expert în Ministerului Apărării Naționale.*

de date, sisteme de operare, dispozitive IoT, virtualizare etc. În cadrul proceselor de proiectare și implementare software, *firmware* și *hardware* pot apărea erori cauzatoare de breșe de securitate, care pot fi ulterior exploatare de adversari. De asemenea, vulnerabilitățile tehnologiilor on-premise sunt aplicabile și în mediul cloud, dar impactul generat de un atac cibernetic este la un nivel mai mare, fiind afectate serviciile a mai multor organizații. Principiile urmate pentru îndeplinirea obiectivelor de securitate pot fi creionate prin termenii conținuți de trei triade din sfera securității informațiilor, fiecare dintre ei necesitând măsuri specifice care să contribuie la creșterea capacității de protejare a datelor și informațiilor: [5]

- a. PDR - prevenire, detecție, răspuns;
- b. PPT - oameni, proces, tehnologie;
- c. CIA - confidențialitate, integritate și disponibilitate.

- Livrare la cerere a serviciilor fără interacțiune cu furnizorul de *cloud* (CSP) – spre deosebire de arhitecturile tradiționale, în care scalarea unor resurse presupunea o planificare prealabilă pentru a nu exista probleme ale disponibilității datelor, tehnologia *cloud* dispune de agilitate și automatizare astfel încât resursele pot fi alocate fără interacțiune umană, rapid și fără probleme de compatibilitate;

- Acces prin intermediul rețelei – resursele trebuie să fie disponibile prin intermediul rețelei și compatibile cu protocoalele de comunicație ale dispozitivelor uzuale (computere, tablete, dispozitive IoT);

- Partajarea resurselor de prelucrare – componente hardware sunt utilizate de mai mulți clienți prin intermediul virtualizării printr-un proces de gestionare dinamică, având ca rezultat resurse omogene puse la dispoziție din diferite

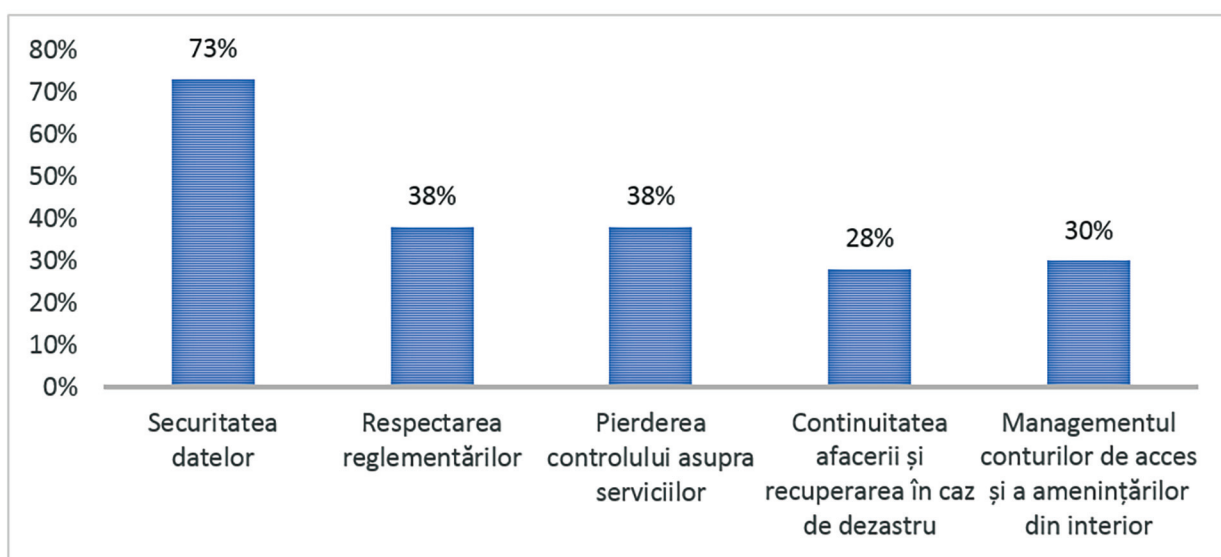

Figura nr. 1 Principalele motive de îngrijorare ale utilizatorilor de cloud (adaptat din [6])

În prima parte a articolului sunt prezentate principalele caracteristici ale tehnologiei cloud computing, modele de implementare și livrare a serviciilor, urmate de procesul analizei de risc și controalele de securitate pentru protecția datelor și informațiilor.

Caracteristicile tehnologiei cloud

Caracteristicile esențiale ale tehnologiei *cloud* sunt evidențiate prin definiția dată de NIST, astfel: [7]

locații ale centrelor de date (sunt dispuse în zone în care costul energiei electrice este mai redus din cauza consumului mare de energie al echipamentelor);

- Elasticitate crescută – capacitatea *cloud*-ului de adaptare în funcție de nevoile organizației la un moment de timp (ex. magazinele online au nevoie de disponibilitate crescută în perioadele sărbătorilor);

- Servicii comensurabile – deoarece serviciile sunt plătite doar pe perioada în care sunt

folosite, e important ca metoda de cuantificare a resurselor să fie corectă și obiectivă pentru a nu exista costuri suplimentare.

2.1. Modele de implementare

În funcție de necesitățile și de resursele financiare alocate, există trei tipuri principale de modele de implementare a arhitecturii *cloud* – public, privat, hibrid, care răspund în mod diferit nevoilor organizațiilor. Nu există o metodă universal valabilă pentru alegerea serviciilor potrivite, totul constă în furnizarea resurselor necesare organizației pentru îndeplinirea obiectivelor. În tabelul nr. 1 sunt analizate principalele avantaje și dezavantaje ale celor trei modele:

exista riscul ca anumite componente să nu fie compatibile. Cele mai utilizate servicii din cloud sunt Software as a Service (SaaS), Platforma as a Service (PaaS), Infrastructura as a Service (IaaS) dar există și opțiunea Everything as a Service (XaaS) care poate cumula o serie de servicii opționale puse la dispoziție de CSP (Cloud Service Provider) (High Performance Computing - HPC as a Service, Information as a Service, Security as a Service).

✓ SaaS – oferă utilizatorilor diferite resurse de nivel aplicație, majoritatea fiind accesibile asemeni unor resurse web, în acest fel fiind evitată instalarea, mentenanța și actualizarea aplicației la ultimele versiuni. În plus, infrastructura necesară sistemelor este administrată și implementată de

<i>Cloud</i>	<i>Caracteristici</i>	<i>Avantaje</i>	<i>Dezavantaje</i>
Public	<ul style="list-style-type: none"> – implementat și administrat de un furnizor de cloud – resursele sunt folosite împreună cu alți utilizatori 	<ul style="list-style-type: none"> – scalabil/flexibil – implică costuri mici – ușor de folosit 	<ul style="list-style-type: none"> – resurse partajate – operat de terți – nivel de securitate scăzut
Privat	<ul style="list-style-type: none"> – implementarea infrastructurii și managementul serviciilor este asigurat de organizație 	<ul style="list-style-type: none"> – grad ridicat de securitate și control – independent de internet 	<ul style="list-style-type: none"> – costuri ridicate de implementare – scalabilitate și flexibilitate limitate – necesită personal pentru administrare
Hibrid	<ul style="list-style-type: none"> – implementat și administrat de un furnizor de cloud special pentru o organizație 	<ul style="list-style-type: none"> – rentabil financiar – scalabil/flexibil – nivel de securitate mai ridicat față de cloud-ul public dar mai scăzut față de cel privat 	<ul style="list-style-type: none"> – resurse partajate – operat de terți – nivel de securitate scăzut

Tabel nr.1 – Modele de implementare ale *cloud* [8]

Din punct de vedere al securității datelor și informațiilor, cloud-ul privat reprezintă cea mai bună opțiune pentru o organizație, având dezavantajul costurilor ridicate de implementare, nevoia personalului permanent pentru administrare și mentenanță iar resursele nu pot fi alocate imediat.

1.2. Arhitectura orientată pe servicii (SOA)

SOA definește o modalitate de livrare a serviciilor utilizând metode de comunicații standardizate astfel încât integrarea aplicațiilor și a resurselor să poată fi făcută rapid fără a

CSP. Exemple de acest tip de serviciu sun Google Gmail, Microsoft 365, Citrix GoToMeeting;

✓ PaaS – resursele livrate sub această formă permit clienților să implementeze diferite infrastructuri virtuale sau să instaleze software, asemeni unui sistem de operare în cloud, dar pentru care se alocă active financiare doar pentru perioada în care este utilizat. Cele mai utilizate resurse de tip platformă sunt sisteme de operare, instrumente de dezvoltare, baze de date, Google App Engine, Microsoft Azure, AWS Lambda sunt doar câteva exemple de astfel de platforme; [9]

✓ IaaS – oferă mașini virtuale și resurse adiacente, rețele sau baze de date, resurse fundamentale în cloud. AWS oferă Simple Storage Services (S3) ca infrastructură de stocare, Glacier și Elastic Compute Cloud (EC2) pentru unități computaționale. La baza fiecărui model de

fizice, și active intangibile, precum informația – care este principala resursă în era digitalizării, deoarece poate fi utilizată pentru a oferi beneficii financiare și este esențială pentru a deține un avantaj competitiv pe piață.

b. **vulnerabilitățile** specifice ale *cloud*-ului derivă din caracteristicile acestuia, accesul ilegal

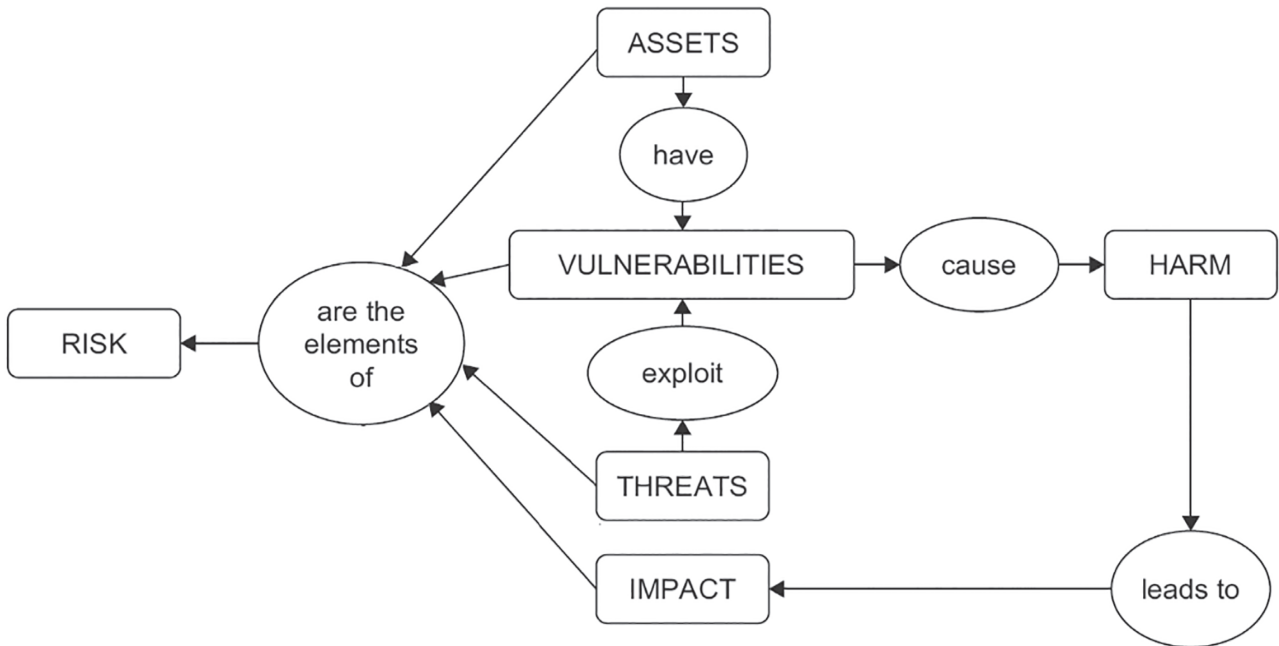

Figura nr. 2 Componentele relaționale ale analizei de risc [10]

livrare ales se află IaaS, componentele de bază fiind administrate de către CSP.

Managementul riscului

Riscul poate fi definit ca probabilitatea producerii unui incident de securitate ce este condiționată de probabilitatea apariției unei amenințări și de probabilitatea ca amenințarea să poată exploata cu succes vulnerabilități din sistem. Componentele relaționale ale analizei de risc de securitate sunt ilustrate în figura 2 și sunt detaliate în funcție de natura lor din cloud, astfel:

a. **activele** ce aparțin sferei *cloud* pot fi active tangibile, precum echipamentele computaționale

la panourile de administrare, vulnerabilități în restabilirea datelor, și cuantificarea financiară a resurselor folosite. De asemenea, vulnerabilitățile prezente în sistemele IT tradiționale pun în pericol și tehnologia *cloud*, numărul acestora fiind în creștere de la an la an. Există numeroase baze de date care oferă informații despre vulnerabilități (cvedetails.com, owasp.org), acestea fiind stocate în formatul CVSS (*common vulnerability scoring system*) care indică mai mulți parametri pentru a putea fi prioritizate. Evoluția numărului vulnerabilităților este ilustrată în figura 3. [11]

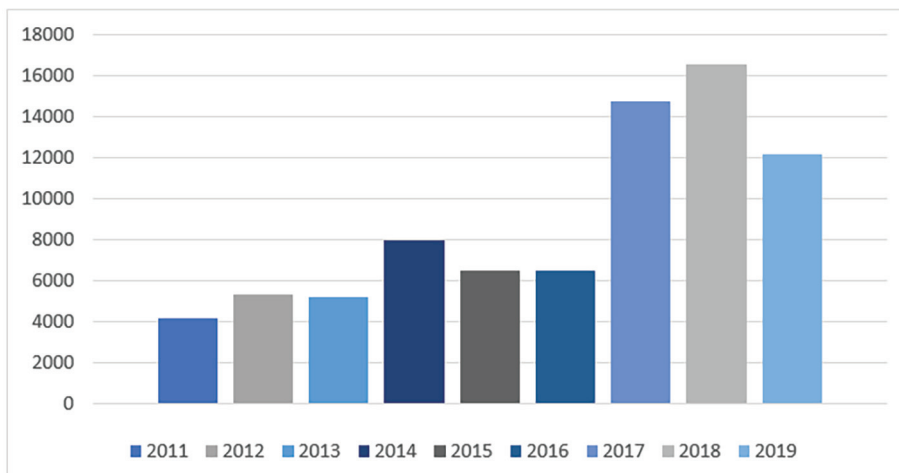

Figura nr. 3 Evoluția numerică a vulnerabilităților

➤ **amenințările** la adresa *cloud* pot fi identificate prin utilizarea unui model de amenințări (Threat Model) având rolul de a oferi o imagine structurată a vulnerabilităților și amenințărilor dintr-un sistem *cloud*, ce poate fi utilizat pentru identificarea unor posibile atacuri și stabilirea unor măsuri de protecție împotriva

exploatării vulnerabilităților acestora. [12] În tabelul 2, este prezentat modelul STRIDE, creat de Microsoft, care propune o clasificare a amenințărilor în funcție de elementele care stau la baza securității informațiilor – confidențialitate, integritate, non-repudiere, disponibilitate și autenticitate:

<i>Amenințări</i>	<i>Definiție</i>	<i>Cerința de securitate</i>
Impersonarea Spoofing identity (S)	Impersonarea este un proces prin care o entitate își asumă o altă identitate	Autenticitate (R1)
Alterarea datelor Tampering with data (T)	Alterarea datelor la nivel de bit	Integritate (R2)
Repudierea Repudiation (R)	Repudierea consta în negarea săvârșirii unei acțiuni	Non-repudiere (R3)
Dezvăluirea informațiilor Information disclosure (I)	Informațiile sunt dezvăluite unor entități care nu au dreptul și nevoia de a le cunoaște	Confidențialitate (R4)
Denial of service (D)	Denial of service constă în incapacitatea unui sistem de a furniza cererile primite conform specificațiilor	Disponibilitate (R5)
Elevarea privilegiilor Elevation of privilege (E)	O entitate obține privilegiile de administrare	Autorizare (R6)

Tabel nr. 2 Modelul STRIDE [13]

Cloud Security Alliance a publicat un studiu [14] în care sunt analizate cele mai importante amenințări la adresa tehnologiei cloud în 2019, nouă din cele unsprezece amenințări afectând toate tipurile de servicii cloud, conform tabelului 3:

Controale de securitate aplicabile mediului cloud

Strategiile și metodele de securizare oferă un grad ridicat de securitate datelor, dacă sunt folosite conform procedurilor și implementate corect. Datele trebuie protejate pe tot ciclul de

Amenințări	Modelul cloud			Responsabilitatea securității		Modelul STRIDE					
	SaaS	PaaS	IaaS	Client	CSP	S	T	R	I	D	E
Data Breaches (T1)											
Misconfiguration and Inadequate Change Control (T2)											
Lack of Cloud Security Architecture and Strategy (T3)											
Insufficient Identity, Credential, Access and Key Management (T4)											
Account Hijacking (T5)											
Insider Threat (T6)											
Insecure Interfaces and APIs (T7)											
Weak Control Plane (T8)											
Metastructure and Applistructure Failures (T9)											
Limited Cloud Usage Visibility (T10)											
Abuse and Nefarious Use of Cloud Services (T11)											

Tabel nr. 3 Amenințări în cloud computing [13]

➤ **impactul generat de incidentele de securitate** poate fi exprimat în aprecieri calitative (mic, mediu, critic etc.) și cantitative (valori numerice) a efectelor produse de manifestarea acestuia. Impactul rezultat în urma exploatării unei vulnerabilități prin intermediul atacurilor cibernetice se concretizează prin stabilirea prejudiciilor create de atacatori.

După identificarea componentelor necesare în procesul de evaluare a riscului, urmează anumite etape specifice: evaluarea riscului, diminuarea sau acceptarea riscului și implementarea controalelor de securitate menite să diminueze valoarea riscului până la o valoare a riscului rezidual acceptată de organizație.

viață de la creare până la distrugere, în funcție de fiecare etapă în care se află fiind necesare metode specifice:

1. Generare – în prima etapă din ciclul de viață al datelor e important ca acestora să fie alocat un nivel de clasificare și să se cunoască posesorul de drept al acestora;

2. Utilizare – în cea de a doua etapă, sunt necesare mecanisme de securitate pentru controlul accesului la date (aceasta cerință se va respecta în fiecare etapă ulterioară), considerente legislative sub incidența cărora intră datele și utilizarea acestora doar în scopul pentru care au fost generate;

3. Transfer – în funcție de rețelele folosite pentru transferul datelor publice/private se impun mecanisme specifice (criptarea, utilizarea canalelor securizate) și mecanisme de control pentru inițierea transferurilor de date.

4. Stocarea datelor – se impune stocarea datelor astfel încât elementele CIA ale informațiilor să fie menținute, în baze de date structurate/nestructurate, iar elementele sensibile să fie criptate.

5. Arhivarea – etapa de arhivare poate lipsi din ciclul de viață al unor date dacă nu este necesară. Altfel, este importantă respectarea normativelor legislative cu privire la păstrarea datelor, respectarea SLA-ului și protejarea corespunzătoare.

6. Distrugerea – spre deosebire de arhitecturile tradiționale, distrugerea datelor în cloud reprezintă o provocare deoarece nu se pot aplica aceleași metode. Distrugerea fizică a mediilor de stocare este imposibilă întrucât acestea nu aparțin utilizatorilor decât în cloud-urile private, iar suprascierea cu algoritmi standardizați nu este disponibilă în toate situațiile, pe aceleași medii de stocare existând informații a diverși utilizatori. De asemenea, clienții serviciilor cloud nu au informații referitoare la centrele de date în care au fost stocate datele sau unde au fost realizate copii de rezervă. O metodă aplicabilă în cloud este metoda *crypto-shredding* care presupune criptarea informațiilor cu un algoritm suficient de puternic încât să reziste în fața unor tentative de decriptare, și distrugerea cheilor.

În funcție de starea în care se află datele la un moment de timp (în repaus, în tranzit sau în procesare) există diferite mecanisme de protecție: criptarea, tokenizarea, ofuscarea, dispersia pentru datele aflate în repaus, criptarea canalelor pentru datele în tranzit sau utilizarea enclavelor pentru datele în procesare.

În [8] este propusă o metodă de alegere a unor controale de securizare a datelor în funcție de importanța datelor pentru o organizație. Pentru identificarea cât mai corectă și exactă a impactului pierderii celor trei proprietăți CIA se poate

dezvolta un algoritm, care poate fi integrat într-un sistem complex de securizare personalizată a informațiilor, care să aleagă metodele potrivite de securizare economisind resurse și asigurând nivelul de protecție adecvat. Algoritmii poate utiliza metadatele fișierelor, bazele de date ale angajaților, cuvintele cheie folosite în mod frecvent în diferite tipuri de fișiere, nivelurile de clasificare prezente în unele cazuri în antetul și subsolul documentelor etc. Cu toate acestea, trebuie să se aibă în vedere că anumite informații fac parte din categorii diferite de clasificare, în funcție de organizația care le utilizează. În acest caz este necesară o adaptabilitate automată a algoritmului, care se poate dobândi în timp prin procesul de învățare dinamic. Generarea, automat și în mod corect, a proprietăților CIA pentru toate datele procesate în cloud ar putea oferi un prim pas în alegerea diferită a metodelor de securizare, reducând costurile, simplificând pașii de securizare actuali, în același timp cu obținerea unui nivel de securizare superior celui prezent.

Concluzii

Analiza riscului de securitate identifică, evaluează și implementează mecanisme de control pentru prevenirea unor potențiale vulnerabilități ale aplicațiilor sau mediilor prin intermediul cărora sunt procesate date. Efectuarea unei analize obiective a riscurilor permite unei organizații să vizualizeze în întregime elementele componente ale sistemului informațional - din perspectiva unui atacator, sprijinind managerii în luarea deciziilor privind alocarea resurselor, instrumentarea și controlul securității. Pentru a estima cât mai aproape de valoarea reală riscul și pentru a stabili mecanismele de securitate corespunzătoare pentru protecția datelor și informațiilor, este important să fie cunoscute toate componentele care influențează valorile acestuia: activele companiei, probabilitatea apariției amenințărilor și cunoașterea acestora, natura și amploarea vulnerabilităților, probabilitatea ca o amenințare să le poată exploata și impactul posibil al prejudiciului în cazul în care amenințarea va avea succes.

Bibliografie

- [1] C. J. T. R. S. M. Karen Mossberger, Digital citizenship, 2007.
- [2] T. G. Peter Mell, “SP 800-145 The NIST Definition of Cloud Computing”.
- [3] [Online]. Available: <https://www.statista.com/statistics/764026/number-of-iot-devices-in-use-worldwide/>.
- [4] G. Raines, “Cloud Computing and SOA,” 2009.
- [5] J. H. R. M. H. S. S. J. W. Jennifer L. Bayuk, Cyber Security Policy Guidebook, 2017.
- [6] [Online]. Available: <https://www.mcafee.com/blogs/enterprise/cloud-security/6-cloud-security-issues-that-businesses-experience/>.
- [7] Guide to cloud computing - Principles and Practice.
- [8] L. M. BRUMĂ, “Data security methods in cloud computing,” *Informatică Economică*, 2020.
- [9] W. Stallings, “Overview of Cloud Computing,” in *Cloud Computing Security - Foundations and Challenges*, 2016.
- [10] S. K. Katsikas, “Risk Management,” Piraeus, Greece .
- [11] [Online]. Available: cvedetails.com/browse-by-date.php.
- [12] L. E. Gholami Ali, “Advanced Cloud Privacy Threat Modeling, HPCViz Department, KTH Royal Institute of Technology,” Stockholm, Sweden.
- [13] L. M. BRUMĂ, “Security vulnerabilities in cloud based e-learning,” in *eLearning and Software for Education*, București, 2020.
- [14] Cloud Security Alliance, “Top Threats to Cloud Computing: Egregious Eleven,” 2019.

RECENZIE

Armata Română și elitele în vâltoarea anilor 1919-1920. Un demers științific meritoriu

Ca de fiecare dată, Editura Militară oferă cititorului lucrări de înaltă ținută științifică, fiind racordată la evenimentele din istoria Țării, reflectate în diferite momente din viața științifică a unor instituții de prestigiu ale țării. Unul dintre aceste momente l-a constituit Conferința internațională „Contribuția Armatei României și a elitelor la apărarea și recunoașterea internațională a Marii Uniri (1919-1920)“, organizată de către Filiala Iași a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, al cărei inițiator, organizator și amfitrion a fost domnul Colonel (r) dr. Dan Prisăcaru.

Desfășurată în perioada 20-22 iunie 2019 la Cercul Militar din Iași, Conferința s-a bucurat de prezența unor personalități din țară, Franța, R. Moldova și Polonia, fiind un regal științific, la un an după ce în frumoasa și ospitaliera urbe moldavă fusese prezentă la Congresul istoricilor români întreaga elită istorică românească, de la Nistru până la Tisa.

La conferință au fost prezenți sau au transmis mesaje, reprezentanți ai

Academiei Române, Statului Major al Apărării, universităților din Iași și Cracovia, Centrului Cultural Francez, Mitropoliei Moldovei și Bucovinei și Diecezei Romano-Catolice din Iași, dovadă a interesului acestor instituții față de tema propusă.

Comunicările prezentate și publicate în lucrarea la care facem referire, susținute în sinteză de către renumiți istorici, cadre didactice și cercetători din mediul universitar și cultural, arhiviști, diplomați, reprezentanți ai bisericii ortodoxe și catolice, toți cu solide cunoștințe în domeniul istoriei în general, asupra perioadei analizate în special, sunt generatoare de informații și analize serioase, pertinente, cu un grad de obiectivitate incontestabil, dovadă fiind referințele bibliografice care au stat la baza demersului științific întreprins.

Lucrarea pe care o aducem în atenția cititorilor publicației de față este deschisă de o Notă asupra ediției, realizată de către Prof. univ. dr. Petre Otu, care, alături de Dan Prisăcaru și Marius Iorgulescu, a coordonat apariția volumului, în condiții de înaltă ținută sub toate aspectele, un exemplu pentru toți cei care se angajează într-un asemenea demers.

În cele 600 de pagini, cititorul acestui impresionant volum va găsi informații diverse în legătură cu operațiile militare din anii 1919 și 1920 pentru apărarea Marii Uniri din anul 1918, prezența și eforturile considerabile ale diplomaților români, a specialiștilor militari la Conferința de Pace de la Paris, acolo unde soarta statelor mici s-a hotărât de către reprezentanții statelor cu „interese generale”, care, de voie și nevoie, au fost obligați să se racordeze la evoluțiile geopolitice și geostrategice din Europa acelor ani.

Studiile publicate reflectă diversitatea de aspecte cu care societatea românească și europeană s-a confruntat în cei doi ani de pace pentru unii, război pentru alții, disputele și diferendele pe plan politic, diplomatic și militar, activitatea oamenilor politici, diplomaților și militarilor de înalt rang, pentru soluționarea situațiilor în diferite momente, uneori decisive, ale Conferinței de Pace.

Cititorul găsește în paginile lucrării aspecte specifice ale situației politice și militare din Basarabia, Pocuția, Transilvania și Ungaria, în anii când potrivnicii unirii românilor au acționat, uneori în colaborare, la Nistru, în Carpații Occidentali și la Tisa, pentru reinstaurarea dominației în teritoriile românești pe care le-au asuprit secole de-a rândul.

Nu în ultimul rând, în lucrare sunt studii destinate acțiunilor revizioniste și de propagandă ale unor entități maghiare, desfășurate în acei ani în Transilvania, Ungaria, la Paris, Londra și Washington, care vizau convingerea autorităților și opiniei publice asupra „drepturilor milenare” ale ungarilor asupra teritoriilor românești de la nord-vest de arcul carpatic.

Studiile publicate nu sunt doar o expunere de fapte și evenimente, ci, poate mai mult, exprimarea și argumentarea unor puncte de vedere în legătură cu situații politice și militare din anii 1919 și 1920, adevărate lecții învățate pentru prezent și viitor în domeniul politic și militar, al diplomației în general, a celei militare în special.

Aspectele prezentate în comunicări pot constitui un prilej de cunoaștere și aprofundare a unor cunoștințe în legătură cu locul și rolul elitelor politice, diplomatice și militare implicate în evenimentele din anii 1919-1920, oameni cu o înaltă pregătire de specialitate și experiență, ceea ce confirmă seriozitatea cu care au fost abordate evenimentele previzibile și desfășurate. Comunicările confirmă faptul că succesul politic, diplomatic și militar din anii 1919 și 1920 a fost rezultatul unor acumulări din perioada 1914-1918, a utilizării valorilor și specialiștilor în rezolvarea problemelor majore ale țării, într-o perioadă în care amenințările și riscurile la adresa unui ideal îndeplinit erau vizibile și conștientizate.

Ca de fiecare dată când se publică comunicările unor manifestări științifice, cititorul este vitregit de discuțiile, uneori aprinse, generate de conținutul aspectelor prezentate, care, în cele din urmă, dau farmecul activității și evidențiază, o dată în plus, personalitatea fiecărui participant.

În pofida acestui inconvenient, lucrarea, prin studiile pe care le include, este o contribuție prestigioasă dedicată Centenarului apărării și recunoașterii Marii Uniri, drept pentru care îndemnăm la studiu și reflecție pentru tot ceea ce este scris în paginile sale, cu convingerea că, în final, fiecare cititor va fi recunoscător comunicatorilor, realizatorilor și editorului.

Colonel (r.) prof. univ. dr. Ion GIURCĂ

